

Maha László

UKRAJNA TÖRTÉNETE

*Tankönyvszerű szöveggyűjtemény
Ukrajna magyar tannyelvű iskoláinak
11. osztálya számára*

Készült a Bethlen Gábor
Alapkezelő Zrt. támogatásával 2015-ben

TARTALOM

1. TÉMA

UKRAJNA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ (1939–1945) ÉS A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ (1941–1945) IDEJÉN

1. §. A második világháború kezdete. Ukrajna határainak módosulása..... 4
2. §. Ukrajna megszállása németország és szövetségesei által.....16
3. §. Megszállási rendszer ukrajnában 23
4. §. Ellenállási mozgalom..... 34
5. §. Ukrajna 1943–1944 között..... 43
6. §. A győzelem ára..... 53

2. TÉMA

UKRAJNA A HÁBORÚ UTÁNI ELSŐ ÉVEKBEN (AZ 1945–1950-ES ÉVEK ELEJE)

7. §. Ukrajna háború utáni újjáépítése 63
8. §. Ukrajna nyugati területeinek szovjetesítése 80
9. §. Kulturális élet ukrajnában az 1940-es évek második felében és az 50-es évek elején..... 89

3. TÉMA

UKRAJNA A TÁRSADALMI ÉLET POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI LIBERALIZÁCIÓJÁNAK IDEJÉN (AZ 1950–1960-AS ÉVEK KÖZEPE)

10. §. Ukrajna az 50-es évek elején és közepén 100
11. §. Ukrajna társadalmi-politikai élete az 1950-es évek közepén – az 1960-as évek első felében.....108
12. §. Ukrajna társadalmi-gazdasági fejlődése az 1950-es évek közepén – az 1960-as évek első felében 116
13. §. Ukrajna kulturális fejlődése az 1950-es évek közepén – az 1960-as évek első felében..... 125
14. §. Disszidens mozgalom az 1960-as években 136

4. TÉMA

UKRAJNA A SZOVJET RENDSZER VÁLSÁGÁNAK KIÉLEZŐDÉSE IDŐSZAKÁBAN (AZ 1960-AS ÉS AZ 1980-AS ÉVEK KÖZEPE)

15. §. Ukrajna politikai és gazdasági helyzete a 60-as évek
második felében és a 80-as évek első felében..... 141
16. §. Etnoszociális folyamatok és a lakosság
életszínvonala..... 147
17. §. Ellenállási mozgalom 153
18. §. A kultúra és a szellemi élet 162

5. TÉMA

A SZOVJETUNIÓ FELBOMLÁSA ÉS UKRAJNA FÜGGETLENSÉGÉNEK KIKIÁLTÁSA (1985–1991)

19. §. Peresztrojka a szovjetunióban és ukrájnában 175
20. §. Politikai reformok ukrájnában. A társadalom
nemzeti és szociális aktivizálódásának kezdete..... 183
21. §. Ukrajna függetlenségének kivívása 197

6. TÉMA

UKRAJNA A FÜGGETLENSÉG ÉVEIBEN

22. §. Államalkotói folyamatok és ukrájna
politikai fejlődése 207
23. §.–24. §. Ukrajna gazdasági fejlődése a függetlenség
éveiben. Etnoszociális folyamatok 221
25. §.–26. §. A független ukrájna kulturális fejlődése..... 233
27. §. A független ukrájna külpolitikája 244

1. TÉMA

UKRAJNA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ (1939–1945) ÉS A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ (1941–1945) IDEJÉN

1. §. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KEZDETE. UKRAJNA HATÁRAINAK MÓDOSULÁSA

1. Ukrajna helye a nemzetközi politikában a második világháború előestéjén

A második világháború előestéjén a mai Ukrajna területén öt állam osztozott, ami komolyan veszélyeztette Európa erőegyensúlyát. Az ukrán kérdés¹ ezért fontos ütőkártyává válhatott a nagyhatalmak kezében. Ukrajna jövőjéhez fűződő viszonyuk alapján az országokat három csoportra oszthatjuk.

Az **első csoport**ba Anglia, Franciaország és az USA tartoztak, amelyek ugyan nem rendelkeztek ukrán területekkel és nem is akartak Ukrajna rovására terjeszkedni, de mindenképp meg akarták óvni Európában a Versailles-washingtoni békerendszer által kialakított erőegyensúlyt.

A **második csoport**ot Németország képviselte. Hitlernek nemcsak azért volt szüksége a gazdaságilag fejlett ukrán területekre, hogy növelje a németek életszínvona-

---

¹ *Ukrán kérdés* – szűkebb értelemben az ukrán tényező helye és szerepe azon országok belpolitikai életében, ahol őshonos ukránok is élnek. Tágabb értelemben pedig az ukrán területek egy nemzetállamban való egyesülésének folyamata.

lát, hanem elsősorban hadseregét akarta nyersanyaggal ellátni. Ukrajnából könnyebb volt elérni, illetve elfoglalni Távol-Kelet és Kaukázusontúl olajmezőit, no meg Ukrajna rovására kívánta kielégíteni szövetségesei területi igényeit is. Magyarországnak megígérte Kárpátalja és Erdély visszacsatolását, Romániának pedig Besszarábiát és Észak-Bukovinát.

A **harmadik csoport**hoz a Szovjetuniót, Lengyelországot, Csehszlovákiát és Romániát soroljuk. Ezeknek az országoknak voltak ukránok által lakott tartományai, és újabbakat akartak szerezni maguknak. Különösen aktív külpolitikát a Szovjetunió folytatott, melynek vezetői célul tűzték ki az összes ukrán föld egyesítését az USZSZK kereteiben.

2. A szovjet–német megnemtámadási szerződés és annak titkos záradéka

1939 nyarán Németország és Szovjetunió között titkos tárgyalások kezdődtek. Mindkét félnek megvolt a maga oka erre.

A Harmadik Birodalom Főhrere, Adolf Hitler meg akarta hódítani az egész világot. Kiszemelt áldozata ekkor Lengyelország volt.

Hitler tisztában volt azzal, hogy a Szovjetunió soha nem megy bele Nyugat-Ukrajna német megszállásába. Ezért Lengyelország lerohanása előtt semlegesíteni kívánta az oroszokat a **megnem-támadási szerződés** aláírásával. Így elkerülhette a két fronton való háborút is.

Joszif Sztálin úgy gondolta, a nemzetközi helyzet alkalmatlan egy német–szovjet háborúhoz. A Hitlerrel való megegyezés segítségével akarta megszerezni Baltikumot, Nyugat-Ukrajnát, Besszarábiát és Bukovinát.

1939. augusztus 23-án Vjacseszlav Molotov szovjet külügyi népbiztos és Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter 10 évre szóló **szovjet–német megneptámadási szerződést** írt alá. A szerződés titkos záradéka, a **Molotov-Ribbentrop paktum**¹ rögzítette a szerződő felek között Európa északkeleti és déli részeinek érdekszférák szerinti felosztását. Lengyelországot a Narew, Visztula és San folyók mentén osztották

Molotov kézjeggyével látja el a szerződést. Balról az első Ribbentrop, mellette Sztálin áll

¹ Paktum – nagy politikai jelentőségű szerződés

fel. A Szovjetunió megszerezte Észtországot, Lettországot, Litvániát, Nyugat-Ukrajnát és Nyugat-Beloruszsiát, Besszarábiát és Észak-Bukovinát. Németország pedig szabad kezet kapott Lengyelország megtámadásához.

3. A második világháború kezdete és a Vörös Hadsereg hadjárata Nyugat-Ukrajnába

1939. szeptember 1-jén Németország lerohanta Lengyelországot. Ezzel kezdetét vette a második világháború. 1939. szeptember 17-én az ukrán front csapatai **Szemen Timosenko** parancsnoksága alatt megkezdték Nyugat-Ukrajna szovjet megszállását.

A hadjáratban 1 millió vörös katonára vett részt. Moszkva azzal magyarázta hadjáratát, hogy segítséget szeretne nyújtani az ukrán munkásoknak és parasztnak a lengyel urak elleni harcban, illetve így akarja útját állni az ellenük irányuló német agresszióknak. A lengyelek gyakorlatilag nem fejtettek ki semmilyen ellenállást, mert a németekkel voltak elfoglalva. Szeptember 17-én a szovjet csapatok elfoglalták Ternopilt, Rivnét, szeptember 18-án Luckot, Sztanyiszlavot, szeptember 22-én pedig bevonultak Lvivbe.

A helyi lakosság részben örült a szovjet csapatok bevonulásának, mert így megszabadulhattak a gyűlölt lengyel uralomtól. 1939. szeptember 28-án szovjet–német barátsági szerződés született a határokról. A szerződés értelmében Szovjetunió megkapta egész Nyugat-Ukrajnát Lemkivicsina, Poszjanyja, Holmscsina és Pidljassja kivételével.

Lengyelország felosztása Németország és a Szovjetunió között

1939. október 27-én Nyugat-Ukrajna Népgyűlése Lvivben kikiáltotta a tanáshatalmat. Az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának harmadik rendkívüli ülészaka pedig 1939. november 15-én törvényt alkotott Nyugat-Ukrajna felvételéről az USZSZK kötelékébe.

*Nyugat-Ukrajna küldöttsége az USZSZK
Legfelsőbb Tanácsának harmadik rendkívüli ülészakán*

4. Besszarábia és Észak-Bukovina Szovjetunióhoz és az USZSZK-hoz csatolása

Nyugat-Ukrajna megszerzése után a moszkvai vezetés felvetette Románia előtt Besszarábia és Észak-Bukovina átadásának kérdését. Először Vjacseszlav Molotov beszélt erről a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának márciusi ülészakán 1940-ben. Bukarest megpróbált Hitlertől védelmet kérni. Németország azonban nem sietett segítséget nyújtani, meg volt a keze kötve a Molotov-Ribbentrop paktummal.

Június végén a szovjet kormány már követelte a területek átadását. Bukarest végül 1940. június 28-án beleegyezett a két tartomány átadásába. Ezt követően a szovjet csapatok átkeltek a Dnyeszteren, megkezdték Besszarábia és Észak-Bukovina megszállását.

1940. augusztus 2-án a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa döntött Észak-Bukovina és Dél-Besszarábia Ukrajnához csatolásáról. Besszarábia többi része pedig egyesült a Moldáv Autonóm Köztársasággal, létrehozva így 1940. augusztus 15-én a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságot.

5. A nyugat-ukrán területek szovjetesítése¹

1939 decemberében közigazgatási reformot hajtottak végre Nyugat-Ukrajnában. Új megyék alakultak: a Volinyi, Rivnei, Lvivi, Drohobicsi, Sztanyiszlavi és a Ternopili. 1940 augusztusában Észak-Bukovina és Besszarábia Hotini járásának területén létrejött Csernyivci megye, az Akkermani és Izmaili járások területén pedig Akkerman megye, amelyet decembertől Izmail megyének neveztek.

Az új földek békés úton kerültek az USZSZK-hoz, ezért gazdasági életük sem szenvedett károkat. A szovjet hatalom kezdetben a helyi lakossággal is barátságosabb arcát mutatta. Államosították a lengyel és zsidó tulajdonban lévő iparvállalatokat, a szegényeket beköltöztették a lengyelektől elkobzott házakba, ingyenes lett az egészségügyi ellátás, ukrán iskolák nyíltak, a lvivi egyetem és a színház felvette Ivan Franko nevét. A lengyel földesuraktól elvették földjeiket. 1939 végéig 2 millió hektárt államosítottak és osztottak szét a parasztok között. A szegényparaszt gazdaságokat felmentették az adófizetés alól. Az új hatalom so-

---

¹ Szovjetesítés – tanácsrendszer létrehozása

kat tett az ipar fejlődéséért. Bukovinában például 50 vállalatot állítottak helyre. Felszámolták a munkanélküliséget.

Később azonban a bolsevikok megmutatták igazi arcukat. A parasztokra óriási adókat vetettek ki, megkezdődött az erőszakos kollektivizáció. Az első kolhozok 1940-ben alakultak, 1941-re pedig a parasztgazdaságok 13%-át kollektivizálták.

Földosztás valahol Nyugat-Ukrajnában

Betiltottak minden pártot, tiltás alá kerültek a Proszviták, üldözni kezdték az értelmiséget, a helyi kommunistákat, a munkásokat, azokat a parasztoakat, akik nem akartak belépni a kolhozba. A nem kívánatos személyeket deportálták (erőszakosan kitelepítették) Szibériába, Kazahsztánba, a Volga mentére. A folyamat több hullámban zajlott. Először a lengyel oszadnyikok kerültek sorra, majd a módosabb parasztok. 1939–1940 között Nyugat-Ukrajna lakosságának 10 százalékát deportálták. A sztálini totali-

tarizmus ellen az Ukrán Nacionalisták Szervezete harcolt, melynek 20 ezer tagja volt.

6. Az USZSZK helyzete 1939–1941 között

Az 1930-as években az ország vezetése háborús előkészületekbe kezdett, ezért nagy figyelmet fordított a hadiipar fejlődésére. Harkivban a *Komintern* nevét viselő gyárban megkezdték a T-34-es tankok gyártását. Kijev, Dnyipropetrovszk, Luhanszk üzemében szintén különböző fegyverek, töltények, berendezések gyártására tértek át.

T-34

Odesszában, Mikolajivban és Herszonban modern hadihajókat építettek. 1940-re az USZSZK ipari nagyhatalommá vált. Ipari termelése 7-szeresére, nehézipara pedig 10-szeresére növekedett 1913-hoz képest.

Nőtt a Vörös Hadsereg állományának száma és 1940-re elérte az 5 millió főt. 125 új hadosztály alakult. Jelentős figyelmet fordítottak a parancsnokok képzésére. A nagy terror idején ugyanis 15 ezer tisztet végeztek ki az USZSZK-

ban, ezért 7%-uk rendelkezett mindössze felsőfokú szakmai végzettséggel. A Szovjetunióban működő tiszti iskolák fele Ukrajna területén működött.

Fontosnak tartották az állampolgárok hazafias nevelését. Ezzel a céllal jött létre a *Honvédelemet, légvédelmi és vegyipari építkezést elősegítő társaság*, melynek tagjai katonai kiképzésben részesültek.

A munkások ösztönzése céljából 1938-ban létrehozták a *Szocialista Munka Hőse* címet. 1939-ben a Harkivi Szerzőgépgyár munkása, J. Kosztenko szocialista munkaversenyt kezdeményezett: *Ki tud egyszerre több munkapadon dolgozni* jelmonddal.

1940 júniusában megszületett az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsának törvényerejű rendelete *A 8 órás munkanapra és a 7 napos munkahétre való áttérésről; a munkahely önkényes elhagyásának szabályairól*, melynek feladata a munkafegyelem megszilárdítása volt. Azokat a dolgozókat, akik engedély nélkül hagyták el munkahelyüket, bíróság elé állították és munkatáborba küldték.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Mi volt az ukrán kérdés lényege az 1930-as években?*
2. *Milyen három csoportba tagolhatók az országok Ukrajna jövőjéhez fűződő viszonyuk alapján?*
3. *Miért volt érdekelt Sztálin és Hitler egy megnemtámadási szerződés aláírásában?*
4. *Mikor kötötték meg a szovjet–német megnemtámadási szerződést, és mi volt a lényege?*
5. *Mi a paktum?*
6. *Mikor vette kezdetét Nyugat-Ukrajna szovjet megszállása, és hogyan zajlott?*

7. Milyen további szerződés aláírására került sor a Szovjetunió és Németország között?

8. Mikor, és hogyan lett Nyugat-Ukrajna az USZSZK része?

9. Milyen megyék alakultak a területén?

10. Hogyan történt Dél-Besszarábia és Észak-Bukovina Ukrajnához csatolása?

11. Milyen megyék jöttek létre ezeken a területeken?

12. Mi a szovjetesítés lényege?

13. Milyen sajátosságai voltak a szovjet politikának Nyugat-Ukrajnában?

14. Milyen volt az USZSZK gazdasági helyzete 1939–1941 között?

15. Milyen változásokra került sor a Vörös Hadseregben belül?

16. Hogyan próbálták az embereket jobb munkára ösztönözni?

17. A felsorolásból válaszd ki azokat az állításokat, amelyek leginkább jellemzik a szovjethatalom politikáját Nyugat-Ukrajnában a Nagy Honvédő Háború előestéjén!

1. Fontos párt és állami beosztásokba az ukrán értelmiség képviselőit nevezik ki.

2. Az új hatalom támogatja az összes ukrán kultúr-felvilágosító, testnevelési, tudományos szervezetet és szövetkezetet.

3. Tömeges megtorlások a békés lakosság ellen, a „nem megbízható elemek” kitelepítése.

4. A nagybirtokosok földjeinek elkobzása és a parasztok közötti szétosztása.

5. Tömeges oroszosítás a középiskolai és a felsőoktatásban.

A. 1,2

B. 2,3

C. 2,4

A	B	C	D	E	F

D. 3,4

E. 3,5

F. 4,5

18. Milyen számok jelölik az USZSZK 1940-ben létrejött megyéit?

A. 1. 3

B. 1. 4.

C. 2. 3.

D. 4. 5.

A	B	C	D

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

- 1939. augusztus 23.** – a szovjet–német megnemtéamadási szerződés aláírása
- 1939. szeptember 1.** – Németország lerohanja Lengyelországot. A második világháború kezdete
- 1939. szeptember 17.** – A Vörös Hadsereg megkezdi Nyugat-Ukrajna megszállását
- 1939. november 15.** – Nyugat-Ukrajna az USZSZK kötelékébe kerül
- 1940. augusztus 2.** – Besszarábia és Észak-Bukovina az USZSZK kötelékébe kerül

2. §. UKRAJNA MEGSZÁLLÁSA NÉMETORSZÁG ÉS SZÖVETSÉGESEI ÁLTAL

1. A Nagy Honvédő Háború kezdete

Hitler 1940. december 18-án aláírta a *Barbarossa hadműveleti tervet*, amely a Szovjetunió ellen folytatandó világháborúról szólt. A Führer ebben a háborúban fontos szerepet szánt Ukrajnának. Először Oroszország ellensúlyaként létre akarta hozni az ukrán államot. Később viszont Ukrajnára, mint gyarmatra, „német Indiára” gondolt.

1941. június 22-én Németország és szövetségesei hajnali fél négykor hadüzenet nélkül lerohanták a Szovjetuniót. Kezdetét vette a **Nagy Honvédő Háború**. Hitler preventív háborúról, vagyis megelőző jellegű háborúról beszélt, amivel elejét akarja venni a Szovjetunió esetleges agressziójának. A német támadás váratlanul érte a Vörös Hadsereget és magát Sztálint is, pedig a különböző orszá-

gokban működő titkos ügynökök már hetekkel azelőtt figyelmeztették őt a közelgő veszélyre.

Richard Sorge Japánban szolgálatot teljesítő rezidens (titkos ügynök) még a német támadás dátumát is a tudomására hozta. Sztálin nem hitt neki.

2. A Vörös Hadsereg visszavonulása

A légielő által támogatott német gépesített egységek gyorsan haladtak előre, komoly csapásokat mérve a szovjet csapatokra. Luck–Brodi–Rivne–Dubno vonalán bontakozott ki 1941. június 23–29. között a háború első tankcsatája

2000 harckocsi részvételével. A szovjet tankisták hőiesen küzdöttek, mégis vereséget szenvedtek. Tankjaik elavultak voltak és még rádióösszeköttetéssel sem rendelkeztek. A németek elfoglalták Drohobicsot, Zdolbunovot, Kovel, Lvivet, Luckot, Rovnót. Két hét leforgása alatt 300–600 km-t nyomultak előre szovjet területeken és több száz katonát ejtettek fogságba.

Ukrajna elfoglalása a német *Dél Hadseregcsoport* csapatainak a feladata volt. A kijevi különleges és az odesszai katonai körzet próbálta feltartóztatni őket. Később megalakították a Délnyugati és Déli frontot Mihajlo Kirponosz és Ivan Tyulenyev parancsnoksága alatt.

Mihajlo Kirponosz

Ivan Tyulenyev

Erőviszonyok a szovjet-német fronton

Katonai erők és eszközök	Vörös Hadsereg	Déli Hadseregcsoport
Katonák	1412136	1508500
Ágyúk és aknavetők	25658	16008
Tankok	8069	1144
Repülőök	4696	1829

A németeknek több katonája volt, de kevesebb ágyúval, tankkal, aknavetővel és repülővel rendelkeztek. A szovjet műszaki előfőlénye azonban viszonylagosnak bizonyult, ugyanis a gépek, berendezések 80%-a elavult volt. A BT-7 és T-25 tankok páncélján még a géppuskagolyó is áthatolt.

A szovjet csapatok kezdeti sikertelenségének másik oka az volt, hogy a háború kirobbanásáig nem sikerült kiépíteni az új nyugati határvonalat. A határőrök elavult gépfegyverekkel voltak felfegyverezve, így nem tudták útját állni az előrenyomuló ellenségnek. A Vörös Hadsereg stratégiaiilag csak támadó hadműveletekre volt berendezkedve, védekezésre nem. A németek már harmadik éve háborúztak,

így nagyobb tapasztalattal rendelkeztek, mint az oroszok.

1941. július 3-án Sztálin rádióbeszédben fordult a szovjet néphez, és honvédő háborúra szólított mindenkit.

Július közepéig a hitlerista csapatok 28 szovjet hadosztályt teljesen, 72 pedig részben megsemmisítettek.

3. Mozgósítás.

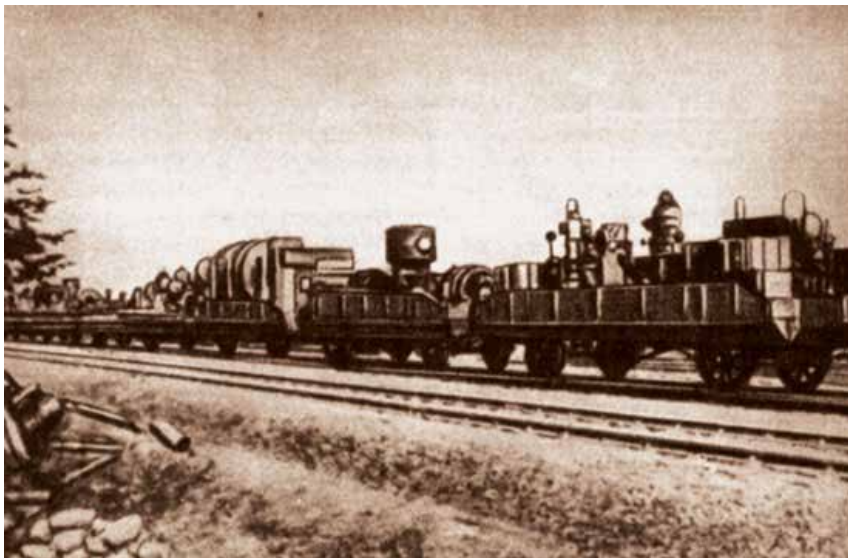
Az iparvállalatok kitelepítése

A háború kezdetén mozgósításra került sor. 1941 júliusában-augusztusában Ukrajnából 2,5 millió embert hívtak be a

hadseregbe. Sokan jelentkeztek önként. Népi ellenálló csapatok alakultak frontszolgálatra alkalmatlan személyekből 18-tól 60 éves korig. Gyors katonai kiképzésben részesültek, és részt vettek a védelmi rendszerek kiépítésén. Romboló zászlóaljok formálódtak, amelyek felkutatták az ellenség ejtőernyőseit, tengerészgyalogságát, és megsemmisítették őket.

A gazdaságot háborús céloknak rendelték alá. A németek által veszélyeztetett területeken a *felégetett föld* taktikáját alkalmazták. Elpusztítottak mindent, ami az ellenség kezébe kerülhetett. A háború által sújtott ukrán tartományokból mélyen a hátországba, Szibériába, Közép-Ázsia köztársaságaiba és Kazahsztánba telepítették a gyárakat, üzemeket, nyersanyagot, élelmiszer-készleteket, magasan képzett szakembereket, azok családjait. Ukrajnából ezer gyárat, 30 ezer traktort, 125 millió pud búzát, 6 millió

szarvasmarhát szállítottak át a hátországba 3,5 millió ember kíséretében.

Szibéria és Közép-Ázsia felé

4. Harci események 1941–1942-ben. Ukrajna megszállása

1941. július 7-én a németek Novograd-Volinszkijnél áttörték a frontot és megindultak Kijev felé. Egyből elfoglalni nem tudták, mivel három védelmi vonalon kellett átvevrekedni magukat. A várost a Délnyugati front csapatai és 19 népi ellenálló osztag védték. Kijev ostroma két hónapig tartott. A hitleristák több mint 100 ezer embert veszítettek. A Délnyugati frontot bekerítés veszélyeztette, de Sztálin azonban nem engedélyezte visszavonulást. Sőt, szeptember 12-én parancsot adott az úgynevezett bekerítő zászlóaljok létrehozására, melyek a harcoló egységek mögött haladtak, és tüzet nyitottak mindenkire, aki elhagyta a lövészárko-

20

kat. Szeptember 17-én Kirponosz végül engedélyt kapott a főváros elhagyására, de ekkor már késő volt. 663 ezer katona került ostromgyűrűbe. 1941. szeptember 19-én a németek bevonultak Kijevbe. A Vörös Hadsereg egységei kisebb csoportokra tagolódva próbáltak kitörni, de ez nem sikerült. A Poltava melletti Gyurkivcsina községnél lelte halálát Kirponosz és a teljes vezérkar.

A németeket ezután nem lehetett feltartóztatni. Október 25-én elfoglalták Harkivot. 73 napig tartott, 1941. augusztus 5-től október 16-ig Odessza ostroma. A német-román csapatok végül bevették a várost. Október 29 megközelítették Szevasztopolt, és október 30-án ostromolni kezdték, ami 250 napon keresztül, 1942. július 4-ig tartott. A németek ennek során annyira legyengültek, hogy nem tudták tovább folytatni útjukat a Kaukázus és Kaukázusontúl felé.

A moszkvai csata után (1941. december 5–6.) 1942 májusában (12–19-én) a szovjet csapatok ellentámadásba lendültek a Krímen és Harkiv alatt, de nem sok sikert értek el.

1942. július 22-én a német csapatok elfoglalták a Vorosilovgrád területi Szverdlovskot, ezzel egész Ukrajna német megszállás alá került.

A lakosság többsége ellenségesen fogadta a megszállókat. Voltak azonban olyanok, akik együttműködtek a németekkel. Őket **kollaboránsok**¹ nevezzük. A fasisztákkal való együttműködésnek több formája volt: katonai, közigazgatási, politikai. Különböző katonai egységek alakultak: az orosz felszabadító hadsereg, az ukrán felszabadító sereg és a belorusz tartományi védelmi egység, melyek a német fegyveres erők kötelékében harcoltak. Sok kolla-

---

¹ *Kollaboránsok* – hazaárulók, akik együttműködtek a fasisztákkal a megszállt területeken.

boráns teljesített őrszolgálatot a koncentrációs táborokban, vett részt a helyi közigazgatásban, a csendőrség munkájában.

Kezdetben a parasztok támogatták a német hatalmat. Abban reménykedtek, hogy a hitleristák felszámolják a kolhozokat, a földet pedig szétosztják közöttük. Azonban ez nem következett be. A városokban viszont több gyárat visszaadtak régi tulajdonosának. Az alkotó értelmiség egy része szintén együttműködött a megszállókkal. A németek engedélyezték ukrán könyvkiadók létrehozását, ukrán könyvek, újságok megjelenését.

Az ukrán nacionalisták a háború kezdetén támogatásukról biztosították a nácikat, mert úgy gondolták, hogy Hitler segítségével helyre állíthatják az ukrán állam függetlenségét. A Führer azonban szakított kezdeti elképzelésével, így a politikai együttműködés lehetetlenné vált az ukránok és németek között.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Magyarázd el a Barbarossa-terv lényegét!*
2. *Mikor, és hogyan kezdődött a Nagy Honvédő Háború?*
3. *Hol bontakozott ki a háború első tankcsatája? Milyen eredménnyel zárult?*
4. *Melyik német hadseregcsoport feladata volt Ukrajna megszállása? Kik védték az országot?*
5. *Milyenek voltak az erőviszonyok a németek és oroszok között?*
6. *Sorold fel a szovjet csapatok kezdeti sikertelenségének okait!*
7. *Hogyan zajlott a mozgósítás?*
8. *Hogyan folyt 1941-ben a kitelepítés, és milyen volt a hatásfoka?*

9. *Készíts beszámolót Kijev, Odessza, Harkiv és Szevasztopol hősi védelméről!*

10. *Mikor került Ukrajna végérvényesen német megszállás alá?*

11. *Hogyan viszonyult a lakosság a megszállókhoz?*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1941. június 22. – a Nagy Honvédő Háború kezdete

1941. szeptember 17. – a Vörös Hadsereg elhagyja Kijevet

1942. július 22. – Ukrajna német megszállás alá kerül

3. §. MEGSZÁLLÁSI RENDSZER UKRAJNÁBAN

1. A náci „új rend” és a lakosság élete

Egy év leforgása alatt egész Ukrajna náci kézre került. A megszállt területeken az **Ost-terv** érvényesült, melynek értelmében a szlávokat deportálni kellett Szibériába, helyükre pedig németek vagy német gyökerű népek érkeztek. Azokat az ukránokat, oroszokat, beloruszokat, akiket már nem lehetett olcsó munkaerőként használni, pusztulásra ítélték. 1942 nyarán Hitler Vinnyica körzetébe tette át főhadiszállását. Kezdetét vette az ukránok erőszakos kitelepítése. Ezzel egy időben 10 ezer németet akartak betelepíteni a helyükre.

Megkezdődött az ukrán területek elnémetesítése, amely olyan méreteket öltött, hogy Himmler a keleti tartományokban tevékenykedő beosztottjait körlevélben szólította fel józan önmérsékletre.

Az elfoglalt tartományokat a németek megszállási övezetekre osztották.

MEGSZÁLLÁSI ÖVEZETEK

Ukrajna birodalmi biztossága (németül: Reichs-kommissariat Ukraine). Központja Rivne , vezetője pedig Erich Koch volt	Galíciai körzet (németül: District Halicsina), a Krakkói főkormányzóság része	Transnistriai kormányzóság Románia irányítása alatt	Front melletti területek közvetlen katonai irányítás alatt
Rivnei, Volinyi, Kamjanec-Pogyilskij, Zsitomori, Vinynyicai, Kijevi, Csernyihivi, Poltavai, Szumi, Dnyipropetrovszki megyék, Krím, Ternopil északi járásai és Mikolajiv keleti körzetei	Lviv (Lemberg), Sztanyiszlav, Ternopil	Csernyivci, Izmail, Odessza megyék, Vinynyica megye északi, Mikolajiv megye nyugati járásai.	Csernyihivcsina, Szumscsina, Harkivcsina, a Donyec-medence

A megszállt területeken összeírták az úgynevezett *volksdeutschéket*, vagyis a német származásúakat, akiket támogatásban részesítettek. Jól fizetett állásokat ajánlottak fel nekik, új lakásokba költöztették őket, külön élelmiszer-üzletekben vásárolhattak.

A hitleristák a civil és katonai adminisztrációkon kívül kiegészítő közigazgatásokat létesítettek a helyi lakosság azon képviselőiből, akik hajlandók voltak együttműködni a nációkkal: a városokban a polgármesterekkel, vidéken a járási elöljárókkal, falun a bírókkal és a policájokkal.

Kezdetben a megszállók széles körű propagandát folytattak, aminek az volt a célja, hogy semlegesítse a bolsevik ideológiai tevékenység eredményeit. A lakosság támogatását úgy akarták elérni, hogy előszeretettel emlegették a közelmúlt ukrajnai eseményeit, az éhséget, a tömeges megtorlásokat, az erőszakos kollektivizációt. Mindeközben a német katonát barátként és igazi felszabadítóként mutatták be.

Bundesarchiv, Bild 146-1078-117-14A
Foto: o.Äng. | 31. Oktober 1942

*Volksdeutsche lányok menetelnek Himmler előtt valahol
Ukrajnában*

A valóság azonban egészen más volt. A megszállók teljesen kirabolták Ukrajna gazdaságát. Leltárba vették az összes gyárat, vállalatot, majd saját szükségleteiknek rendelték alá. A terror és megfélemlítés ellenére sem sikerült azonban elérni a várt eredményeket. A Donyec-medence szénkitermelése például évi 3–4,8 millió tonnát tett ki, míg

*Német plakátfelirat:
Hitler katonái, a nép barátai*

a szovjet érában 95 millió is volt. Hasonló helyzet alakult ki több más ágazatban is.

Ekkor a német vezetés elhatározta, hogy Ukrajnát a birodalom agrár- és nyersanyagfüggvényévé változtatja, ahol a „felsőbbrendűeknek” tág „élettér” nyílik a gyarmatosításra. Beszerzési ügynökségeket hoztak létre, melyek felvásárolták a helyi lakosságtól a mezőgazdasági termékeket.

Legismertebb közülük, a Keleti Kereskedelmi Társaság, mely több mint

200 fiókintézettel rendelkezett Ukrajna-szerte. 1941–1944 között 9,2 millió pud búzát, 622 ezer tonna húst, 950 ezer tonna étolajat, 400 ezer tonna cukrot, 3,2 millió tonna burgonyát és 2,5 millió tonna takarmányt szállítottak Ukrajnából Németországba. Még csernozjomot (fekete föld) is vagonszámra vittek ki az országból.

1941. augusztus 5-én általános munkakötelezettséget vezettek be először a 18–45 évesek, majd pedig a 14–65 évesek számára. A gyárakban a munkanap 12–14 órás volt minimális fizetéssel. A földet a német állam tulajdonává tették. A kolhozokat nem számolták fel, hanem állami birtokká tették. A parasztok számára kötelezővé vált a munka, a termést pedig be kellett szolgáltatni a német államnak.

A lakosságot kegyetlenül megadóztatták. Kirabolták a múzeumokat, képtárakat, könyvtárakat. Megpróbálták még az emberek gondolkodást is az ellenőrzésük alá vonni. Kijevben például betiltották a rádióhallgatást.

A megszálló hatalom a helyi lakosságot két csoportba tagolta. A *nélkülözhetetlen emberek*hez a volksdeutscheket sorolták és az őket kiszolgálókat. A *fölösleges kenyérpusztító*khöz pedig a zsidókat és az ukrán nagyvárosok lakóit.

Saját földjükön az ukránok és a nemzetiségi kisebbségek harmadrangú polgárok lettek. A megszállók megtiltották, hogy kávéházat, éttermet, stadiont látogassanak. Még az ivókútak mellé is figyelmeztető táblákat helyeztek el *Csak németeknek!* felirattal. A városokban 18 órától hajnali 5 óráig **kijárási tilalom** volt érvényben.

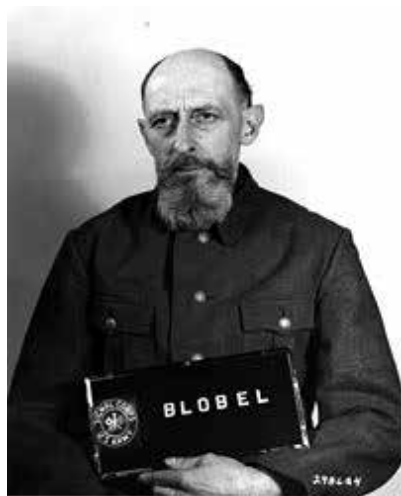
2. Koncentrációs táborok. Holokauszt¹

A Vörös Hadsereg visszavonulása során elvesztette állományának 70%-át. Sokan közülük koncentrációs táborba kerültek, ahol embertelen körülmények uralkodtak. Ukrajna területén 180 haláltábor működött. Ilyen volt a Janivszkij tábor Lembergben, ahol 200 ezren vesztették életüket, a Darnyicai tábor Kijevben 130 ezer áldozattal, a Horol tábor Poltavában 53 ezer meggyilkolt ártatlan emberrel, vagy az Umanyi árok 50 ezer kioltott étellel.

A Holokauszt Ukrajna területén Zsitomirban vette kezdetét, ahol a nácik előre elkészített névsorok alapján terelték össze a zsidókat a város szélén. Agyonlőtték, majd pedig egy mély árokba dobták őket.

---

¹ *Holokauszt* – a görög holokautóma: 'teljesen elégetett', 'égőáldozat' szóból származik. A náci Németország által kontrollált területeken a második világháború alatt végrehajtott népirtás neve, amelynek körülbelül hatmillió európai zsidó esett áldozatul

Kivégzések Zsitomir alatt   Paul Blobel Nürnbergben

A legkegyetlenebb mészárlásra a Babij Jar-i szurdokban került sor Kijevben 1941. szeptember 29–30-án. 1941. szeptember 28-án, közvetlenül a német csapatok bevonulása után plakátokat helyeztek el a fővárosban. A felhívás a helybéli zsidósághoz szólt. A német megszállók arra kötelezték a településen élő zsidókat, hogy szeptember 29-én gyülekezzenek a város szélén lévő temetőnél. Azokat, akik nem teljesítik a parancsot, a német hadvezetés halálbüntetéssel fenyegette meg.

Másnap harmincezernél is több kijevi zsidó gyűlt össze a megadott helyen. Rettegtek attól, hogy táborokba internálják őket, hogy soha nem térhetnek vissza otthonaikba. Miután összegyűltek, a katonák parancsot adtak az indulásra. A halálra ítélték hosszú sorban hagyták el a várost. A menet a Babij Jar-i szurdok irányába vonult. A német tábori rendőrség egyenruháját viselő katonák kegyetlenkedtek a foglyokkal, nem kímélték sem a nőket, sem gyermekeket. Az út végén a raboknak át kellett adni csomagja-

ikat, le kellett vetkőzniük, és a halálmenet utolsó kilométerét meztelenül kellett megtenniük. A végső állomás a Babij Jar-i szurdok volt: egy 400

méter hosszú, 40–80 méter mély árok. A zsidókat csoportokra osztották. Az első csoportot bevezették a szurdokba. Majd megkezdődött a sortűz. A foglyoknak esélyük sem volt az ellenállásra, holtan estek össze. Az SS-katonák megszemlélték a tetemeket, és a túlélőket tarkón lőtték. A holttestekre földet szórtak, és újratöltötték a gépfegyvereket.

A Babij Jar-i mészárlás során 33 771 ukrán zsidó vesztette életét. A népiirtást Paul Blobel SS-Standartenführer vezényelte.

<p>Все жиды города Киева и его окрестностей должны явиться в понедельник 29 сентября 1941 года к 8 часам утра на угол Мельникова и Дегтеревской улиц (возле кладбища).</p>	<p>Наказується всім жидом міста Києва і околиць з'явитися в понеділок дня 29 вересня 1941 року до год. 8 ранку при вул. Мельника — Дегтеревській (біля кладовища).</p>
<p>Взять с собой документы, деньги и ценные вещи, а также теплую одежду, белье и пр.</p>	<p>Всі повинні забрати з собою документи, гроші, білизну та інше.</p>
<p>Кто из жидов не выполнит этого распоряжения и будет найден в другом месте, будет расстрелян.</p>	<p>Хто не підкориться цьому розпорядженню буде розстріляний.</p>
<p>Кто из граждан проникнет в оставленные жидами квартиры и присвоит себе вещи, будет расстрелян.</p>	<p>Хто здійснить жидівське вкрадання або розграбує предмети з цих мешкань, буде розстріляний.</p>
<p><small>Важливо! Будь-які жиди, які не з'являться до цього часу, будуть розстріляні. Будь-які жиди, які не підкоряться цьому розпорядженню, будуть розстріляні. Будь-які жиди, які вкрадуть або розграбують предмети з цих мешкань, будуть розстріляні.</small></p>	

Felhívás a kijevi zsidókhöz

3. Ostarbeiterek¹

A náci megszálló erők komoly propagandát folytattak annak érdekében, hogy németországi gyárakba, üzemekbe, gazdaságokba csábítsák az ukrán fiatalokat. Mesés jövődelmet, jó munkakörülményeket ígértek nekik. A valóság azonban teljesen más volt.

Kijevi ostarbeiterek a fővárosi pályaudvaron az utazás előtt

Az **Ost** kitűzött köteles volt minden olyan ukrán állampolgár viselni, akit kényszermunkára hurcoltak Németországba. Ostarbeiternek nevezték őket, ami keletről jött munkást jelent. Velük végeztették a legnehezebb munkákat.

Sokan nem bírták a megpróbáltatásokat, életüket veszítették. Önként jelentkező egy idő után egyre kevesebb akadt, ezért a hitleristák erőszakhoz folyamodtak. Kötelezték a városokat, hogy maguk toborozzák a vendégmunkásokat. Kijev minden kerülete például naponta 30–50 személyt küldött kényszermunkára a birodalomba.

¹ *Ostarbeiter* – keleti munkás

1942–1944 között számuk elérte a 2,5 millió főt. Dokija Humennaja, a német megszállás kijevei szemtanúja *Kereszt alakú szakadék* című krónikaregényében így emlékezik erről: „A népiskolákat bezárták. Tanulóit és tanárait közmunkára kötelezték. Az egészségügyi főiskola diákjaival közölték, hogy a tanítás ezután ideiglenesen szünetel, mivel minden diák Németországba utazik dolgozni. Aki három napon belül nem jelenik meg a pályaudvaron poggyászával, annak szüleitől megvonják a kenyérbélyegyet és elkobozzák a család vagyonát”.

4. Élet a hátszágban

Míg a szovjet katonák élethalálharcukat vívták az ellenséggel, addig a hátszágban a győzelemhez szükséges fegyvereket gyártották. Mint már említettük, Ukrajnából több gyárat és üzemet, 3,5 millió embert evakuáltak 1941–1942 telén Oroszország keleti megyéibe, Kirgíziába, Üzbegisztánba, Tadzsiszisztánba, Türkméniába, Kazahsztánba.

A kitelepített munkások már-már elviselhetetlen körülmények közé kerültek, barakkokban éltek, rossz minőségű ételt fogyasztottak. A helyi lakosság megértéssel és együttérzéssel fogadta őket és segített nekik mindenben. A nehézségek ellenére sikerült beindítani a termelést az Arzenál-gyárban, a Gorkij Szerszámgépgyárban, a Transzszignálban, a Kramatorszki nehézgépgyárban. 1942 végére a hadiipar elérte a háború előtti gyártási kapacitását, és 1943-ra túl is szárnyalta azt.

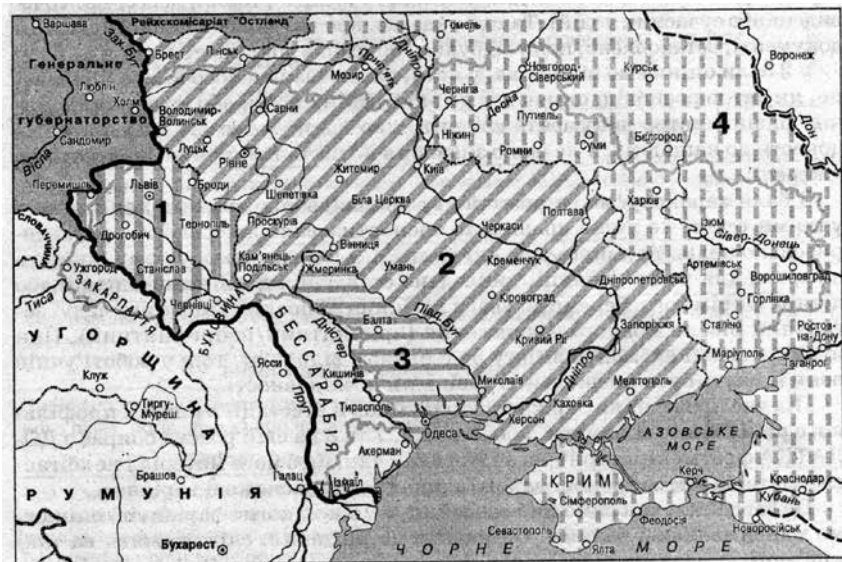
Jelentősen hozzájárultak a győzelemhez az ukrán kolhozisták. A Kijevcsinából a Volgán túlra telepített parasztok például cukorrépat termesztettek. Sokat tettek a győzelemért a GULAG-on sínylődő rabok is.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Mi az Ost-terv lényege?*
2. *Milyen volt Ukrajna közigazgatási felosztása a megszállás idején?*
3. *Kik voltak a volksdeutschek?*
4. *Mi volt a célja a hitleri propagandának a megszállt területeken?*
5. *Hogyan történt Ukrajna gazdaságának a kirablása?*
6. *Miért nem számolták fel a németek a kolhozokat?*
7. *Milyen két csoportra osztotta a megszálló hatalom a helyi lakosságot?*
8. *Hogyan éltek az ukránok saját hazájukban?*
9. *Hány koncentrációs tábor volt Ukrajnában, melyek voltak közülük a leghírhedtebbek?*
10. *Mi a Holokauszt, Ukrajna melyik részén vette kezdetét?*
11. *Hol, mikor, és hogyan zajlott a legnagyobb mészárlás?*
12. *Kik az ostarbeiterek?*
13. *Milyen volt az élet a hátszországban?*
14. *Jelöld be azt a sort, ahol helyesen vannak feltüntetve a náci által megszállt ukrán területek a II. világháború idején!*

- A. 1. – Ukrajna Birodalmi biztossága, 2. – Galícia körzet 3. – Transznisztria, 4. – a Wermacht fennhatósága alatt álló területek.
- B. 1. – Galícia körzet, 2. – Transznisztria, 3. – Ukrajna Birodalmi biztossága, 4. – a Wermacht fennhatósága alatt álló területek.
- C. 1. – Galícia körzet, 2. – Ukrajna Birodalmi biztossága, 3. – Transznisztria, 4. – a Wermacht fennhatósága alatt álló területek.
- D. 1. – Transznisztria, 2. – Ukrajna Birodalmi biztossága, 3. – a Wermacht fennhatósága alatt álló területek, 4. – Galícia körzet

A	B	C	D

4. §. ELLENÁLLÁSI MOZGALOM. BALPARTI UKRAJNA FELSZABADULÁSA

1. Az ellenállási mozgalom és két iránya

A náci „új rend” politikája nagy felháborodást váltott ki az ukránok körében és az ellenállási mozgalom kibontakozásához vezetett.

AZ ELLENÁLLÁSI MOZGALOM KIBONTAKOZÁSÁNAK OKAI UKRAJNÁBAN

Az ország német megszállása
A megszállási rendszer kegyetlenkedései
A szovjet vezetés és az UNSZ vezetőinek szervezési tevékenysége

AZ ELLENÁLLÁSI MOZGALOM IRÁNYZATAI

	Szovjet	Ukrán nacionalista
Célok	a) a fasiszta megszállók és szövetségeseik elleni harc, az ország felszabadítása b) a szovjet hatalom helyreállítása	a) a fasiszta megszállók és szövetségeseik elleni harc, az ország felszabadítása b) Ukrajna függetlenségének a kivívása
Szervezeti felépítés	1941–1942, partizán csoportok, partizán egységek, szovjet földalatti (illegális) mozgalom	1941–1942, tábori csoportok, Ukrán Felkelő Hadsereg és más alakulatok, nacionalista földalatti (illegális) mozgalom
Cselekvési terület	Ukrán Polisszja, Csernyihivcsina, Szumscsina	Voliny, Galícia, ukrán Polisszja

2. A szovjet partizánmozgalom kibontakozása

A sztálinista vezetés a Nagy Honvédő Háború kezdetéig úgy gondolta, hogy a Vörös Hadsereg kizárólag ellenséges területen fog harcolni, ezért nem gondoskodott az illegális és partrizánmozgalom vezetőinek felkészítéséről. Ez a munka a háború idején kezdődött el, sebtében zajlott meglehetősen szervezetlenül.

A földalatti (illegális) mozgalom és a partizánharc megszervezését a pártbizottságokra és a komszomol szervezetekre bízta. Arra kötelezték őket, hogy működjenek együtt a katonasággal. A megszállás első heteiben azonban az illegális munkára fel nem készült bizottságok, csoportok százait leplezték le a nácik. Felfedték fegyver- és élelmiszertartalékait, a csoportokat pedig felszámolták. 1942 júniusára a 3500 osztagból már csak 22 működött. Ez idő alatt 30 ezer partizán vesztette életét vagy került haláltáborokba, de voltak olyanok is, akik dezertáltak.

A moszkvai csata után a partizánmozgalom jelentősen megerősödött, és kezdetét vette központi vezetésének a megszervezése. **1942. május 3-án** jött létre az **Ukrán Partizánmozgalom Központi Vezérkara (UPMKV)**. Vezetőjévé Tyimofej Sztrokacsot választották, aki korábban az USZSZK belügyi népbiztosának helyettese volt.

Tyimofej Sztrokacs

Az UPMKV feladata volt a partizán egységek tevékenységének koordinálása, megfelelő szakemberekkel, fegyverekkel és élelmiszerekkel való ellátása.

1942 végén Ukrán Polisszja, Csernyihivcsina és Szumscsina területén már több partizáncsoport tevékenykedett Mihail Naumov, Szidor Kovpak, Alekszej Fedorov és Alekszandr Szaburov parancsnoksága alatt.

*Mihail
Naumov*

*Szidor
Kovpak*

Alekszej Fedorov

*Alekszandr
Szaburov*

1942 augusztusának végén szeptemberének elején Moszkvában megtartották a partizánegységek parancsnokainak tanácskozását, ahol határoztak a jobbparti portyáról. Itt ugyanis a szovjet mozgalom befolyása még jelentéktelen volt. Magára a portyára **1942 októberében** került sor, melynek során a partizánok 750 kilométert tettek meg mélyen a németek hátszögében Szidor Kovpak és Alekszandr Szaburov vezetésével.

A partizánmozgalom mellett Ukrajna szerte több földalatti szervezet harcolt a németek ellen. A megszállt területeken 13 illegális központ és 3500 csoport működött 103 ezer résztvevővel.

Az egyik legismertebb ilyen földalatti szervezet a krasznodoni *Ifjú Gárda* volt, melynek élén Ivan Turkenics és Oleg Kosevoj álltak.

Sztanyiszlav, Drohobics és Lviv környékén fejtette ki tevékenységét a *Népi Gárda*, amely 600 hazafit egyesített soraiban. Elszántan harcoltak a fasiszták ellen Kijev,

Ivan Turkenics

Oleg Kosevoj

Nyezsín és Sztalino (ma Donyeck) földalatti mozgalmának tagjai.

3. Ukrán nacionalista mozgalom 1941–1942-ben.

Az Ukrán Felkelő Hadsereg megalakulása

A Nagy Honvédő Háború előtt az ukrán nacionalista mozgalom kettészakadt. Az UNSZ emigrációban élő veteránjai és fiatalabb, Nyugat-Ukrajnában harcoló képviselői között vita alakult ki a harc jövőjéről és a lehetséges szövetségesekről.

Andrij Melnik az emigrációban élő idősebb nacionalisták élén állt. Szervezetüket ezért *UNSZ-M*(elnikistá)-nak nevezték. A hitleristákkal való együttműködés híve volt. Úgy gondolta, hogy a bolsevizmus egyaránt ellensége a németeknek és az ukránoknak. A közös ellenség ellen pedig együtt kell harcolni.

Sztepan Bandera a fiatalabb nacionalisták **UNSZ-B**(anderista) szervezetét vezette. Azon a véleményen volt, hogy Ukrajnának nemzeti hadseregére van szüksége, és az ukrán nép képes lesz önállóan kivívni függetlenségét.

A háború elején mindkét fél Németország segítségével akarta helyreállítani az ukrán államiságot. Ezért tábori csoportokat hoztak létre,

melyek a fasiszta csapatok után haladva népszerűsítették a nácik által megszállt városokban Ukrajna függetlenségének gondolatát. Szumiban, Zsitomirban, Poltavában létrehozták saját szervezeteiket. Kijevben pedig még a helyi önkormányzatba is bekerültek.

Jaroszlav Szecko

1941. június 30-án Lvivben az UNSZ-B kezdeményezésére közgyűlést hívtak össze, amely kiáltványban mondta ki az **ukrán állam helyreállítását**. A nemzeti kormány élére **Jaroszlav Szeckót** választották.

A megszálló hatalom azonban nem ismerte el a helyreállított ukrán államot és a kiáltvány visszavonására szólította fel az UNSZ-B-t. A banderisták erre nem voltak hajlandók. 1941. szeptember 15-én Hitler

parancsára Banderát és Szeckót letartóztatták, majd a sachsenhauseni koncentrációs táborba zárták. Az auschwitzzi haláltáborban pusztult el később Bandera két testvére.

Velük együtt került a fasiszta pribékek kezére 300 UNSZ-tag, akik közül 15-öt kivégeztek.

Az UNSZ-M elhatárolódott a banderisták lvivi akciójától és tovább folytatta a németekkel való együttműködés politikáját. A náci hatalom azonban őket sem kímélte, ezért a melnikisták is illegalitásba vonultak.

1941 augusztusában Tarasz Bulba-Borovec Volinyban megalakította a *Polisszjai Szics* nevű szervezetet, amely a háború kezdetén rajtaütésszerű támadásokat intézett a visszavonuló szovjet csapatok ellen. A Vörös Hadsereg kiűzése után a német hadvezetésnek többé nem volt szüksége rájuk, ezért 1941 végén parancsot adott a lefegyverzésükre. A bulbisták azonban nem teljesítették a fasiszták utasítását. Osztágaikat az erdőbe vonták vissza, és harcot indítottak a megszállók ellen.

1942. október 14-én a Voliny és Polisszja környékén működő UNSZ-egységek megalapították az **Ukrán Felkelő Hadsereget**.

4. Ukrajna felszabadításának kezdete. Harcok Balparti Ukrajnáért

Ukrajna felszabadítása a sztálingrádi csata idején vette kezdetét 1942–1943 telén. Az első felszabadított ukrán falu Pivnyivka volt Vorosilovhrad megye Milovei járásából, amelyet 1942. december 18-án tisztítottak meg a németektől. Elkeseredett harc bontakozott ki Milove megszerzéséért is. A nagyközséget 7 ezer náci védte, de a szovjet csapatoknak 1943. január 16-án sikerült visszafoglalni.

A Vörös Hadsereg a délnyugati fronton tovább folytatta támadó hadműveleteit és 1943. február 14-én kiűzte a hitleristákat Vorosilovhradból, február 16-án pedig Harkivból. A szovjet csapatok előrenyomulása azonban hamarosan megtorpant. A németeknek sikerült modern tech-

nikával felszerelni hadseregüket. Rendezték soraikat, és 1943. március 16-án ismét elfoglalták Harkivot. Céljuk a Donyec-medence megtartása volt. Hitler parancsot adott egy védelmi rendszer kiépítésére a Sziverszkij Donyec és Miusz folyók között. A Führer kijelentette, hogy a miuszi vonal ezután Németország határa, amelyet bármi áron meg kell védeni. A közelben magasodó Szavur Mohila kurgánon épült ki az ellenség legfőbb megfigyelő pontja.

Átkelés a Miusz folyón, Donyec-medence 1943

A szovjet főhadiszállás tudomására jutott, hogy a náci Kurszknál ellentámadást készítenek elő. A déli és délnyugati front parancsnoksága ezért azt az utasítást kapta, hogy próbáljanak meg minél több német erőt lekötni a Miusz-front környékén és a kurszki ívtől távol tartani. A szovjet csapatok 1943. július 17-én megkezdték az átkelést Dmitrivka községnél a Miusz folyón. Augusztus 13-án pedig ostrom alá vették a Sziverszkij Donyec mentén kiépített védelmi rendszert és a Szavur Mohila kurgánt.

A főparancsnokság által kitűzött célt sikerült elérni. A Vörös Hadsereg fényes győzelmet aratott a második világháború és a Nagy Honvédő Háború egyik legjelentősebb csatájában, a kurszki ütközetben. Ez a győzelem felgyorsította Ukrajna felszabadításának folyamatát. A sztyeppi front csapatai Harkiv irányába haladtak előre. Augusztus

8–11. között sikerült felszabadítaniuk harminc települést. Ivan Konyev frontparancsnok megközelítette az USZSZK első fővárosát és parancsot adott annak éjszakai ostromára. A németeket váratlanul érte ez a támadás. A szovjet csapatok 1943. augusztus 23-án felszabadították Harkivot.

1943. augusztus 13-ka és szeptember 22-ke között zajlott a déli front csapatainak donyeci hadművelete. Fedor Tolbuhin tábornok parancsnoksága alatt sikerült megtisztítani a németektől Jenakijevót, Horlivkát, Makijivkát. Sikeresen haladtak előre a délnyugati front egységei is Rogyion Malinovszkij vezetésével. Kiűzték a fasisztákat Liszicsanszkból, Szlavjanszkból, Kramatorszkból, Artemivszkből. 1943. szeptember 8-án pedig felszabadult Sztalino (ma Donyeck).

ELLENŐRIZD MAGAD!

- 1. Mik voltak az ellenállási mozgalom kibontakozásának okai Ukrajnában?*
- 2. Milyen két irányban fejlődött az ellenállási mozgalom Ukrajnában?*
- 3. Hasonlítsd össze a két irányzatot céljaik, szervezeti felépítésük és cselekvési területük alapján!*
- 4. Miért volt kezdetben sikertelen a szovjet partizánmozgalom?*
- 5. Milyen események hatására erősödött meg, és hogyan történt központi vezetésének a megszervezése?*
- 6. Milyen partizáncsoportok alakultak, és mikor került sor Jobbparti ukrainai portyájukra?*
- 7. Milyen illegális szervezetek alakultak Ukrajna területén?*
- 8. Mikor, és miért szakadt ketté az UNSZ, és mi volt a különbség a két frakció között?*
- 9. Mik voltak a tábori csoportok?*

10. *Mikor, és hol fogadták el az ukrán állam helyreállításáról szóló nyilatkozatot? Hogyan reagáltak a németek?*

11. *Kik voltak a bulbisták?*

12. *Mikor jött létre az UFH?*

13. *Mikor, és hogyan vette kezdetét Ukrajna felszabadítása?*

14. *Mutasd be Balparti Ukrajna felszabadításának folyamatát!*

15. *Jelöld meg, mely állítások szólnak Szidor Kouvakról?*

1. Ő állt az ukrán partizánmozgalom (UPMV) vezérkarának élén.

2. A Nagy Honvédő Háború idején szervezte a partizánmozgalmat Szumi területén.

3. A Vörös Hadsereg felszabadító hadjáratát vezette, melynek eredményeként Nyugat-Ukrajnát a Szovjetunióhoz csatolták.

4. A kijevi különleges katonai körzet parancsnokaként 1941-ben szervezte Kijev védelmét.

5. Partizánportyát vezetett Nyugat-Ukrajnában Kárpáti bevetés néven.

A	B	C	D	E	F

A. 1,2

B. 1,5

C. 2,3

D. 2,5

E. 3,5

F. 4,5

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

- 1941. június 30.** – az ukrán állam helyreállításáról szóló nyilatkozat elfogadása Lvivben
- 1942. május 3.** – az Ukrán Partizánmozgalom Központi Vezérkarának megalakulása
- 1942 októbere** – Jobbparti partizán portya
- 1942. december 18.** – Ukrajna felszabadításának kezdete. Pivnyivka község megtisztítása a németektől
- 1943. augusztus 23.** – felszabadul Harkiv
- 1943. szeptember 8.** – felszabadul Sztalino, ma Donyeck

5. §. UKRAJNA 1943–1944 KÖZÖTT

1. Kijev felszabadulása

1943 szeptemberének végére a szovjet csapatok ellenőrzésük alá vonták a Dnyeper balpartjának 700 kilométeres szakaszát. Hitler józanul értékelte saját lehetőségeit, védekezésre rendezkedett be, és parancsot adott egy újabb védelmi rendszer, a **keleti sánc** kiépítésére a Dnyeper-Molocsnaja folyók vonalán. Októberben a hitleristák végső küzdelmüket vívták a Balparton. Október 14-én a szovjet seregek kiverték a németeket Zaporizzsjából, 25-én pedig Dnyipropetrovszkból és Dnyiprodzerzsinszkből. Nagy veszteségek árán sikerült felszámolni a német védelmet a Molocsnaja folyón.

A szovjet főparancsnokság ezután parancsot adott a Dnyeperen való átkelésre. A **központi** és a **voronyezsi front** csapatai erőltetett menetben elérték a Dnyepert. A folyó jobb partján, Kijevtől északi és déli irányban hídfőállást építettek ki. A **sztyeppi** és a **délnyugati front** egy-

ségei pedig Kremencsuk és Dnyipropetrovszk felől közelítették meg Ukrajna fő folyóját. 1943. október 20-án a voronyezsi, sztyeppi, délnyugati és a déli frontokat megfelelően 1., 2., 3. és 4. ukrán frontoknak nevezték el.

November első napjaiban elkezdődtek a harcok Kijevért. Először északi irányból, a **bukrini hídfőállás** felől akarták megközelíteni a fővárost, de később a **ljutyizsi hídfőállást** választották, amely Kijevtől déli irányban helyezkedett el.

Kijev határában

Harcok Kijevért

Plakát 1943-ból

Plakát 1943-ból

Az 1. ukrán front ütőereje november 3-án az ellenség számára teljesen váratlanul támadásba lendült Ljutyizs irányából. **1943. november 6-án** Ukrajna fővárosát felszabadították.

Kijev felszabadítása **260 ezer** ember életébe került. **2438** katona megkapta a *Szovjetunió Hőse* címet.

2. Jobbparti Ukrajna és Dél-Ukrajna felszabadítása

Kijev felszabadítása kedvező feltételeket teremtett a hitleristák kiűzéséhez Jobbparti és Dél-Ukrajnából. A főparancsnoki főhadiszállás feladatul tűzte ki az 1., 2., 3. és a 4. front számára a német csapatok egyenkénti megsemmisítését ezeken a területeken. A Vörös Hadsereg 1943–1944 telén és tavaszán több támadó hadműveletet hajtott végre.

A VÖRÖS HADSEREG TÉLI-TAVASZI HADMŰVELETEI 1943–1944-BEN

A hadművelet dátuma	Neve	Eredményei
1943.12.24.– 1944.01.14.	Zsitomir- Berdicsevi	Felszabadul Kijev, Zsitomir, Vinyica és Rivne megye egy része. Megtisztítják a németektől Kirovohradot. Kanyev térségében, a Dnyeper jobb partján feltartóztatják az ellenséges erőket.
1944.01.24.– 02.17.	Korszuny- Sevcsenkivszkiji	Sikerül körülzárni 10 német hadosztályt és gépesített brigádöt, 80 ezer katonát fogságba ejteni
1944.01.27.– 02.11.	Rivnei- Lucki	Felszabadul Luck és Rivne
1944.01.30.– 02.29.	Nyikopoli- Krivij Rihi	Sikerül visszaszerezni a vas- és mangánércben gazdag térségeket. Létrejöttek Dél-Ukrajna felszabadításának feltételei

1944.03.6–18.	Bereznehuvato-Sznyihurivszkiji	A szovjet csapatok megközelítik az Ingulecet és a Déli-Bugot. Odessza felszabadulásának az előkészítése
1944.03.4. – 04.17.	Proszkuriv-Csernyivci	A szovjet csapatok kiérnek a Kárpátokhoz, elvágják az ellenséget utánpótlástól
1944.03.5. – 04.17.	Umany-Botoșani	Jobbparti Ukrajna és Moldávia jelentős területeinek felszabadítása. A Vörös Hadsereg csapatai megérkeznek a szovjet–román határhoz
1944.03.26. – 04. 14.	Odesszai	Felszabadul Mikolajiv, Odessza megye és Moldávia többi része.
1944.04.8. – 05.12.	Krími	Dzsankoj, Kercs, Szimferopol, Szevasztopol és Krím más városainak megtisztítása a németektől. 1944. május 12-én Krím teljesen felszabadul

3. Ellenállási mozgalom 1943–1944-ben

1943-ban az ellenállási mozgalom Ukrajnában a tetőfokára hágott. A partizánegységek egyre aktívabb részt vállaltak a nácik elleni harcban, és **1943. június 12-én** Szidor Kovpak vezetésével Nyugat-Ukrajnába indultak. Ez volt a **Kárpáti bevetés**, melynek során kőolajipari létesítményeket tettek üzemképtelenné. A megszállók nagy erőket vetettek be ellenük. A partizánoknak többször sikerült kitörni az ellenséges gyűrűből, bár nagy veszteségeket szenvedtek. 1943 októberében az egyesített osztagok kisebb csoportokban elhagyták Nyugat-Ukrajnát. 1944-ben partizánportyákra került sor Lengyelország, Csehszlovákia és Románia területén.

A partizánok tevékenységében a legfontosabb a közlekedési útvonalak, mindenekelőtt a vasutaknak, hidaknak és azoknak a vasúti szerelvényeknek a megsemmisítése volt, amelyek embereket és technikát szállítottak a frontra. Az Ukrán Partizánmozgalom Központi Vezérkara azt a feladatot tűzte a partizánosztagok elé, hogy **Sínháború** néven széles körű hadműveletet hajtsanak végre. 1944 januárja és szeptembere között a partizánok 99 hidat, 1037 vasúti szerelvényt, 1167 gőzmozdonyt, 11 ezer vasúti kocsit, valamint 6 vasútállomást semmisítettek meg.

Az 1944-es őszi és tavaszi hadjáratok idején a partizánok száma egyre nőtt. Ukrajna megszállt területein ekkor 48 partizánegység, ezen belül 227 osztag 70370 katona harcolt a betolakodók ellen.

Ukrajna felszabadulása után a partizánokra már nem volt szükség, ezért beolvasztották csapataikat a Vörös Hadseregbe és a belbiztonsági szervekbe. Szidor Kovpak hadosztályával például a Nyugat-Ukrajnában működő NKVD alakulatokat töltötték fel. 1944 decemberében megszűnt az Ukrán Partizánmozgalom Központi Vezérkara is.

A jelenkori történészek számításai szerint a partizánharcokban és a földalatti ellenálló mozgalomban résztvevők száma 180–220 ezer fő volt. Közülük 29-en megkapták a Szovjetunió Hőse címet.

1943–1944-ben az ukrán nacionalista ellenállási mozgalom is aktivizálta tevékenységét. Az UNSZ-B vezetése nem volt híve a németekkel való együttműködésnek, sőt 1943 februárjában harcot hirdetett ellenük.

1943 augusztusában került sor az **UNSZ-B III. rendkívüli nagygyűlésére**. A tanácskozás küldöttei határozatban mondták ki, hogy háborút hirdetnek mind a **bolshevik**, mind a **német megszállók** ellen az önálló, egységes Ukrán állam létrehozása érdekében. Kidolgozták a szerve-

zet társadalmi-gazdasági programját, amely előírányozta a föld ingyenes átadását a parasztoknak és a gazdálkodási formák szabad megválasztását. Kinyilvánították, hogy a leendő Ukrajna állampolgárait egyenlő jogok illetik nemzetiségi hovatartozásuktól függetlenül. Megváltoztatták a szervezet jelszavát is, ami *Ukrajna az ukránoké!* helyett *A nép akarata, az emberek akarata!* lett.

Az UNSZ-B vezetői keresték a megegyezés lehetőségeit a szovjet partizánokkal. A portyára induló Kovpakot például átengedték saját területeiken, a partizánok között pedig megpróbálták a saját oldalukra állítani. Végül az együttműködésből nem lett semmi.

A felszabadított területeken a partizánok a szovjet hatalom képviselőinek tekintették magukat és harcra keltek a nacionalista erők ellen. Gyakran a helyi lakosság itta meg ennek a levét.

A nacionalisták viszont úgy gondolták, hogy elérkezett az ideje az önálló Ukrajna megteremtésének, ezért aktív felvilágosító munkába kezdtek a nép körében. Azon a véleményen voltak, hogy a németek előbb-utóbb elmennek, ezért elsősorban a bolsevikok és a lengyel nemzeti erők ellen kell küzdeni. 1944 júniusának elején Lvivben tárgyalásokat kezdtek a Wehrmacht vezérkarával a katonai együttműködés lehetőségeiről. A németek fegyvereket ígértek az ukránoknak a szovjet csapatokról szóló információk fejében. 1944 szeptemberében kiengedték a koncentrációs táborból Banderát, Szteckót, Melniket és a nemzeti mozgalom több vezetőjét.

A megállapodás ellenére az Ukrán Felkelő Hadsereg egységei többször rátámadtak a megszállókra. 1944. augusztus 15-én Zsabje községnél ütköztek meg velük, szeptember 1-jén pedig Kolomija alatt a hegyekben. Ez volt a németek és ukránok közötti utolsó csata.

A szovjet támadó hadműveletek idején az UFH kerülte az összeütközést a Vörös Hadsereg csapataival. 1944. április 24-én a Rivne megyei Hubki község térségében egy 30 ezer fős NKVD egység körülvárta az UFH 5 ezer katonáját. Elkeseredett harc bontakozott ki közöttük, melynek során 2 ezer felkelő vesztette életét, másfél ezren pedig fogóságba estek és csak néhányuknak sikerült megmenekülni.

4. A nácik végleges kiűzése Ukrajnából

1944 nyarán Ukrajna felszabadítása a befejező szakaszához érkezett. A Vörös Hadsereg előtt az a feladat állt, hogy végérvényesen kiszorítsa a németeket az ország területéről, szétzúzza Németországot és szövetségeseit.

1944. július 13. és augusztus 29. között zajlott a **Ivivi-szandomiri hadművelet**, melynek során az 1. ukrán front csapatai Ivan Konyev marsall parancsnoksága alatt bekerítették és szétzúzták az Észak-ukrajnai német hadseregcsoport 8. hadtestét, majd 1944. július 27-én felszabadították Lvivet.

Dél-Ukrajna területén bontakozott ki 1944. augusztus 20–29-én a **Iași-Chișinău-i (jassi-kisinyovi)** támadó hadművelet. A 2. és 3. ukrán front hadseregei körülvárták a német Dél-ukrajnai hadseregcsoport egységeit, és megsemmisítették azokat.

Az ukrán földek felszabadítása a **Kelet-kárpáti támadó hadművelet** idején fejeződött be (1944. szeptember 8. – október 28.), amely további két hadműveletre,

a **Kárpáti-ungvárra** és a **Kárpáti-dukclaira** tagolódozott. Az 1. és 4. ukrán front (parancsnokai Konyev marsall és Petrov tábornok) és a 2. ukrán front (parancsnoka Rogyion Malinovszkij marsall) hajtotta végre ezt a hadműveletet. A volt határ menti település, Lavocsne 1944. október 8-án szabadult fel.

Lviv utcáin

A Vörös Hadsereg 1944. október 2-án érte el Kárpátalja első települését, Verbiást (Volóci járás). Nagyobb harcok a Kárpátok gerincén létrehozott Árpád-vonal mentén bontakoztak ki. A szovjet csapatok csak akkor tudták elfoglalni a védelmi rendszert, amikor a magyar egységek visszavonulási parancsot kaptak. Október 27-én a szovjetek bevonultak Ungvárra. Csapot a magyar–német hadsereg 1944. november 23-ig védelmezte közel egy hónapig tartó véres harccal.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Miért építették fel a németek a keleti sáncot, és hogyan törték azt át a szovjetek?*
2. *Ismertesd Kijev felszabadításának történetét!*

3. Vázold fel Jobbparti és Dél-Ukrajna felszabadításának folyamatát!

4. Milyen sajátosságai voltak a szovjet partizánmozgalomnak 1943–1944-ben?

5. Mi volt a Sínháború?

6. Hogyan alakult a partizánegységek sorsa Ukrajna felszabadítása után?

7. Hogyan fejlődött az ukrán nacionalista ellenállási mozgalom 1943–1944-ben?

8. Milyen sajátosságai voltak a nacionalisták és partizánok kapcsolatának a felszabadított területeken?

9. Ismertesd a nácik végleges kiűzését Ukrajna területéről!

10. Ismerkedj meg az alábbi visszaemlékezéssel, majd válaszolj az alábbi kérdésekre!

1) Ki a dokumentum szerzője; miről szól az írás, és mikor történtek a benne vázolt események?

2) Hogyan viszonyul a szerző a leírt eseményekhez és a történelmi személyiségekhez?

3) Miért értékes ez a forrásmű? Neked mi a véleményed a benne szereplő személyekről?

Volodimir Hilcsevszkij emlékirataiból

«A Központi, a Voronyezsi és Sztjeppei frontok csapatai szerencsésen elérték a Dnyepert. Itt építette ki Hitler a Keleti sáncot, mondván: harcolni fog ezért a folyóért, ha kell akár hét évig is.

A nemrég felszabadított Szumi és Csernyihov megyék területein kezdetét vette a mozgósítás. A legtöbb újonc, köztük én is, 18–19 éves srác volt. A megszállás két és fél éves szenvedései után megviselten, elcsigázottan, de mégis lelkesen meneteltünk kitűzött célunk felé.

A hadosztály hátországának számító csernyenszki erdőben szerveződtek azok az alegységek, amelyek a Vörös Hadsereg hídfőállása felé vették útjukat. Az egyik ilyen egység katonája lettem én is. Nappal felsorakoztattak bennünket az eskütételre, majd rövid gyűlés következett. A szónokok arra buzdították az újoncokat, hogy teljesítsék honfiúi kötelességüket. Egyik mondatuk azonban szíven ütött engem. Egységünk parancsnoka ugyanis a következő szavakkal fejezte be beszédét: „A balparton nincs számotokra élet. Ha életben akartok maradni, keljetek át a jobbpartra!” A napjaink támadásokkal és ellentámadásokkal, vagy hosszú, unalmas semmittevéssel teltek a lövészárokbán.

... Honnan tudhattam volna, hogy valahol titokban, a ljutyizsi hídfőállásról megindult Ribalko tábornok harcokszó hadteste a bukrini hídfőállás felé. Később ezt megértettem, de akkor és ott úgy gondoltam, hogy kizárólag tőlem és a lövészárokbán didergő többi katonától függ drága hazám sorsa. ... Közben állandóan esett az eső, a lövészárok alja szétázott, mindenki vacogott a hidegtől. Különösen nehéz volt a sebesültek sorsa, mivel csak éjszaka lehetett őket elszállítani.

November elsején kezdetét vette Kijev ostroma a bukrini hídfőállás felől. A németek csapatokat dobtak át oda, ezzel meggyengítették a ljutyizsi hídfőállást. November 3-án Ljutyizs irányából is megindultak a mieink, ami Kijev teljes felszabadításával végződött.»

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1943. november 6. – Kijev felszabadítása

1944. április 10. – Odessza felszabadulása

1944. április 11. – Kercs felszabadulása

1944. április 13. – Szimferopol felszabadulása

1944. május 9. – Szevasztopol felszabadulása

1944. május 12. – Krím teljes felszabadulása

1944. július 27. – Lviv felszabadulása

1944. október 27. – a szovjet csapatok bevonulása Ungvárra.

6. §. A GYŐZELEM ÁRA

1. A tatárok, görögök és az örmények erőszakos kitelepítése a Krím-félszigetről a Szovjetunió keleti régióiba

A Krím-félsziget felszabadulása után a sztálini vezetés azzal vádolta meg a tatárokat, bolgárokat, örményeket, görögöket, hogy együttműködtek a fasisztákkal. 1944 májusában–júniusában megkezdődött ezeknek a népeknek a kitelepítése őseik földjéről. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása velük szemben nagyon igazságtalan volt, ugyanis a Nagy Honvédő Háború frontjain 50 ezer krími tatár harcolt hősiessen. 1944. július 4-én az NKVD befejezte a kitelepítéseket. Lavrentyij Berija számításai szerint összesen 225 009 embert újtztek el otthonából és telepítettek le az Üzbég SZSZK területére. Ebből 183 155 volt a tatár, 12 422 a bolgár, 15 040 a görög, 9 621 pedig az örmény. A kitelepítettek 68%-át nők és gyerekek tették ki. Közülük 1944 májusa és 1949 januárja folyamán 44 ezren vesztették életüket.

2. A nyugat-ukrajnai területek helyzete

1944 júniusában az UFH kezdeményezésére a Kárpátokban, Szambor mellett került sor az ukrán nemzeti mozgalom képviselőinek tanácskozására, ahol megalakították az

Ukrán Felszabadító Főtanácsot (UFFT), mint az ukrán nép legfelsőbb irányító szervét a forradalmi harc idejére. A UFFT célul tűzte ki az igazságos társadalmi berendezkedésű, független, egységes Ukrajna létrehozását bolsevikok és kapitalisták nélkül.

A háború végső szakaszában az UFFT nem tudta kellőképpen megszervezni tevékenységét. Sokkal hatékonyabban működtek ezzel szemben az UNSZ és az UFH struktúrái. A felkelő hadsereg parancsnoksága mozgósítást hirdetett a helyi lakosság körében a szovjet csapatok elleni harc céljából. Ez a folyamat Galíciában zajlott a legaktívabban, ahol a fiatal férfiak kötelesek voltak megjelenni valamelyik nacionalista harci egységnél katonai kiképzés céljából. Az ellenszegülőkkel szemben megtorlásokat foganatosítottak.

A Vörös Hadsereg vezetősége hasonló politikát folytatott. A 18 és 50 év közötti férfiakat besorozták a szovjet hadseregbe, hogy vérükkel mossák le magukról a náci megszállás becstelenségét.

Bonyolította a helyzetet a Nyugat-Ukrajnában kibontakozó lengyel nemzeti mozgalom. A Londonban működő emigráns kormány ugyanis Galíciát Lengyelország elidegeníthetetlen részének tekintette, és a bevonuló szovjet csapatok parancsnokságától a hatalom átadását követelte.

Az emberek belefáradtak a folytonos bizonytalanságba és hajlottak a szovjet rendszer elfogadására. Az UFH viszont merényletek sorozatát követte el a kommunistákkal, az NKVD-vel és a szovjet rendszerrel együttműködőkkel szemben.

A tanács hatalom helyreállítása a nyugat-ukrán területeken kegyetlen módszerekkel történt. A szovjetek gyakran foganatosítottak a helyi lakosság ellen megtorló intézkedéseket, melyek során 103 ezer felkelő vesztette életét, 125 ezren pedig börtönbe kerültek. 1944–1945 között 200

ezer embert deportáltak Nyugat-Ukrajnából a Szovjetunió keleti és északi régióiba, azzal vádolva őket, hogy együttműködtek az Ukrán Felkelő Hadsereggel. Ezzel egy időben a nacionalisták által végrehajtott akciók következtében a Vörös Hadsereg 30 ezer tisztje és katonája halt meg. Az ukránok két tűz közé kerültek. Gyilkolták őket a szovjetek, de nem kímélték az életüket az UNSZ egységei sem.

Moszkva a hatalmi és megtorló szerveket igyekezett helyi lakosokkal feltölteni. A községi tanácsok elnökei is többnyire a falvak lakói közül kerültek ki, akik együttműködtek a hatalommal. Kárpátalján sok volt köztük a magyar.

3. A Nagy Honvédő Háború befejezése és mérlege

1945. május 9-én véget ért a Nagy Honvédő Háború. A szovjet emberek a **győzelem napját** ünnepelték a náci Németország felett. A győzelem kivívásában meghatározó szerepet játszott az ukrán nép. A háború évei alatt 2 ezer ukránt tüntettek ki a Szovjetunió Hőse címmel, 32-en kapták meg kétszer ezt a megtisztelő érdemrendet, Ivan Kozsedub híres pilóta pedig háromszor. A frontparancsnokok között is sok ukrán nemzetiségű volt: Andrej Jeremenko, Szemjon Timosenko, Rogyion Malinovszkij, Pavel Ribalko, Kirill Moszkalenko és mások. 1941–1945 között Ukrajna területén 50 ezer partizán harcolt a fasiszta megszállók ellen. Helyt álltak az ukránok a hátszországban is.

A győzelemért az ukránság nagy árat fizetett. A háború frontjain, a németországi kényszermunka alatt, az emigrációban összesen 14,5 millió ember vesztette életét. 714 város és nagyközség, 28 ezer falu, 16 ezer iparvállalat, 28 ezer kolhoz, 18 ezer egészségügyi intézmény hevert romokban. 10 millióan maradtak fedél nélkül. A megszállás utolsó két évében a németek 9 millió tonna búzát, 3 millió tonna burgonyát, 950 ezer tonna étolajat, 622 ezer tonna

húst, 400 ezer tonna cukrot szállítottak ki az USZSZK-ból. A köztársaságot ért anyagi kár meghaladta a 285 milliárd rubelt.

A győzelmi díszszemlén. Az 1. ukrán front zászlója

4. A kultúra helyzete a háború idején

A háború rányomta bélyegét az oktatás fejlődésére. Ukrajna oktatási intézményeit a Szovjetunió keleti tartományába evakuálták. Szaratov megyében például 30, a Szverdlovszkiban 18, a Novoszibirszkiben pedig 11 ukrán iskola működött 1941–1942-ben.

Megváltozott az iskolák élete a németek által megszállt területeken is. A tantervekbe bekerült a Hittan, Ukrajna története. Az orosz nyelv és irodalom helyett kötelezővé vált a német. A szovjet tankönyveket kivonták a forgalomból. Helyettük ukránra fordított német propaganda irodalmat használtak. 1941 végén bezárták a középiskolák többségét.

1942 márciusában oktatási reformot hajtottak végre. Kötelezővé vált az elemi oktatás. A középiskolák helyett 2–3 éves szakiskolák nyíltak, ahová felvételi vizsgák alapján kerültek be a tanulók tandíj fejében. A megyeszékhelyeken gimnáziumok létesültek, melyek szintén fizetettek voltak. A megszállók megpróbálták beindítani a felsőfokú oktatást is, de a náci terror fokozódása következtében ez a törekvés végül meghiúsult.

A felszabadított területeken újraindult az oktatás. 1943–1944-ben már 13 ezer iskola működött 1 millió 770 ezer tanulóval, ami a tanköteles gyerekek egyharmadát tette ki. Az 1944–1945-ös tanévben hétéves kortól történt a beiskolázás. Az iskolák száma ekkor elérte a 26 ezret, a tanulóké pedig az 5 milliót. A dolgozó fiatalok esti iskolákban folytathatták tanulmányaikat. A hátsországból visszaköltözött 113 főiskola és egyetem.

A tudományos intézmények először Ufában, majd pedig 1943 júniusától Moszkvában működtek. Munkájuk elsősorban arra irányult, hogy tudományos-műszaki és gyakorlati segítséget nyújtsanak a védelmi iparnak, a mezőgazdaságnak, katonai kórházaknak. A Tudományos Akadémia élén Alekszander Bohomolec állt. A társadalomtudósok sem tétlenkedtek. 1942-ben került kiadásra Ufában *Ukrajna történetének* rövid karcolata. Ekkor vehették kezükbe az egyetemi hallgatók a négykötetes *Ukrajna története* tankönyv első részét, amely az ősidőktől tárgyalta Ukrajna történelmét Bohdan Hmelnickij nemzeti-felszabadító háborújáig. A belbiztonsági szervek árgus szemmel figyelték a tudósokat és mindenről beszámoltak a pártvezetésnek. Különösen az „ukrán nacionalizmus megnyilvánulásai” iránt érdeklődtek. Hasonló módon viszonyultak az ukránokhoz a megszállt területeken a németek is.

Kivették részüket a németek elleni harcból az írók és művészek. Sok író, köztük Olekszander Dovzszenko, Jevhenyij Petrov és mások haditudósító lett.

A háború éveiben a publicisztika és a költészet volt a legnépszerűbb. Kit ne hatna meg még ma is Konsztantin Sziponov *Várj reám* című verse.

Várj reám, s én megjövök,
    hogya vársz nagyon,
várj reám, ha sárga köd
    ősz bújja nyom;
várj, ha havat hord a szél,
    várj, ha tűz a nap,
várj, ha nem is jön levél
    innen néhanap;
várj, ha nem vár senkit ott
    haza senki már,
s ha nógat is bárki, hogy
    nem kell várni már.

Várj reám, s én megjövök.
    Fordulj daccal el,
    ha álltatják ösztönöd,
    hogy: feledni kell...
ha lemondtak rólam már
    apám s lányom is,
s jóbarát már egy se vár –
    ...szinte látom is:
    borral búsul a pohár,
    s könnyet ejt szemük,
rám gondolva. De te várj
    s ne igyál velük.

Várj reám! Ó átkelek
minden vészen én.
Aki nem várt, rám nevet:
„Szerencsés legény”.
Nem tudhatja senki sem,
te meg én csupán,
hogy te jártál ott velem
öldöklő csatán,
s te mentettél meg, de hogy?
Egyszerű titok:
várni tudtál rám, ahogy
senki sem tudott.

Tábori levelezőlap
Várj reám, s én megjövök felirattal 1944-ből

1942–1943-ban láttak napvilágot Volodimir Szoszjura verses kötetei: *A gyűlölet órájában* és a *Véres morajlás*. Ekkor jelentek meg a *Fényes fegyverek* és a *Vers az édesanyá-*

ról című hazafias költeményei Makszim Rilszkijnek. A háború borzalmairól szól Pavlo Ticsina elbeszélő költeménye, *A barát temetése*.

Értékes prózai művek jelentek meg ekkor. Jurij Janovszkij megírta az *Atyáink földje* című elbeszélését, Vanda Vaszilevszka a *Szivárvány* című kisregényét, Ivan Le pedig *Ljuba* és *Sevcsenko* című alkotásait.

1943-ban kiengedték a börtönből Osztap Visnya satírikus író, akinek *Zenyitka* (légelhárító fegyver) című humoroszkjét minden frontharcos ismerte. Az irodalmi alkotások az Ufában kiadott *Ukrajna*, *Ukrán irodalom* és *Perec* című lapokban láttak napvilágot.

A képzőművészetben is hazafias témájú művek születtek. Leggyorsabban a grafika fejlődött. Plakátok, röplapok, karikatúrák jelentek meg ezekben az években. A plakátfestészet nagy mestere volt Vaszil Kaszijan, akinek *Harcra fel, szláv testvérek!* című plakátja lelkesítőleg hatott a katonákra. Vagy megemlíthetjük Viktor Koreckij alkotását a *Ments meg, vörös katonát*.

Harcra fel, szláv testvérek!

Ments meg, vörös katonát!

Hazafias művekkel bátorították a fronton harcolókat Julij Mejtusz és Konsztantin Danykevics zeneszerzők. A háború éveiben több mint 350 különböző műfajú zenemű született.

A háború idején a filmstúdiók a hátszágban folytatták tevékenységüket: a kijevi Ashabadban, az odesszai pedig Taskentben. Ekkor forgatták L. Lukov rendezésében az *Olekszandr Parhomenko, Az acélt megedzik* (rendező: M. Donszkij) és a *Partizánok Ukrajna sztyeppéin* (rendező I. Szavcsenko) című filmeket. 1943 nyarán fejezte be *Ukrajna lángtengerben* című filmjét Olekszander Dovzsenko. A művet azonban magas művészi színvonala ellenére szigorú kritikának vetették alá. Sztálin és követői nacionalizmussal vádolták meg a művészt, akit elvakít nacionalizmusa, ezért „képtelen megérteni a párt által kifejtett nevelői munka óriási jelentőségét”.

A hitleristák által megszállt Ukrajnában nehéz sors várt a művészekre is. 1942 februárjában több képviselőjüket letartóztatták. Február 21-én Olena Teliha költőnőt több társával együtt a Babij Jar-szurdokban agyonlőtték.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Miért, mikor és hogyan került sor a krími tatárok, görögök, bolgárok, örmények kitelepítésére őseik földjéről?*
2. *Milyen szerepet játszott az ukrán nacionalista erők terveiben Nyugat-Ukrajna?*
3. *Mi jellemezte a kommunisták politikáját a nyugat-ukrán földeken?*
4. *Milyen szerepet játszott Ukrajna a győzelem kivívásában, és milyen árat fizetett érte?*
5. *Hogyan hatott az oktatás helyzetére a háború?*
6. *Milyen volt az iskolák helyzete a megszállt területeken?*

7. *Hogyan indult az oktatás a felszabadított földeken?*
8. *Milyen sajátosságai voltak a tudomány fejlődésének a háború idején?*
9. *Hogyan vették ki a részüket a fasiszták elleni harcból az írók, költők és a művészek?*
10. *Milyen versek és prózai alkotások jelentek meg ekkor?*
11. *Hogyan fejlődött a képző- és zeneművészet?*
12. *Jellemezd a filmművészetet!*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

- 1944. május–június** – a tatárok, görögök, bolgárok, örmények deportálása
- 1945. május 9.** – a győzelem napja

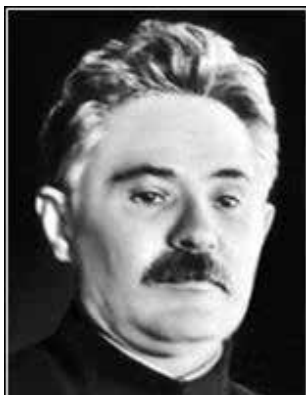
2. TÉMA

UKRAJNA A HÁBORÚ UTÁNI ELSŐ ÉVEKBEN (AZ 1945–1950-es ÉVEK ELEJE)

7. §. UKAJNA HÁBORÚ UTÁNI ÚJJÁÉPÍTÉSE

1. Ukrajna az ENSZ-ben és más nemzetközi szervezetekben

1944. február 1-jén a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa törvényt fogadott el tagköztársaságai külpolitikai képviseletének helyreállításáról és a honvédelmi népbiztosságok megalakításáról. Ennek értelmében 1944 márciusában létrehozták az USZSZK külügyi és honvédelmi népbiztosságát. A honvédelmi népbiztos **Heraszimenko**, a külügyi **Dmitro Manuilszkij** lett.

*Dmitrij
Manuilszkij*

Németország és szövetségeseinek veresége a második világháborúban gyökeresen megváltoztatta a nemzetközi helyzetet. Az antifasiszta koalíció országai közül nagy tekintélyre tett szert a Szovjetunió, mivel népei hozták a legnagyobb áldozatot a győzelemért. A nemzetközi tárgyalások során Moszkva azt követelte, hogy mind a 15 szovjet köztársaság legyen tagja az ENSZ-nek. A Hitler-ellenes szövetség azonban csak Ukrajna és Belorusszia jogát ismerte el. Az ukrán képviselet létrehozásával a szovjet vezetés több sza-

vazatra és befolyásra akart szert tenni az ENSZ-en belül, valamint azt a látszatot kívánta kelteni, hogy van ukrán állam. Így szerette volna bomlasztani a nyugati országokban kibontakozó nemzeti-felszabadító mozgalom harcát Ukrajna függetlenségéért és még önfeláldozóbb munkára serkenteni saját állampolgárait az ország gazdaságának helyreállításáért.

Az ENSZ tagjaként Ukrajna részt vett több mint 20 nemzetközi szervezet munkájában. 1946-ban a Gazdasági és Szociális Tanács tagjává választották. 1948–1949 között állandó tagja volt a Biztonsági Tanácsnak. Ott találjuk képviselőit 1946–1947-ben a párizsi békekonferencián, ahol kidolgozták és aláírták Németország egykori szövetségeseivel a békeszerződéseket. Országunk diplomatái aktív szerepet vállaltak a Dunai konferencia (1948) összehívásában és levezetésében. A háború utáni első években összesen 60 nemzetközi szerződést írtak alá.

A külpolitikában Ukrajna függetlensége csak látszólagos volt. Az ukrán diplomaták mindig egyeztettek álláspontjukat a Szovjetunió külügyi népbiztosságának megfelelő osztályaival és szolgálataival. Emellett az USZSZK semmilyen diplomáciai kapcsolatot nem tarthatott fenn külországgal. Egyetlen külképviselete sem volt.

2. Területi-közigazgatási változások

Az USZSZK területi változásainak kérdése már a háború végén felvetődött az SZSZKSZ, USA és Nagy-Britannia vezetőinek teheráni és jaltai konferenciáján. Országunk határai végső formájukat a szovjet–lengyel, szovjet–csehszlovák és a szovjet–román szerződések után nyerték el.

Miután a Vörös Hadsereg csapatai megkezdték Lengyelország felszabadítását, a kommunista-barát Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság vezetői megfogalmazták az

elvet: a lengyel földek Lengyelország részei, az ukrán területek pedig Szovjet-Ukrajnáé. A két ország közötti határ meghatározásánál az úgynevezett Curzon-vonalat vették alapul. A Varsó és Moszkva közötti határrendezési tárgyalások **1945. július 16-án** zárultak szerződés aláírásával. A szovjet–lengyel határvonal, amely Ukrajna határa is volt egyben, a Curson-vonaltól keletre húzódott 5–30 kilométerrel. A Szovjetunió önként lemondott egyes területeiről Lengyelország javára. Így akarta segíteni az ottani kommunista-barát kormányt.

A két ország között ezután is folyt határrevízió. Az 1950-es évek elején (1951. február 15.) Varsó kérésére Ukrajna átengedte a Drohobicsi terület Usztrici járását, a Lvivi területhez pedig hozzácsatolták Krisztinopil városát, melynek ma Cservonohrad a neve.

A határok megállapítása után lakosságcserére került sor. Az USZSZK-ból Lengyelországba 810 ezer személyt telepítettek át, Lengyelországból Ukrajnába pedig 482 ezret.

Felmerültek határkérdések Csehszlovákiával is. Prága ugyanis saját területének tekintette Kárpátalját, a Szovjetunió viszont szintén jogot formált rá.

A kongresszus résztvevői és a kiáltvány

1944. november 26-án, Munkácson a Peremoha (Győzelem) Filmszínház épületében összehívták a népi bizottságok első kárpátaljai kongresszusát, amely kiáltványt adott ki a vidék „újraegyesüléséről” Ukrajnával és a Szovjetunióval.

Ezzel egy időben zajlott a helyi felnőtt magyar és német férfilakosság kényszermunkára hurcolása, a **málenyikij robot**. Becslések szerint több mint 40 ezer kárpátaljai magyart hurcoltak lágerbe ekkor. 1946-tól fokozatosan hazarendték az életben maradtokat. Az elhurcoltak legalább 70 %-a nem látta viszont szülőföldjét, csontjaik jeltelen sírokban nyugszanak Szolván, Sztarij Szamborban és a távoli Szibériában.

Magyarok a kényszermunka-táborban

A politikusokat nem érdekelte ezek szenvedése és döntöttek Kárpátalja hovatartozásáról. **1945. június 29-én** a Szovjetunió és Csehszlovákia képviselői szerződést írtak alá Kárpátalja felvételéről az SZSZKSZ és USZSZK kötelekébe. 1946. január 27-én a Szovjetunió Legfelsőbb Taná-

csának Elnöksége határozatot fogadott el a Kárpátontúli terület létrehozásáról Ungvár központtal.

A szovjet–csehszlovák határrendezés után itt is sor került lakosságcsereére. Ukrajnából 33 ezer főt telepítettek át Csehszlovákiába, onnan pedig 12 ezret az USZSZK területére. A legtöbbben közülük a Volinyi és Rivnei területeken telepedtek le.

Ukrajna háború utáni határmódosítása **1947. február 10-én** fejeződött be a szovjet–román megállapodás aláírásával, amely jogilag rögzítette az 1940. június 28-i szovjet–román megállapodás keretében megállapított ukrán határokat. Ezzel végérvényesen Ukrajnához került Észak-Bukovina, Hotin vidéke és Dél-Besszarábia.

3. Belpolitikai élet

A háborúban aratott győzelem öntudatra ébresztette a szovjet társadalmat. A ukrán nép joggal érezte győztesnek magát. A sztálini megtorló gépezet azonban nem tudta elviselni a szabad szellem megnyilvánulását, ugyanis hatalmát megfélemlítéssel volt képes fenntartani. A háború befejezése után Sztálin és környezete hozzálátott a tömeges megtorlások folytatásához, melynek első célpontjai az ostarbeiterek lettek. 1945–1947 között összesen 1 millió 250 ezren érkeztek vissza a németországi kényszermunkáról Ukrajnába. Speciális ellenőrzésnek vetették őket alá és közülük minden negyediket hazaárulónak nyilvánítottak. Hasonló volt a sorsa a nácik által megszállt területek lakosságának. 1945–1953 között 43 ezer embert hurcoltak meg csak azért, mert a németek elfoglalták azt a vidéket, ahol ők éltek.

A Szovjetunióban továbbra is a kommunista párt és Sztálin akarata érvényesült, ezért az USZSZK területén Moszkva helytartói az Ukrán Kommunista (bolsevik) Párt

vezetői voltak. Ebbe a fontos pozícióba Sztálin elkötelezett elvtársai kerültek. Érdekes és jellemző tény, hogy az 1950-es évek elejéig nem volt köztük ukrán nemzetiségű. A központ ugyanis hisztérikusan reagált az ukrán nacionalizmus legcsekélyebb megnyilvánulására. 1938 januárja és 1947 márciusa között a párt élén Nyikita Hruscsov állt, 1947 márciusa decembere között Lazar Kaganovics, 1947 decemberétől 1949 decemberéig ismét Nyikita Hruscsov. Őt Leonyid Melnyikov váltotta ebben a tisztségben 1953 júniusáig.

Nyikita Hruscsov   Lazar Kaganovics   Leonyid Melnyikov

1947-ben választásokat tartottak a Legfelsőbb Tanácsba és a helyi tanácsokba. Az embereknek azonban nem volt választási lehetőségük, ugyanis a kommunista párt egyetlen jelöltjére szavazhattak. 1946-ban Ukrajna kormányának nevét USZSZK Népbiztosainak Tanácsáról USZSZK Minisztertanácsára változtatták. Az ukrán kormány élén Leonyid Kornijec (1939–1944), Nyikita Hruscsov (1944–1946) és Demjan Korotcsenko (1947–1954) álltak.

Leonid Kornijec

Demjan Korotcsenko

1949 novemberében az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának elnöksége törvényerejű rendeleteket fogadott el Ukrajna állami címeréről, himnuszáról, zászlójáról.

4. A népgazdaság helyreállítása

Az ukrán népgazdaságot kétszer is elpusztították. Először a Vörös Hadsereg, majd pedig a Wehrmacht visszavonulása során. Romokban hevert több mint 16 ezer iparvállalat. 600 gyárat és üzemet pedig a Szovjetunió keleti hátszögébe telepítettek. A háború után ezeknek a vállalatoknak mindössze 25%-a tért vissza Ukrajnába.

Miután a Vörös Hadsereg csapatai felszabadították az ország területét, kezdetét vette a gazdasági újjáépítés. 1946 augusztusában az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa elfogadta a **IV. ötéves tervről** szóló törvényt, amely Ukrajna népgazdaságának helyreállítását és fejlődését irányozta elő az **1946–1950-es** évekre.

A szovjet hatalom óriási anyagi és emberi erőforrásokat mozgósított az újjáépítés érdekében. A Donyec-medence helyreállítására például 50 ezer munkást irányítottak évente.

A háború utáni években 2,2 millió katona és tiszt tért haza a frontokról. A kényszermunka-táborok foglyai is a gyárak, üzemek, városok, falvak építkezésein dolgoztak. A krónikus munkaerő-hiányt a hatalom női munka alkalmazásával próbálta enyhíteni. Nők dolgoztak a bányákban, a martinkemencék mellett. Részarányuk 1947-ben elérte a 36%-ot.

A népgazdaságnak elsősorban képzett munkaerőre volt szüksége. Szakmunkásképzés a kézműves iskolákban és az FZO-ban zajlott. FZO-nak (skoli fabricsno-zavodszkogo obucsnyija) az üzemi iskolákat nevezték, amelyek közvetlenül a gyárakban működtek. A negyedik ötéves terv alatt 860 ezer fiatal sajátított el így valamilyen szakmát. A kommunisták elsősorban erkölcsileg ösztönözték a munkásokat, dicsérő oklevelekkel, különböző érdemrendekkel jutalmazták őket.

A IV. ötéves tervet végül határidőre teljesítették. Ukrajna ipari összterméke 1940-hez képest 15%-os növekedést ért el. Újra működni kezdett az Azovsztal, Zaporizsszal, a Dnyeprohesz. Megindult a szénkitermelés a Donyec-medence bányáiban. A nehézipar újjáépítése azonban az 1930-as évek tapasztalatai alapján történt, melynek során teljességgel figyelmen kívül hagyták a tudomány legújabb

vívmányait. A vegyipar háttérbe szorult, minden figyelem a vaskohászatra összpontosult. A tüzelőanyag-energetikában pedig a szénét részesítették előnyben, bár a világon ebben az időben már a kőolaj és földgáz volt a legfontosabb energiaforrás.

Női munkaerő a Dnyeprohesz újjáépítésén

A háború után 27 493 kolhoz és 784 szovhoz kezdte meg újra a termelést Ukrajnában. A mezőgazdaság számára a legnagyobb problémát a technika és a munkáskéz hiánya jelentette. A gazdaságok 66%-a még igavonó jószágokkal sem rendelkezett. Sok helyen a teheneket fogták az eke elé, de voltak olyan gazdaságok is, ahol a nőkkel szántottak. A földeket elsősorban az asszonyok és gyerekek művelték meg, ugyanis a háború éveiben a vidéken élő férfiak száma

2,5-szeresére csökkent. 1947-ben a kolhozmezőkön 793 ezer gyermek dolgozott.

Asszonyok a kolhozmezőn

A mezőgazdaság mostoha körülmények között épült újjá. Az állam elsősorban a nehézipar fejlesztésével foglalkozott, és nem törődött a vidékkel és az ott lakókkal. 1946-ban a kolhozoknak a háború előtti vetésterületek 63%-át sikerült csak helyreállítani, az állami gazdaságoknak pedig a 33%-át.

A hatalom a falvakban ismét a jól bevált megtorló intézkedésekhez folyamodott. **1948. február 21-én** az SZZKSZ Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége törvényerejű rendeleteket fogadott el azon személyek kitelepítéséről, akik „megrögzötten kerülnek a mezőgazdasági munkát és társadalomellenes, élősködő életmódot folytatnak”. A rendelet értelmében falugyűléseken kellett megvitatni azon kolhozistáknak a viselkedését, aki nem teljesítették a minimális munkanapok számát. Egy felnőtt kolhozista számára ez 150 munkanap volt, a 12. életévüket betöltött gyerekeknek pedig 50 munkanapot kellett teljesíteni. Az ilyen személyeket általában Szibériába vagy a Szovjetunió távol-keleti vidékeire deportálták családjaikkal együtt. 1948–1951 között 12 ezer „társadalmi ítélet” született az „élősködő elemek” ügyében, 20 ezer ember pedig „figyelmeztetésben” részesült. A szerencsétlen, megfélemlített parasztok egyre elkeseredettebben tekintettek a jövőbe, ami valóban félelmetes volt, ugyanis az USZSZK-n 1946–1947-ben ismét éhség söpört végig. Ez már a harmadik éhség volt a bolsevikok „áldásos” országlása alatt.

5. Az 1946–1947-es éhség

1946 tele különösen zimankósnak bizonyult. A -18, -30 fokos fagyban az őszi vetés gyakorlatilag elpusztult. Az átlagtermés alig érte el a 531 millió pudot, vagyis 3 és fél-szer volt kevesebb, mint 1940-ben. A készletezési terveket azonban Moszkva nem csökkentette. Mikor Hruscsov meg-

próbálta figyelmeztetni Sztálint a közelgő katasztrófára, „a népek nagy tanítója” puhánysággal vádolta meg Nyikita Szergejevicsot, leváltotta és Lazar Kaganovicst nevezte ki helyette a párt élére. Ezután parancsot adott 500 ezer tonna búza eladására Franciaország számára. Az Ukrajnából származó szemes termény mentette meg ebben az időben a biztos éhhaláltól Bulgáriát, Romániát, Lengyelországot és Csehszlovákiát. Csak az ukrán parasztokat nem sajnálta senki. Kijev számításai szerint 150 ezer tonna búza is elég lett volna az éhség elkerülésére, de Moszkva hajthatatlan maradt.

A készletezési tervek végrehajtásáért a kolhozelnökök voltak a felelősek. Amennyiben nem teljesítették azt, a vétkeket elbocsátották az állásukból és bíróság elé állították szovjetellenes magatartásért. Ez lett a sorsa a háború utáni években minden tizenhatodik kolhozelnöknek Ukrajnában. A szigorú megtorló intézkedések ellenére 1946-ban a készletezési tervet csak 68%-ra sikerült teljesíteni. A kolhozokból kisajtoltak mindent, még a vetőmag-készletet is elvették.

Az ukrán lakosság hamar felélte tartalékait, és ismét szemben találta magát az éhínséggel. A múlt keserű tapasztalata azt sugallta, hogy a kolhoz és az állam nem véd meg senkit, ezért az emberek kezükbe vették a sorsuk irányítását. Megszokottá vált az állami és a magántulajdon ellen elkövetett bűncselekmények száma. Az elkövetők 70%-a sohasem bűnözött korábban. Megtörtént az is, hogy saját maguk jelentkeztek a milíciaórsön, abban a reményben, hogy így börtönbe kerülhetnek. A börtön pedig maga volt a mennyország, mert ott enni adtak.

Az éhínség gyermek-áldozatai

Sokan Nyugat-Ukrajnába menekültek a biztos halál elől. Itt ugyanis a bolsevikok még nem érkeztek létrehozni a kolhozrendszert, és a tél sem volt olyan száraz meg hideg. A hatalom ezt nem nézte jó szemmel. A pályaudvarokra bekerítő osztagokat irányítottak, amelyek ellenőriztek minden szerelvényt, és leszállították azokat, akik Galíciába, Bukovinába vagy Volinyba igyekeztek. Elkobozták élelmiszer-készletüket, majd visszatoloncolták őket falujukba.

Tömeges áttelepülés kezdődött a városokba, az építkezésekre. Különösen a fiatalok menekültek a falvakból. A városokban azonban jegyre adták az élelmiszert, így ez sem jelentett garanciát a túlélésre.

Az éhínség 1946–1947 telén és 1947 tavaszán–nyarán szedte a legtöbb áldozatát. 1947 nyarán Ukrajnában több mint 900 ezren éheztek. Az éhínség nemcsak az embereket pusztította el, hanem az emberi érzéseket is kiülte. Megszokott jelenséggé vált a kannibalizmus és a sírgyalázás. Erről azonban tilos volt írni, tudósítani, beszélni. A szovjet rendszer rágalmazásáért kényszermunkára, javítótáborba küldték az embert.

Az éhínség következtében az USZSZK-ban közel 1 millió ember vesztette életét. Végül a szovjet hatalom kénytelen volt meghátrálni. 1947 elején a kolhozok vetőmagot kaptak az államtól, amivel sikerült bevetni a földeket. Ezen kívül falusi étkezdéket hoztak létre a mezőn dolgozó kolhozparasztnak számára.

6. Változások a lakosság életszínvonalában

A háború után az ukrán lakosság lényegesen rosszabbul élt, mint a háború előtt. A városokban nem volt elég élelmiszer, de cipőt, zoknit vagy fogpasztát sem lehetett kapni. A városkép megszokott részeivé váltak a hadirokkantak, akiket az állam magukra hagyott. Olyan kicsi volt a nyugdíjuk, hogy még a minimális élelemre sem futotta belőle.

Egyre égetőbbé vált a lakásprobléma. A háború következtében közel tíz millióan maradtak fedél nélkül. Családok milliói éltek barakkokban, túlzásúfolt kommunáلكákban¹, azaz lakhatásra alkalmatlan helyiségekben.

1947. december 14-én pénzreformot hajtottak végre. Ezzel egy időben megszüntették a városokban az alapvető élelmiszerekre a jegyrendszert. Ennek az intézkedésnek az lett a következménye, hogy az árak az egekbe szöktek.

---

¹ *Kommuinálka* – társbérlet, amikor egy nagyobb lakást több részre osztanak és több család lakik ott.

Hadirokkant Moszkva egyik utcáján

Olyan ellentmondásos helyzet alakult ki, amikor az üzletek polcai roskadoztak az árutól, de az emberek nem vásároltak semmit, ugyanis nem volt miből. A helyzet fokozatosan normalizálódott. 1949-től kezdve fokozatosan csökkentették az árakat, 1950-ben például egész 20%-kal.

Javultak a dolgozók munkakörülményei is. Helyreállították a szabadságolások rendjét a munkahelyeken. 1949-től kezdve munkahelyet vál-

toztathattak a kismamák és az egy évesnél fiatalabb gyermekeket nevelő anyukák. Azokat a vállalatvezetőket, akik megtagadták a kisgyermekes anyukák felvételét a munkába, vagy alacsonyabb fizetést adtak nekik a megállapítottnál, büntetőjogi felelősségre vonhatták ezután. Tökéletesítették az egészségügyi ellátást. A 40-es évek végére már több mint 195 ezer kórházi ágy volt Ukrajna-szerte, ami lényegesen felülmúlta a háború előtt szintet.

A falusi emberek élete a háború után nem fordult jobbra. Pénzbeli juttatás, szabadság vagy nyugdíj nem járt nekik. 1950-ben egy munkanapra a kolhozista 1,2 kg búzát kapott átlagban, 1951-ben pedig 1,6 kg-ot. A parasztság megélhetésének fő forrása a háztáji gazdaság volt, de fejlesztéséhez a feltételek nem voltak adottak. A mezőgazdasági adó könyörtelenül fojtogatta a kolhozistákat. A zöldségre

például 7,5-szer nagyobb adót vetettek ki, mint a gabonára, megadóztatták a gyümölcsfákat, a bogyótermő bokrokat. A hatalom ezt azzal magyarázta, hogy a parasztokat csak kényszerrel lehet rávenni arra, hogy idejük nagy részét a közösen való munkának szenteljék.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen körülmények között lett az USZSZK az ENSZ alapító tagja?*

2. *Jellemezzétek az USZSZK külpolitikáját a háború utáni első években!*

3. *Nagyobb lett-e Ukrajna területe a háború után? Hogyan?*

4. *Határozd meg az ukrán belpolitikai élet főbb sajátosságait 1945–1953 között!*

5. *Hogyan zajlott az USZSZK népgazdaságának helyreállítás a háború után?*

6. *Milyen okok vezettek az 1946–1947-es éhínséghez, milyen következményei voltak?*

7. *Hogyan változtak meg az emberek életkörülményei a háború utáni években?*

8. *Melyik szervezet neve maradt ki a történelmi forrásmű részletéből?*

„Ukrajna csatlakozása az ..... a békének és a nemzetek biztonságának egyik feltétele kellett, hogy legyen, a stabilitásnak és az erőegyensúly fenntartásának Európában. Az ..... való belépés meg kellett, hogy erősítse az államiság illúzióját, le kellett, hogy csillapítsa a nemzeti felszabadító erőket, melyek harcoltak a független ukrán állam újjászületéséért, szét kellett hogy rombolja a nyugati államok ukrán diaszpóráját. Ez a sztálini vezetés sajátos kétszínű politikai játékában nyilvánult meg. Mind-

ezek ellenére a tény, hogy Ukrajna belépett az ..... nagy jelentőséggel bírt, kikerült a nemzetközi arénába és elősegítette csatlakozását a világpolitikához.”

9. Az USZSZK mezőgazdasági fejlődésének sajátosságai a háború utáni években.

1. A kolhozisták anyagi érdekeltségének növekedése következtében fellendül a termelés
2. A kolhozisták teljes jogfosztottsága
3. Munkaerő-hiány falun a parasztok tömeges elvándorlása miatt.
4. Elviselhetetlenül magas állami készletezési tervek.
5. Hozzáértő vezetés minden szinten

A	B	C	D	E	F

- A. 1,3
- B. 1,4
- C. 2,3
- D. 2,4
- E. 3,4
- F. 4,5

 JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1945. június 29. – szovjet–csehszlovák szerződés Kárpátalja Szovjetunióhoz csatlakozásáról

1945. július 16. – szovjet–lengyel szerződés Ukrajna határaitól

1947. február 10. – szovjet–román szerződés Ukrajna határaitól

1946–1950 – IV. ötéves terv

1946–1947 – éhínség Ukrajnában

8. §. UKRAJNA NYUGATI TERÜLETEINEK SZOVJETESÍTÉSE

1. A szovjetesítés politikájának felújítása a nyugat-ukrán területeken

A német csapatok kiűzése után Nyugat-Ukrajnát előzönlötték a Vörös Hadsereg és az NKVD egységei. Az ő segítségével állították helyre itt a tanácshatalmat és hajtották végre a szovjetesítést. Ez a folyamat magába foglalta a tartomány szocialista iparosítását, a mezőgazdaság kollektivizálását és az „új”, kommunista kultúra létrehozását a régi polgári helyett. 1945 decemberében az UK(b)P Központi Bizottságán belül létrejött a nyugati megyék főosztálya, amely a szovjetesítéssel kapcsolatos kérdéseket koordinálta. Hasonló osztályok alakultak más kormányhivatalokban is.

A **szocialista iparosítás** során a nyugat-ukrán gazdaság a szovjet népgazdaság szerves részévé vált. Az iparvállalatokat modernizálták és hozzákezdték a helyi nyersanyag-lelőhelyek kiaknázásához, valamint teljesen átalakult a nyugat-ukrán régió társadalmi struktúrája is.

Nyugat-Ukrajna iparosítása két irányban haladt: a hagyományos iparágak (kőolaj- és fafeldolgozás, közszükségleti cikkek gyártása) helyreállítása mellett új iparágakat (gépgyártás, szerszámgyártás, vegyipar) hoztak létre.

A háború utáni években jelentős összegeket fordítottak a kőolaj- és földgáz-kitermelő, valamint -feldolgozó vállalatok fejlesztésére. 1946–1949 között sikerült feltárni az Uherszki, a Bilcse-Volinszki és a Rudkivszki földgáz mezőket. A IV. ötéves terv végére a kárpátmelléki földgáz kitermelés elérte az 1,4 milliárd köbmétert, ami hétszer túlta felül az 1940. évit. 1948-ban helyezték üzembe a Dasava-Ki-

jev gázvezetékét. Megindult a kőszén-kitermelés Ternopil, Sztanyiszlav, Voliny, Lviv és Kárpátalja bányáiban. Több hőerőmű épült ekkor, melyek helyi szén felhasználásával működtek.

1950-ben tárták fel a Rozdoli kénlelőhelyet Drohobics megyében. Később itt bányavegyészeti kombinát létesült, mely megalapozta Kárpátmellék modern vegyiparát. Fokozta termelését a háború utáni években a Kalusi Kálium-kombinát és a Csernyivci Gumigyár is.

Nyugat-Ukrajna ipari termelése a IV. ötéves terv idejében 230%-os fejlődést ért el. A 40-es évek végére már 2,5 ezer nagy- és középvállalat működött a tartományban.

Az iparosítás következtében megváltozott a vidék társadalmi struktúrája. Jelentősen felduzzadt a munkások részaránya. Több ezer ipari munkás érkezett ide Szovjetunió más megyéiből. Közülük kerültek ki a nagyvállalatok igazgatói, a kolhozok elnökei, de keletről jöttek a helyi pártbizottságok titkárai is. A nyugat-ukrán régió állami vezetőinek mindössze 13%-a volt helyi illetőségű.

Az 1940-es évek végén egyre nagyobb méreteket öltött a **kollektivizáció**. Parasztok millióit kényszerítették kolhozokba. Az 1950-es évek elejére a nyugat-ukrajnai parasztgazdaságok 95%-a volt tagosítva. A parasztok lázadni kezdtek az erőszakos kollektivizálás ellen. Többen beléptek az Ukrán Felkelő Hadsereg soraiba. Sokan nem teljesítették a kolhozokban megszabott kötelező napi termelési normát. Az ellenszegülőket kényszerszermunka-táborokba hurcolták, családjaikat pedig Szibériába száműzték. 1946–1947-ben Nyugat-Ukrajnából 500 ezer embert deportáltak a Szovjetunió keleti megyéibe.

Óriási pusztítást végeztek a kommunisták a kultúra területén is, amit ők **kulturális forradalomnak** neveztek. Ez nem jelentett mást, mint az évszázados kulturá-

lis hagyományok megsemmisítését és egy új, gyökértelen kommunista „kultúra” megteremtést. A helyi tudósokban, tanároknak nem bíztak, ezért keletről jött szakemberekre bízták az új intézményrendszer kiépítését. Az orosz nyelv fokozatosan kiszorította az ukránt. A lvivi egyetemen csak minden hatodik oktató adott elő ukránul. A boltok kirakatai orosz nyelven tájékoztatták a vásárlókat. Még az autóbusz-megállók nevei is orosz nyelven voltak feltüntetve.

*Dobos Sztepan
Vasziljovics*

A szovjetesítésnek voltak pozitív eredményei is. **1945. október 18-án** nyitotta meg kapuit például az **Ungvári Állami Egyetem**, ma Ungvári Nemzeti Egyetem. A felsőoktatási tantintézményen belül történelmi, filológiai, biológiai és orvostudományi kar kezdte meg működését ekkor. Alapító rektora **Dobos Sztepan Vasziljovics** volt. Megyénk sok ezer fiatalja szülőföldjén szerezhette ezután egyetemi képezést.

2. Az Ukrán Görög Katolikus Egyház felszámolása

A kommunista rezsim alaptermészetéből adódóan ateista volt. Egy istent ismert el, Joszif Visszarjonovics Sztálint és egy mennyországot, a kommunizmust. A kereszténységben és más vallásokban esküdt ellenségét látta. A háború után a pravoszláv egyház viszonylag szabadon működhette. A kiugrott pravoszláv kispap, Dzsugasvili-Sztálin nem üldözte őket ebben az időben. A Nyugat-Ukrajnában működő görög katolikus egyházzal teljesen más volt a helyzet. A helyi lakosság elismert szellemi vezetői voltak a görög katolikus papok, ezért működésük lehetetlenné tette

a kommunisták térhódítását. Moszkva azt is veszélyesnek tartotta, hogy a görög katolikusok közvetlenül a Vatikánnak voltak alárendelve. 1944 őszén az új nyugat-ukrajnai hatalom totális támadást intézett az Ukrán Görög Katolikus Egyház ellen. Az egyház vezetői Joszip Szlipij metropolitával az élen megpróbálták szót érteni a keletről jött „testvérekkel”. Szlipij küldöttséget indított Moszkvába, mely 100 ezer rubelt adományozott a Vörös Kereszten keresztül a hadirokkantak megsegítésére. Sztálin nem fogadta

a küldöttséget, és az ország vezetői közül sem akart senki találkozni velük. Magánbeszélgetések során értésükre adták, hogy az állam csak akkor fogja támogatni egyházukat, ha szembe fordulnak az ukrán nacionalistákkal és elítélik az UFH tevékenységét. Ezt a követelést a görög katolikus egyház nem tudta teljesíteni. A megtorlások ezért ezután fokozódtak. 1945 áprilisában letartóztatták **Joszip Szlipijt**. **1946. március 8–10-én** került sor Lvivben az Ukrán Görög Katolikus Egyház zsinatára, ahol kimondták az 1596-os breszti unió felmondását és a Görög Katolikus Egyház „újraegyesülését” az Orosz Pravoszláv Egyházzal.

A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye szintén nagy tekintélynek örvendett a hívek körében. Élén ebben az időben **Romzsa Tódor** püspök állt. Kárpátalja szov-

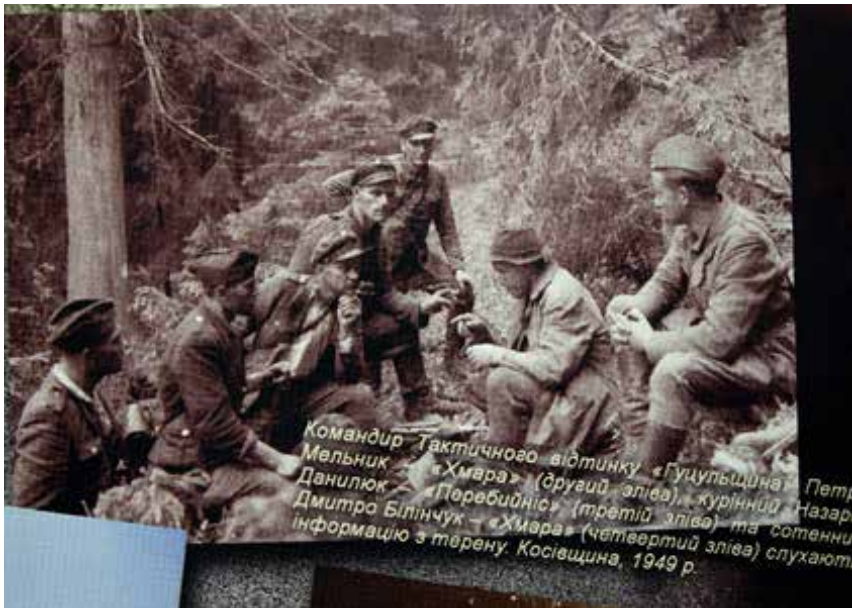
jetizálása egyszersmind a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye halálos ítéletét is jelentette. Csak a Rómával való egység megtagadása és a Moszkvai Patriarchátus fennhatóságának elfogadása menthette volna meg. Romzsa püspöknek a hatalom képviselői az 1944–1947-es évek során többször is nyíltan kijelentették, hogy ha ellenáll és a hatalom kérését nem teljesíti papjaival együtt, akkor ne várjanak irgalmat. A püspök válasza minden alkalommal rövid *nem* volt. A szovjet pártállam legfelső vezetése ekkor a püspök fizikai likvidálása mellett döntött.

Az államvédelmi szervek elhatározták, hogy autóbalesetet imitálva gyilkolják meg az egyházvezetőt. A püspök 1947. október 26-án vasárnap a Munkácsi járási Lókában templomszentelést végzett. Másnap reggel ő és kísérete lovas kocsin Iványi felé vették útjukat, amikor egy amerikai gyártmányú Studebaker katonai teherautó teljes sebességgel beléjük hajtott. Az ütközés következtében a kocsi darabokra tört, a benne ülők pedig az árokba repültek. Ekkor a teherautót követő terepjáróból kiugrált milicisták vasrudakkal agyba-főbe verték a sebesülteket, s rövid időn belül végeztek volna áldozataikkal, ha a kanyarban nem jelenik meg egy postát szállító teherautó. Erre a merénylők elhajtottak. A postaautó megállt, és személyzete az időközben odaért emberekkel együtt elsősegélyben részesítette az eszméletlen sebesülteket. Beszállították őket a munkácsi kórházba, ahol a sebészeti osztály orvosai minden emberileg lehetségest megtettek a sérültek életéért. A sikertelen merénylet utáni éjszakán az NKVD titkos ügynöke, Odarka nővér megmérgezte a főpapot. A halálesetet vizsgáló orvosi jelentés a halál okaként agyvérzést állapított meg. **1949. augusztus 28-án** végül a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegyét is beolvasztották az Orosz Pravoszláv Egyházba. Azt a 129 papot, akik nem voltak hajlandók át-

térni, három hullámban a Gulagra hurcolták. Közülük 28-an oda is vesztek..

3. Az UNSZ és UFH felszámolása

Nyugat-Ukrajna szovjetesítésével az Ukrán Felkelő Hadsereg és az illegálitásban tevékenykedő Ukrán Nacionalisták Szervezete vette fel a harcot. A kommunisták elkeseredett háborút indítottak ellenük. Jelentős katonai erőket csoportosítottak át Volinyba és a Kárpátmellékre, ahol több megtorló hadműveletet hajtottak végre. Céljuk a nacionalista egységek megsemmisítése mellett a helyi lakosság megfélemlítése volt. Csapataik körülkerítették a nacionalisták támogatásával vádolt falvakat és egész családokat deportáltak onnan a Szovjetunió keleti megyéibe vagy nyilvános kivégzéseket tartottak.

UFH harcosok

A nacionalista mozgalom résztvevői abban bíztak, hogy a Szovjetunió és az USA között feszülő hidegháború újabb világháború kirobbanásához fog vezetni, melynek során kivívhatják Ukrajna függetlenségét. Hadseregüket kisebb, 10–15 főből álló csoportokra osztották, melyek egy egységes parancsnokságnak voltak alárendelve. Az UFH jelentősebb katonai alakulatai a Kárpátokban és Polisszjában folytatták tovább a harcot.

1946 tavaszán a szovjetek megkezdték a Kovel, Lviv és Sztanyiszlav környéki erdőkben bujkáló felkelő szabadcsapatok módszeres kifüstölését és megsemmisítését. 1946 telén és tavaszán az UFH elvesztette személyi állománya 40%-át.

A kommunista hatalom a lélektani hadviselés legrafináltabb módszereit vetette be saját népe ellen. Az újságokban „leleplező” cikkek jelentek meg a nacionalisták kegyetlenkedéseiről, a falvakat bolsevik agitátorok lepték el, akik amnesztiát ígértek azoknak az UFH harcosoknak, akik leteszik a fegyvert és beszüntetik a harcot az új rendszer ellen. A Nyugat-Ukrajnában végrehajtott kollektivizáció következtében a parasztok annyira elszegényedtek, hogy

Roman Suhevics

nem tudták tovább támogatni az ukrán nemzeti erőket. Az UNSZ-UFH parancsnokság ezért úgy döntött, hogy kivonja csapatait Ukrajnából és központját Ausztria valamint Németország területére teszi.

Óriási csapást jelentett a nemzeti mozgalom számára az Ukrán Felkelő Hadsereg főparancsnokának, **Roman Suhevicsnek** (Tarasz Csuprinka) az **1950. március 5-én**

bekövetkezett halála. Ezután az UFH megszűnt egységes katonai hálózatként működni.

Az 1950-es évek elején a szovjetellenes ukrán nacionalista mozgalom vereséget szenvedett. A harcok során 20 ezer ukrán felkelő és közel 22 ezer szovjet katona vesztette életét.

4. A Visztula-akció

Ukrán felkelő csapatok nemcsak az USZSZK területén működtek, hanem Lengyelországban is. A második világháború után az szovjet fegyverek árnyékában kommunista kormány jött itt létre, amely nem volt népszerű a lakosság körében. A kommunisták úgy szerették volna megszerezni az emberek támogatását, hogy nacionalista húrokat kezdtek pengetni. A soknemzetiségű Lengyelország helyett a lengyel nemzetállam létrehozását tűzték ki célul, ahol a nyugat-galíciai ukránságra a többségi nemzetbe való beolvastás várt. Az új lengyel hatalom ellenségeskedést szított a lengyelek és ukránok között és előkészítette az utóbbiak deportálását. Ez a politika jogos ellenállást váltott ki a helyi lakosság körében. Sokan csatlakoztak az UNSZ-UFH-hez és harcra keltek a lengyelek ellen.

Varsó meg akart szabadulni a rebellis ukránoktól, ezért hozzálátott szülőföldjükről való kitelepítésük előkészítéséhez Lengyelország északi és észak-nyugati járásaiba, melyek a háború végén kerültek lengyel kézre Németország fennhatósága alól és gyakorlatilag néptelenek voltak. A lengyelországi ukránság deportálását a **Visztula-akció** során hajtották végre.

Elindításának hivatalos indoka a lengyel honvédelmi miniszterhelyettes, Szvercsevszkij meggyilkolása volt 1947. március 28-án, akit az UFH egységek Jablonne község határában fogságba ejtettek és kivégeztek. Másnap került sor

a Lengyel Kommunista Párt Politikai Bizottságának ülésére, ahol döntöttek a kitelepítések megkezdéséről.

Ukránok milliói váltak földönfutóvá a Visztula-akció következtében

1947 áprilisa–júliusa során a hatalom 141 ezer ukránt űzött el szülőföldjéről, ahová 14 ezer lengyel telepes költözött. Az ukránok kitelepítése valóságos tragédia volt. Sok ember életét vesztette az éhségtől és a betegségektől, az új helyeken az ukránoknak a legrosszabb, legromosabb gazdaságokat, a legsilányabb földeket adták, ahol már 2–3 évvel azelőtt senki sem gazdálkodott.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. Milyen alkotóelemei voltak a szovjetesítés politikájának Nyugat-Ukrajnában?
2. Hogyan zajlott a régió szocialista iparosítása?

3. *Milyen módszerekkel hajtották végre a kollektivizációt?*

4. *Milyen negatív és pozitív következményei voltak a kulturális átalakításoknak?*

5. *Miért kezdeményezte a szovjet rendszer az Ukrán Görög Katolikus Egyház felszámolását?*

6. *Hogyan alakult a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye sorsa a háború után?*

7. *Jellemezzétek az UFH és a szovjet rendszer harcát a nyugat-ukrán területeken!*

8. *Jellemezzétek a Visztula-akció okait és következményeit!*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1945. október 18. – az Ungvári Állami Egyetem megalakulása

1946. március 8–10. – az Ukrán Görög Katolikus Egyház felszámolása

1947 áprilisa–júliusa – a Visztula-akció

1949. augusztus 28. – a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye beolvasztása a pravoszláv egyházba

1950. március 5. – Roman Suhevics halála

9. §. KULTURÁLIS ÉLET UKRAJNÁBAN AZ 1940-ES ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN ÉS AZ 50-ES ÉVEK ELEJÉN

1. Az oktatási rendszer helyreállítása

A német megszállók kiűzése után, kezdetét vette Ukrajna oktatási rendszerének a helyreállítása. Az iskolák többsége romokban hevert, nem volt elég osztályterem, tanár,

tankönyv. 1946–1947-ben a tanulók 45%-a kezdhetett csak el a tanulást. A háború utáni újjáépítés során a köztársaság erőforrásait elsősorban az ipar fejlesztésére fordították. Az oktatást a maradék elv alapján finanszírozták. Az iskolai épületeket a szülők bevonásával építették újjá. A falvakban ez a kolhozok feladata volt. **1950-re** végül sikerült **helyreállítani** a háború előtti **iskolahálózatot**, ami nem tudta kielégíteni az igényeket, hisz a tanulást egyszerre néhány korosztály kezdte el. Az oktatás ezért több váltásban zajlott, az osztálytermek túlszűfoltak voltak.

A népgazdaságnak képzett szakemberekre volt szüksége, ezért **1953-ban** bevezették a **kötelező hétosztályos** oktatást. Ez a döntés azonban nem volt előkészítve. 1950–1951-ben a tanárok 16%-a rendelkezett főiskolai végzettséggel.

A szovjet iskolákban kommunista nevelés folyt. Különböző ifjú kommunista mozgalmakba tömörítették a gyermekeket. Kötelező volt belépni az októbrista, pionír- és komszomol szervezetekbe. Az iskolákból kitiltották a vallást, sőt komoly retorziókat kellett átélni azon gyermekeknek, akik templomba jártak. Karácsonykor, húsvétkor és más vallási ünnepek alkalmával besúgóok álltak a templomok bejáratánál. Jaj volt annak, akit megláttak. Illyés Gyula az *Egy mondat a zsarnokságról* című versében így ír erről:

*... mert zsarnokság van
az óvodákban,
az apai tanácsban,
az anya mosolyában
abban, ahogy a gyermek
dadog az idegennek,
ahogy mielőtt súgtál,
hátrafordultál, ...*

Egyre nagyobb méreteket öltött az oktatás eloroszosítása. 1953-ban a köztársaság tanulóinak 26% tanult ukrán tannyelvű iskolákban. 1948 és 1954 között másfélszeresére nőtt az orosz iskolák száma, az ukránoké pedig ezerrel csökkent.

A termelésben dolgozó fiatalok számára esti és levelező iskolák nyíltak, ahol általános és középiskolai végzettséget lehetett szerezni. 1950-ben 37 ezer fiatal végezte el a több mint 1960 esti iskolát. 1949-re sikerült végérvényesen felszámolni az USZSZK területén az írástudatlanságot.

A IV. ötéves terv folyamán újra elkezdődött az oktatás a főiskolákon és egyetemeken. Egyetem nyílt Ungváron, Lvivben, Sztanyiszlavban pedig egészségügyi főiskola. Az egyetemeken és főiskolákon elsősorban a modern iparágak számára készítettek szakembereket, új tanszékek, kutatóintézetek nyíltak. A főiskolák tantervében fontos szerepet játszottak az ideológiai tantárgyak: *A SZKP története*, *A marxizmus-leninizmus alapjai*, *Politikai gazdaságtan* és *Tudományos kommunizmus*. Az oktatás nyelve sok helyen az orosz lett. A nyugat-ukrajnai egyetemeken és főiskolákon a tanárok és diákok nagy része a keleti megyékből származott.

Alekszandr Pallagyin

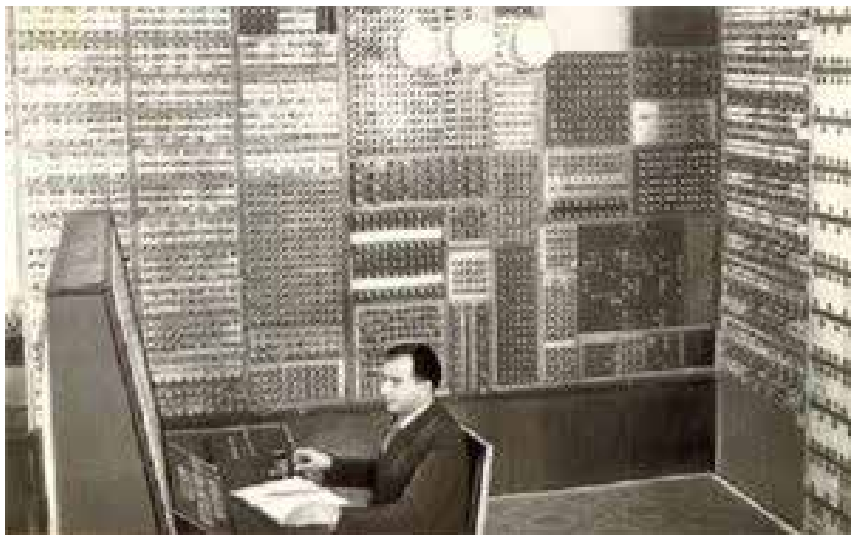
2. Tudomány

Az ukrán tudományos élet központja továbbra is az USZSZK Tudományos Akadémiája volt, melynek élén 1946 és 1952 között a híres biológus, **Alekszandr Pallagyin** állt.

Ezekben az években az ukrán tudományos élet jelentős sikereket ért el. 1946-ban helyezték üzembe az első kísérleti atomreaktort. Az

akadémia elektrotechnikai intézetében Szergej Lebegyev és munkatársai 1948-1950-ben megalkották Európa és a Szovjetunió első kis elektronikus számítógépét, a *MEOM*-ot.

Az USZSZK TA-nak Elektromos Hegesztő Intézetében tovább fejlesztették és gyártásra ajánlották általános alkalmazás céljából az elektromos hegesztő-automatákat. A Jevhen Paton irányítása alatt kidolgozott módszer gyökeresen megváltoztatta több ágazatban a termelés technológiáját, növelte a munka termelékenységét. Az új technológiát sikerrel alkalmazták a Dasava-Kijev gázvezeték építésénél.

MEOM

A tudomány fejlődése egyre inkább összefonódott a termeléssel. A híres ukrán vegyész-fizikusnak, Zot Nyekraszovnak és Ivan Francevicsnek sikerült olyan új kohászati módszereket kidolgozni, melyek segítségével 10%-kal növelték Ukrajna acéltermelését. Az orvostudomány sem ma-
92

radt el a többi tudományágtól. Mikola Sztraszseszko saját belgyógyász iskolát hozott létre, Volodimir Filatov ukrán szemorvos pedig méltán tett szert világhírré.

A hatalom titokban figyelte a tudósok tevékenységét. Üresfejű sarlatánok uralták a tudományos életet, akik nem a tehetségüknek köszönhetően haladtak előre a ranglétrán, hanem a besúgásnak, társaik megfigyelésének, Sztálin szolgálalkú dicsőítésének. Egyik legmarkánsabb képviselőjük Trohim Liszenko agrobiológus volt.

Az Össz-szövetségi Lenin Mezőgazdasági Tudományos Akadémia tagjaként harcot hirdetett a genetika ellen, amelyet az „imperializmus kitarottjának” nevezett. Harkivban leváltották az egyetem genetikai és darwinizmus tanszékének vezetőjét, Poljakov professzort, és a mezőgazdasági főiskola professzorát, Delonét. 1948 őszén elbocsátottak állásából 127 egyetemi tanárt, közülük 66 professzort. Sokan közülük hosszú évekre börtönbe és kényszermunka-táborba kerültek. A tudósok üldözésének politikája **liszenkoizmus** néven vált hírhedté a Szovjetunióban.

Trohim Liszenko

3. Az irodalom és a művészetek

A háború utáni években a szovjet hatalom felújította megtorló politikáját az alkotó értelmiség ellen. Ez a politika **zsdanovizmus** néven került be a történelembe. Andrej Zsdanov az ÖK(b)P KB titkára volt, Sztálin egyik bizalmasa. Őt bízta meg a főtítkárra a szovjet társadalom „ideológiai átvilágításával”. Ennek az útmutatásnak a szellemében

1946–1948-ban született egy sor párthatározat az irodalomról és a művészetekről. Az ÖK(b)P KB belül különleges bizottságok jöttek létre a könyv- és újságkiadás ellenőrzése céljából.

Minden művész csakis az úgynevezett szocialista realizmus kereteiben alkothatott, mely a művészet funkcióját Sztálin tevékenységének a kommentálására és dicsőítésére, és a vezetése alatt létrehozott totalitárius rendszer igazolására szűkítette le.

De még ezek között a kedvezőtlen körülmények között is sikerült az ukrán íróknak és költőknek maradandót alkotniuk. A 40-es évek második felében jelent meg Olesz Honcsar *Zászlóvivők* című trilógiája, Jurij Janovszkij *Kijevi elbeszélések* című kötete, Mihajlo Sztelmah *Nagy család* című regénye, Makszim Rilszkij *Rózsák és szőlő* című verses kötete, Andrij Malisko *Négy nyár* című versgyűjteménye,

Osztap Visnya *Humoros elbeszélések* című kötete.

Több történelmi regény látott napvilágot ekkor. Petro Pancs megírta a *Zaporizsjaiak* című művét, amelyben a honi történelem eseményeit boncolgatja 1639 és 1648 között. Natan Ribak a szerzője a *Perejaszlavi tanács* című történelmi regénynek.

A háború utáni években fejlődött a képzőművészet. A korszak kiemel-

Vitalij Ovsinnikov: *Babij Jar*

kedő festőművésze, Vitalij Ovcsinnyikov megörökítette *Babij Jar* tragédiáját. Leonyid Mucsnik megalkotta *Még visszatérünk* című művét, Beszegyin pedig *Kijev felszabadítói* című alkotását.

Visszatértek a Szovjetunió keleti tartományaiból a színházak. Az 1940-es évek második felében számuk meghaladta a 130-at. A közönség kedvencei voltak ebben az időben Hnat Jura, Borisz Hmirja, Natalja Uzsvij, Szerhij Kozak színművészek.

Jelentős sikereket ért el a zeneművészet. Nagy népszerűségnek örvendtek Konsztantin Danykevics, Borisz Ljatosinszkij, Julij Mejtusz zeneszerzők alkotásai. Ukrajna-szerte és külföldön mindenütt teltházak előtt lépett fel a *DUMKA-kórus*, a *Lvivi Trembita Állami Kórus*, a Hrihorij Verjovka vezette *Állami Ukrán Népi Kórus*.

Jelenet a filmből

A háború utáni években az USZSZK-ban három filmstúdió működött, a kijevi, odesszai és jaltai. Az itt készült filmek többsége a szovjet emberek hősiességét mutatta be a Nagy Honvédő Háború idején. Ezt a témát dolgozták fel B. Barnet *A felderítő hősiessége* és I. Szavcsenko *A harmadik csapás* című filmjeikben. A békés újjáépítés időszakát ábrázolták az alkotók a *Falusi tanítónő*, a *Tavasza a Zaricsnaja utcában*, a *Pedagógiai hőskötemény* című filmekben. 1951-ben forgatta Igor Szavcsenko *Tarasz Sevcsenko* című alkotását, melyben olyan híres színészek szerepeltek, mint Szergej Bondarcsuk, Hnat Jura és Natalja Uzsvij.

1949-ben vette kezdetét a **kozmpolitizmus**¹ ellen folytatott harc. Az értelmiség több képviselőjének azt vetették a szemére, hogy nem eléggé hazafi, szolgálalkúen hajlong a Nyugat előtt. Sokan két tűz közé kerültek ekkor, hisz nem is olyan régen a vád ellenük még burzsoá nacionalizmus volt. Így ír ezekről az évekről Balla Pál, a jeles kárpátaljai festőművész²: «A területi pártbizottság tagjai már az első kiállításoktól kezdve erős fejszóválások közt mentek végig a termen, emlegetve, hogy egyik-másik festményt egy munkás, kolhozista nem értené meg, sőt, sértőnek éreznék, hogy őt ilyen művekkel „etetik”. De egyelőre felülről nem volt semmiféle „ukáz”. Azonban ez sem késett sokáig. A Kommunisták Pártja Központi Bizottsága határozatot hozott 1949-ben a *Zvezda* és *Leningrád* folyóiratok munkája kapcsán, amelynek lényege a nyugat előtt való „hajbókolás” leküzdése és kiküszöbölése volt. A határozat titkos záradéka kötelezte a megyei-városi pártvezetőket, hogy minden ilyen

---

¹ *Kozmpolitizmus* – a görög kozmosz (mindenség) + polisz (város) szavak egyesítéséből keletkezett kifejezés, jelentése 'világpolgári szemlélet'. A kozmpolitita a világ problémáit a nemzet problémái elé helyezi, azaz az emberiség érdekei felülmúlják egy osztály, ország, nemzet érdekeit.

² Részlet Balla Pál? *Minden vég a végtelenbe torkollik* című cikkéből

„bűnben” vétkes alkotóembert könyörtelenül állítsanak pellengérré, hogy a fiatal nemzedék okuljon belőle. Elhangzott a szégyenletes szó – „kozmpolita”. Kik nálunk a „kozmpoliták”? Az írók közt Matvij Tyevelyov, Alekszander Ginyevszkij, a néprajzosok közt Petro Lintur és Fegyir Potusnyák, a festők között meg – ki lehetne más – természetesen Erdélyi Béla¹, aki éveket töltött Münchenben, Párizsban és valószínűleg titkos ügynöke a kapitalistáknak, aki szántszándékkal a szovjet kultúra szétzilálásán ténykedik. A város és a megye intelligencia-gyűlésén Erdélyinek volt mit hallgatnia. Csak ült mozdulatlanul, maga elé nézve. Várták, hogy nagy melldőngetéssel beismeri bűnét és ígéretet tesz a javulásra, de ő ennél büszkébb volt. Csendben hazament és csak élettársának, Magdának mondta el keserű gondolatait, hogy ő: „kozmpolita-csavargó”!... Hol van már a párizsi dicsőség, siker?... Ezután természetesen leváltották a festőművész-szövetség elnöki posztjáról is, Manajlót² téve meg elnöknek, de körülbelül másfél év után kiderült, hogy ő sem egészen tiszta, hiszen Prágában végezte el a felsőbb művészeti iskolát, ami már szintén „majdnem” nyugat. Őt csak diplomatának is beillő okossága mentette meg attól, hogy másodikként bekerüljön a kozmpoliták közé. Mi maradt ezután Erdélyi Bélának? Ülni otthon, rágódni a történeteken és beletemetkezni a festészetbe. Mellesleg: a „kozmpolita”-ügynek még egy utócsapása is volt, nem is kicsi. A szakiskola néhány tanára (az irigység régen ismert emberi tulajdonság!) rábeszélte az egyik tanulócsoporthoz diákjait, hogy tiltakozzanak Erdélyi pedagógiai tény-

¹ Erdélyi Béla (1891–1955) – festőművész. A Budapesti Képzőművészeti Főiskolát végezte. Munkácson rajztanárként működött, majd Münchenben és Párizsban élt. 1938-ban Ungváron telepedett le. Tanított, szabadiskolát működtetett. 1946–1949 között a területi képzőművészeti szövetség elnöke volt.

² Manajlo Tivadar – festőművész

kedése ellen. Azok meg „az egészséges realista művészet nevében” (tudták is azok a megtévesztett diákok, mi fán terem a tényleges realista művészet?) kerek pereg kijelentték a festészetórára jött Erdélyinek, nem kívánják, hogy tanítsa őket. Béla bácsi csak állt, mint a sóbálvány, először nem értette – nem hitte, hogy ezt akarják, majd amikor rájött, hogy szó sincs tévedésről, szó nélkül sarkon fordult, kiment az osztályból, többet el se jött az iskolába más csoportokhoz sem. Később a diákok szégyellték ezt a fatális tévedésüket, de a szó visszavonhatatlanul elhangzott! Erdélyi Béla pedig elesett ettől a pár rubeles jövedelmétől is. A kozmopolitizmussal való hercehurca után a helyi pártvezetőség már komolyan vette a kiállítások megrendezését, a zsűriben mindig jelen volt valaki az ideológiai osztályról és könyörtelenül „ajánlotta jól meggondolni” egyes művek kiállítását: fessék a művészek a dolgozó népet! Dolgozó – hát legyen dolgozó. Így került sor arra is, hogy Erdélyi megfeszített egy népi ruhában ülő fiatal lányt sarlóval a kezében. Ez már csak jó lesz? Jó is volt – kiállították. Egy öreg verhovinai ruszin – *Öreg kocsis* – szintén megfelelt, mert „kocsis”, tehát dolgozó, elég szegény is volt, tehát nem kulák. Vizenyős szemével ártatlanul nézett ki a képből. „Végre megtalálta szerencséjét és boldogságát a kolhozban” – írta róla a kritika. És hogy kapott-e ez a szerencsés-boldog kocsis valamit is a ledolgozott munkanapjaira – arról nem beszélt senki. De a területi pártbizottság meg volt elégedve: a kozmopolita Erdélyi átnevelése a legjobb úton halad!»

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen sajátosságai voltak az ukrán oktatási rendszer helyreállításának?*

2. *Mikor, és miért tették kötelezővé a hétosztályos oktatást?*

3. *Hogyan zajlott az oktató-nevelő munka a szovjet iskolákban?*

4. *Milyen sikereket ért el a tudomány?*

5. *Mi a liszenkoizmus?*

6. *Mi a zsdanovizmus?*

7. *Jellemezd az irodalom fejlődését!*

8. *Jellemezd a művészetek fejlődését!*

9. *Mi a kozmopolitizmus elleni harc lényege?*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1949 – a kozmopolitizmus elleni harc kezdete

1953 – áttérés a kötelező hétosztályos oktatásra

3. TÉMA

UKRAJNA A TÁRSADALMI ÉLET POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI LIBERALIZÁCIÓJÁNAK IDEJÉN (AZ 1950–1960-AS ÉVEK KÖZEPE)

10. §. UKRAJNA AZ 50-ES ÉVEK ELEJÉN ÉS KÖZEPÉN

1. Ukrajna belpolitikai helyzete. A desztalinizáció első lépései

Az 1950-es évek elején Ukrajna belpolitikai életét továbbra is a sztálinizmus uralta. Az emberek „repeső szívvel” dicsőítették vezérüket, közben éheztek, fáztak, nyomorogtak. A néphumor azonban világosan megmutatta a lakosság valódi érzéseit. Ki az anyád, mondogatták ekkor. Hát a Szovjetunió, volt a válasz. És az apád? A nagy Sztálin. Mi szeretnél lenni? Árva.

1952 októberében került sor a SZK(b)P XIX. kongresszusára, ahol a párt a **Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP)** nevet kapta. Sztálin ezen a kongresszuson le akart számolni korábbi harcostársaival, Vjacseszlav Molotovval és Anasztasz Mikojannal. A vezér valószínűleg egy 1937. évihez hasonló tisztogatást készített elő. A sors azonban közbeszólt, ugyanis 1953. március 5-én Joszif Viszszarjonovics Sztálin meghalt. Halálával egy egész korszak zárult le a Szovjetunió történetében. Még el sem temették a „Gazdát”, máris megindult a harc a hatalomért. Georgij Malenkov, Nyikolaj Bulganyin, Nyikita Hruscsov és Lavrentyij Berija vettek benne részt, akik felosztották egymás

között a tisztségeket. Malenkov lett a miniszterelnök, Berija a belügyminiszter, Bulganyin a honvédelmi miniszter. Hruscsovot pedig az SZKP élére választották meg.

*Georgij
Malenkov*

*Nyikolaj
Bulganyin*

*Nyikita
Hruscsov*

*Lavrentij
Berija*

A legbefolyásosabb közöttük Berija volt. Belügyminiszterként saját embereit nevezte ki a köztársaságokba, akik megfigyelték a helyi vezetőket és jelentéseket küldtek neki róluk. Ukrajnában ezt a feladatot Pavel Mesika belügyminiszter kapta, aki „becsülettel” meg is szolgálta Berija bizalmát. A gépezetbe azonban porszem került, ugyanis a

Olekszij Kiricsenko

Ivivi belügyi főosztály vezetője, Timofej Sztrokacs belügyminisztere minden lépéséről beszámolt Leonyid Melnikovnak, az UKP első titkárának. Ő pedig Berija ellenlábásának, Hruscsovnak adta le a drótot. Mikor ez Berija tudomására jutott, azzal vádolta meg Melnikovot, hogy nem akar ukrán nemzetiségű embereket vezető posztokra kinevezni. Sikeredt elérnie, hogy 1953 júniusában Melnikovot menesztették és helyére **Olekszij Kiricsenkót** neveztek ki, aki ukrán nemzetiségű volt.

Berija ügyködéseit közben Moszkvában leleplezték, le tartóztatták, majd kivégezték. A Szovjetunió, új, teljhatalmú vezetője Nyikita Hruscsov lett. Pavel Mesikát is menesztették. Helyét a belügyminisztérium élén Timofej Sztrokacs vette át.

Hruscsov hatalomra kerülésével kezdetét vette a **desztalinizáció** folyamata, vagyis a sztálini rendszer felszámolása. Lázadási hullám söpört végig a GULAG-on. A legjelentősebb ilyen megmozdulások Vorkután, majd pedig a kazahsztáni Kengirszkben voltak.

1953 után megkezdődött a párt vezetőinek: Sztaniszlav Kosziornak, Vlasz Csubarnak és Pavel Posztisevnek a rehabilitálása. Sztálin nevét egyre kevesebbet kezdték emlegetni a sajtóban. Leállították az orvosok és a kozmopoliták elleni harc ügyét. Megszüntették a belügyminisztérium rögtönítélő bíróságait és a különleges tanácsokat. 1954-ben megalakult az SZKP elnökségi bizottsága, amely a 30-as évek második felének tömeges megtorlásait volt hivatott kivizsgálni. **1955**-ben bevezették a törvényesség ügyészségi felügyeletét. A köztársaságok hatáskörébe helyeztek egy sor addig központi irányítás alatt lévő minisztériumot. Az USZSZK-ban megalakult a vaskohászati, a szénipari, a papír- és fafeldolgozó, a textil, a könnyűipari, a felsőoktatási, a postaügyi szövetségi-köztársasági minisztérium, a közúti és az igazságügyi köztársasági minisztérium. Ukrajna kormánya pótlólagos jogokat kapott a termelés és elosztás terén, kibővítették tervezési lehetőségeit és költségvetési jogait.

2. Az ipar és a mezőgazdaság helyzete

A népgazdaság fejlődését a **tüzelőanyag-energetika** határozta meg, bár a világban ekkor a TMF hatására inkább a színesfém-kohászat, a vegyipar, a gépgyártás és a

102

műszergyártás fejlődött gyorsabban. A Donyec-medence szénkitermelése adta a Szovjetunió szénbányászatának 30%-át. Az V. ötéves terv idején (1951–1955) a köztársaságban 98 új bánya nyílt, ebből három a lvivi-volinyi szénmedencében. A köztársaságban a szénkitermelése 61%-al növekedett ekkor. Kőolaj- és földgáz-kitermelés a Kárpát-melléken, a Poltavai és Harkivi megyékben folyt. Az 50-es években a kőolaj-kitermelés 7-szeresére, a földgáz-kitermelés pedig 9-szeresére növekedett. A köztársaság kőolaj- és földgázbányászata azonban nem tudta kielégíteni az ország szükségleteit. Megépülnek a luhanszki, a mironyivkai, a Dnyeszter-melléki, a szlavjanszki, a sztarobesivszki hőerőművek. Ekkor kezdenek villamosenergiát termelni a kahovkai, a dnyiprodzserzsinszki, a Talabor-nagyági (Tereblja-Rika) vízerőművek, ez utóbbi Kárpátalján. A vízerőművek építése gyakran ökológiai problémákat okozott. Összességében az V. ötéves terv idején 500 új vállalat épült, ezen belül 27 kohászati kombinát, ahol az V. ötéves terv idején négyszeresére növekedett a termelés. Gyorsan fejlődött a gépgyártás is, ami elsősorban a hadiipar igényeit elégítette ki. A könnyű- és élelmiszeripart azonban elhanyagolták. A lakásépítés üteme sem tudta követni a városi lakosság gyors növekedését.

A szűz föld feltörése

A **mezőgazdaság** fejlődésére sem fordítottak nagy figyelmet. Ennek az lett a következménye, hogy míg 1949–1952 között az ipari termelés 230 %-os növekedést ért el, addig a mezőgazdasági mindössze 10%-at. Hruscsov és környezete továbbra is a kolhozrendszer tökéletesítésével akart sikert elérni, ezért először a kolhozokat egyesítette egymással, így számuk a felére csökkent. 1953 szeptemberében az SZKP plénuma is foglalkozott a mezőgazdasággal. Megemelték a mezőgazdasági termékek felvásárlási árát, 1951–1955-ben 40 ezer szakembert küldtek vidékre, valamint a **harmincezreseket**, akik kolhozelnökök lettek. Csökkentették a kolhozistákra kivetett adókat. Ezeknek az intézkedéseknek köszönhetően javult a helyzet falun. Az élelmiszerprobléma gyors megoldását várták a **szűzföldek felszántásától és megművelésétől**. Szibériában, az Altajban, a Volga-mentén Kazahsztánban ugyanis voltak még megműveletlen, úgynevezett szűzföldek. 1954–1960 között fiatalok százezrei indultak útnak, hogy részt vegyenek ezeknek a földeknek a megművelésében. Kazahsztánba és az Altajba 100 ezer ukrán fiatal érkezett.

Az állam óriási összeget fektetett ennek a projektnek a megvalósításába. 1955-ben 11 400 traktort és 8 500 kombájt küldött ide. A várt eredmény azonban elmaradt.

3. A lakosság társadalmi és gazdasági élete

A népgazdaság sikeres helyreállítása következtében stabilizálódott az ország gazdasága, és bár javult az emberek életszínvonala, a nép még mindig nagyon nehéz körülmények között élt. Egy munkás átlagfizetése az 1950-es évek elején 646 rubelt tett ki, 1955-ben pedig elérte a 711 rubelt. Egy kilogramm fehér kenyér ezekben az években 1 rubel 60 kopekba, a hajdinakása kilója 4 rubel 90 kopekba, a füstölt kolbászé 30 rubel 70 kopekba, egy kg sertéshús pedig 104

30 rubel 70 kopekba került. Egy férfiöltöny átlagban 241, a női kosztüm pedig 354 rubelbe került. Egy pár bőrcipőért 114 és 261 rubel között kellett fizetni. A megfelelő termékekhez azonban nem mindig lehetett hozzájutni, a kereslet felülmúlta a kínálatot. Az üzletek polcai tátongtak az ürességtől.

Sokak számára elérhetetlen álmom maradt a saját ház vagy lakás. A fiatalok többsége az 1950-es évek elején barrakkokban, vagy különböző munkásszállásokon élt. Többen társbérletbe kényszerültek, ahol a lakások szobáiban egy-egy család lakott, míg a konyhát, fürdőszobát, WC-t közösen használták.

A falvakban sem volt jobb a helyzet. 48,7 ezer család földkunyhókban tengette az életét, 51 ezer pedig albérletben lakott. A kolhozisták házai általában egyszobásak voltak, keskeny ablakkal, szalma- vagy zsindelettel, a szobák sarkában kemencével. A hatalom szigorúan megtiltotta az építőanyagok házi készítését. A XIX. kongresszuson ezt cinikusan azzal magyarázták, hogy az ilyen tevékenység elvonja a kolhozisták figyelmét a mezőgazdasági termelésről. A falusi boltok üresek voltak. Nem volt elegendő óvoda és bölcsőde sem. 1949-ben egész Ukrajna területén mindössze 64 ilyen kolhoztulajdonban lévő gyermekintézmény működött.

Lényegesen jobb körülmények között élt a tudományos és alkotó értelmiség. 1949-ben egy akadémikus átlagfizetése 6000 rubel volt, a tudományok doktoráé 4000, a docens pedig 2000-t kapott. Legmagasabb életszínvonallal a nőmenklatúra tagjai rendelkeztek. 1953-ban az USZSZK Miniszterelnöke és az UKP első titkára 10 ezer rubel fizetést kapott, a KB titkárok 7500–5000 rubel között kerestek, a miniszterek 4000 rubelt vittek haza. A magas fizetések

mellett több kiváltsággal is rendelkeztek a nómenklatúra képviselői.

4. A Krími terület csatlakozása az USZSZK-hoz

Az 1920-as évek elején az Orosz Föderáció keretei között létrejött a Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság. A második világháború végén Joszif Sztálin parancsára kitelepítették a félszigetről az itt élő őshonos krími tatárokat, örményeket, görögöket, bolgárokat. A vidék gazdasága ennek következtében óriási károkat szenvedett. Moszkva orosz telepések segítségével akarta helyreállítani Krím gazdaságát. Ez a politika nem hozta meg a várt eredményt, ugyanis az újonnan érkezett parasztok és munkások nem kaptak semmilyen segítséget a hatalomtól, éhségre és nyomorra voltak ítélve.

1953 őszen Hruscsov többször is felkereste a Krím-félsziget sztyeppi részét és a látottak nagyon elkésérítették. Arra a következtetésre jutott, hogy az USZSZK forrásait felhasználva lehet csak újjáépíteni Krím népgazdaságát. Az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsa **1954. február 19-én** határozatot fogadott el a Krími terület átadásáról az Orosz Föderáció kötelékéből az USZSZK keretei közé. Mivel ez az esemény időben egybeesett a Perejaszlavi tanács 300. évfordulójával, ezért a pártsajtó úgy értékelte ezt az eseményt, mint az orosz–ukrán barátság és bizalom megnyilvánulását.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Mit tervezett Sztálin az SZKP XIX. kongresszusán, sikerült-e neki?*

2. *Kik harcoltak a hatalomért Sztálin halála után, és kinek sikerült megszerezni a hatalmat?*

3. *Hogyan kezdődött a desztalinizáció, és mik voltak a következményei?*

4. *Milyen sajátosságai voltak az ipar fejlődésének az 1950-es évek elején?*

5. *Jellemezsd a mezőgazdaság helyzetét!*

6. *Hogyan éltek az emberek ezekben az években?*

7. *Miért, és mikor került a krími terület az USZSZK kötelékébe?*

8. *Hasonlítsátok össze az ukrán mezőgazdaságban zajló folyamatokat a háború utáni években (1946–1955) és az olvadás (1956–1965) idején!*

Hasonlóság	
Különbség	Különbség

9. *Milyen számmal van jelölve az a közigazgatási-területi egység, amely 1954-ben alakult?*

- A. 1
- B. 2
- C. 3
- D. 4

A	B	C	D
			*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1954. február 19. – Krím az USZSZK kötelékbe kerül

11. §. UKRAJNA TÁRSADALMI-POLITIKAI ÉLETE AZ 1950-ES ÉVEK KÖZEPÉN – AZ 1960-AS ÉVEK ELSŐ FELÉBEN

1. Hatalmi csatározások Ukrajnában a hruscovi olvadás idején

Fontos szerepet játszott a Szovjetunió életében az SZKP XX. kongresszusa, melyre **1956. február 14–25.** között került sor. Február 25-én Hruscsov titkos beszédet mondott *Sztálin személyi kultuszáról és annak következményeiről*. A küldötteket sokkolta a beszéd. Teljes terjedelmében csak 1989-ben ismerhette meg a szovjet közvélemény. Felsőlálásában Hruscsov beszélt Sztálin háborús szerepéről, egész népek igazságtalan kitelepítéséről, a Jugoszláviához fűződő viszonyról, illetve Sztálin személyi kultuszáról¹.

Hruscsov beszéde gondosan elő volt készítve Szerov tábornok, a KGB vezetője által. Azokat a dokumentumokat viszont, amelyek Hruscsov esetleges részvételét bizonyítot-

¹ *Személyi kultusz* – valamely személy felmagasztalása, istenítése. Szerepének és érdemeinek eltúlzása a történelemben.

ták a megtorlásokban gondosan elhallgatták. A személyi kultusz valódi okairól Hruscsov nem beszélt. Teljes egészében Sztálin jellemébéli torzulásaival magyarázta azt, holott a totalitárius, parancsuralmi rendszernek törvényszerű velejárója ez a jelenség.

Hruscsov a kongresszuson

Nyikita Hruscsov hatalomra kerülésével kezdetét vette a Szovjetunióban az **olvadás** időszaka. Bár Nyikita Szergejevics egész addigi élete során hűségesen szolgált Joszif Visszarionovicsot, első titkárrá választása után megpróbált szakítani Sztálin durva megtorló rendszerével, reformokat kezdeményezett, szabadabbá, demokratikusabbá akarta tenni a közéletet. Maga a kifejezés Ilja Ehrenburg *Olvadás* című elbeszélésében szerepelt először.

A XX. kongresszus után felgyorsult a **politikai rehabilitáció folyamata**¹, melynek három korszakát különböztetjük meg:

I. 1953-ben vette kezdetét

II. 1954–1955 között

III. a XX. kongresszus után bontakozott ki és 1959-ig tartott.

Ukrajna megyéiben speciális bizottságok jöttek létre, melyek feladata az igazságtalanul elítéltek ügyének a felülvizsgálata volt. Ekkor 250 ezer embert rehabilitáltak. A kitelepített népek adminisztratív megfigyelését 1956-ban ugyan megszüntették, vagyonukat azonban nem adták vissza és nem engedték meg, hogy hazatelepeljenek.

Az idő előrehaladtával a sztálini parancsuralmi rendszer hivatalos kritikája alábbhagyott, és lelassult a rehabilitációs folyamat is. 1963–1966 között a rehabilitáltak száma alig érte el a 80 ezer főt. Hruscsov sem szidta már olyan hévvel elődjét, nagy marxista-leninistának nevezve őt.

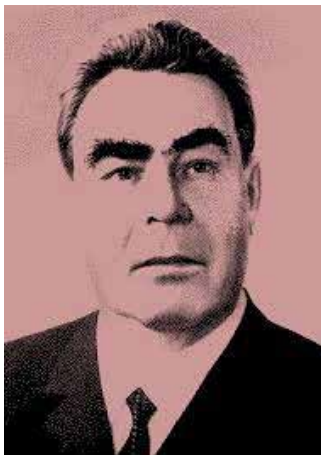
A régi sztálini gárda kihasználva a hruscsovi vezetés következetlenségét elhatározta, hogy félre állítja a főtitkárt. **1957 júniusában** az SZKP KB Elnökségének ülésén Vjacseszlav Molotov és Lazar Kaganovics felvetették Hruscsov leváltását. A hadsereg és az ukrán pártvezetés azonban mellé állt, így Hruscsov a helyén maradt. Olekszij Kiricsenkót, az UKP első titkárát Moszkvába helyezték, helyére **Nyikolaj Podgornijt** választották meg.

---

¹ *Rehabilitáció* – egy igazságtalanul elítélt személy tisztázása, jóhírének a helyre állítása.

Nyikolaj Podgornij

Leonyid Brezsnyev

Ez a győzelem magabiztossá tette Hruscsovot, akinek 1960-ban sikerült elmozdítani az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének éléről Kliment Vorosilovot is. A Szovjetunió „elnöke” **Leonyid Iljics Brezsnyev** lett, aki Ukrajnában született.

Hruscsov hosszú éveken keresztül állt az UKP élén. Ezért megbízott az ukránokban, s igyekezett ukrainai származású munkatársakkal körülvenni magát. **1963**-ban Podgornijt is Moszkvába hívta, akinek a helyére **Petro Seleszt** került.

1961 októberében tartották az SZKP XXII. kongresszusát, ahol elfogadták az SZKP új *Szervezeti Szabályzatát*, melyben azt jósolták, hogy 1980-ra a Szovjetunióban felépül a kommunizmus. **1961. októ-**

Petro Seleszt

ber 31-én Sztálin hamvait kivitték Lenin Mauzóleumból és a Kreml falai mellett temették el.

Döntöttek arról is, hogy minden soron következő választáson egynegyedével megújul a KB, a párt felső vezetőit maximum három ciklusra lehet megválasztani, az alapszervezetek vezetőit pedig kettőre. Csökkentették a közigazgatás vezetőinek létszámát is, járásokat vontak össze. 1957 és 1959 között 130 ezer fővel csökkentették a párt- és állami apparátust. Ez nyilvánvalóan az érintettek elégedetlenségéhez vezetett, akik megpróbálták Hruscsov demokratizációs kísérleteit elszabotálni¹.

2. Hruscsov félreállítása

Az 1960-as évek elején fokozatosan kialakult Nyikita Hruscsov személyi kultusza. Egyre nőtt vele szemben az elégedetlenség. Gazdasági téren is több hibát követett el. 1961-ben pénzreformot hajtott végre, ami áremeléshez vezetett. Az üzletek kiürültek, romlott az emberek életszínvonala. 1962 nyarán Novocserkassziban az emberek kimentek az utcára, amit a katonaság fegyverrel kergetett szét. 1963-ban a Szovjetunió először vásárolt gabonát külföldön. 1963-ban Krivij Rihban is fellázadtak az emberek. Ilyen megmozdulásokra nem került sor 1917 óta. Az emberek mélyreható demokratikus reformokat, több szabadságot akartak, a parancsuralmi rendszer felszámolását szerették volna, de csak a meglévő toldozásának-foldozásának lehettek a tanúi. Hruscsov harcolt Sztálin személyi kultusza ellen, de egy idő után megteremtette saját személyi kul-

---

¹ *Szabotázs* – rejtett, titkos romboló tevékenység valamivel szemben, amely a munka tervszerű megbénításával, rejtett akadályozásával, rendeletek végrehajtásának megtagadásával, elodázásával vagy tudatos félreértésével kívánja elérni célját.

tuszát. Kioktatta a munkásokat, az írókat, zeneszerzőket. Hruscsov Sztálin neveltje volt és nem tudott túllépni ezen.

A főtitkár feltétlenül megbízott ukrainai munkatársai-
ban, mivel úgy gondolta, hogy azok mindenben támogatni
fogják őt. De tévedett, épp ezek az emberek buktatták meg.
Az egész vállalkozás eszmei atyja Leonyid Brezsnyev volt.
Ide tartozott még Alekszej Koszigin, Nyikolaj Podgornij,
Mihajil Szuszlov, Petro Seleszt, Volodimir Szemicsaszt-
nij, Alekszandr Selepin. 1964. október 14-én az SZKP KB
plénumán felmentették Hruscovot minden beosztásából.
Az SZKP első titkára Leonyid Brezsnyev lett, a Minisz-
tertanács elnöke Alekszej Koszigin. A Legfelsőbb Tanács
Elnökségének élén Nyikolaj Podgornij váltotta Anasztasz
Mikojant.

*Alekszej
Koszigin*

*Alekszandr
Selepin*

*Volodimir
Szemicsasztnij*

*Mihail
Szuszlov*

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Mi volt az SZKP XX. kongresszusának a történelmi jelentősége?*
2. *Hogyan zajlott a politikai rehabilitáció folyamata a XX. kongresszus után?*
3. *Következetes volt-e Hruscsov Sztálin-ellenes politikája, milyen következményekkel járt?*

4. *Hogyan, és kik váltották egymást ezekben az években az UKP élén?*

5. *Milyen döntéseket hozott az SZKP XXII. kongresszusa?*

6. *Hogyan, kik és miért állították félre Nyikita Hruscsovot?*

7. *Jelöld meg azt a számsorrendet, amely megfelel az események időrendi folytonosságának!*

1. Szovjet–csehszlovák szerződés Kárpátalja USZSZK-hoz való csatlakozásáról

2. M. Hruscsov beszámolója az SZKP XX. kongresszusán *A személyi kultuszról és következményeiről*

3. Az Ukrán Görög Katolikus Egyház felszámolása

4. A *Visztula*-akció

A. 1,3,4,2

B. 1,4,2,3

C. 3,4,1,2

D. 4,3,1,2

A	B	C	D
*			

8. *A képek közül melyik készült az olvadás idején?*

A

B

9. Jelöld meg, mely állítások szólnak Petro Selesztről!

1. Négyyszer volt kitüntetve a Szovjetunió Hőse és a Szocialista Munka Hőse érdemrenddel.

2. Akkor lett az UKP KB első titkára, amikor L. Brezsnyev volt az SZKP KB első titkára.

3. Közreműködött az oktatási intézmények és a tömegkommunikációs eszközök ukránosításában.

4. Komoly kritikát kapott a Politikai Bizottság ülésén a munkások internacionalista nevelésének hiányosságá és hibái miatt.

5. A *Hozzácsatolás vagy újraegyesülés* című mű írója.

A. 1,2

B. 2,3

C. 2,4

D. 2,5

E. 3,4

F. 4,5

A	B	C	D	E	F
				*	

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1956. február 14–25. – az SZKP XX. kongresszusa

1953–1957 – Olekszij Kiricsenko az UKP első titkára

1961 októbere – az SZKP XXII. kongresszusa

1957–1963 – Nyikolaj Podgornij az UKP első titkára

1963–1972 – Petro Seleszt az UKP első titkára

12. §. UKRAJNA TÁRSADALMI- GAZDASÁGI FEJLŐDÉSE AZ 1950-ES ÉVEK KÖZEPÉN – AZ 1960-AS ÉVEK ELSŐ FELÉBEN

1. Változások a népgazdaság irányításában

Az 1950-es évek közepén az USZSZK egyre fontosabb szerepet játszott a Szovjetunió egységes népgazdasági rendszerében. Ukrajna ipari növekedésével párhuzamosan azonban felerősödtek az ország gazdasági fejlődését lassító tényezők. Ide sorolhatjuk a szovjet–ukrán tervgazdálkodás jelentős lemaradását a nyugati piacgazdaságoktól az anyagi és munkaerő ráfordítás terén, az ukrán népgazdaság aránytalan fejlődését, nehézipari, környezetszennyező iparvállalatok sokaságát az USZSZK területén, valamint a munka-termelékenység drasztikus csökkenését az iparban. Ezeket a problémákat a népgazdaság műszaki modernizálásával lehetett kiküszöbölni, illetve a munkások érdekelté tételével a termelésben. Hruscsov számára világossá vált, hogy a gazdaságirányítás mélyreható reformja és a tudományos-műszaki haladás felgyorsítása nélkül a Szovjetunió elveszíti versenyképességét a nemzetközi piacon.

1957-ben vette kezdetét a gazdaságirányítás viszonylagos demokratizálását elindító reform. Ez a reform a gazdaságirányítás filozófiájának a megváltozását is jelentette, az ágazati elvet ugyanis területi elv váltotta fel. Megszűntek a központi minisztériumok. Helyettük népgazdasági tanácsok alakultak, melyek a termelés közvetlen közelében jöttek létre. A Szovjetunióban 105 ilyen népgazdasági tanácsot szerveztek, ebből 11-et Ukrajnában. Az ukrán népgazdasági tanácsok 10 ezer iparvállalat munkáját koordinálták.

A vaskohászati, vegyipari, bányászati vállalatokat termelési egyesülésekké szervezték át. 1957–1960 között a köztársaság 800 gyára és üzeme helyett 400 termelési egyesülés jött létre. Az új irányítási rendszer bevezetése több pozitív következménnyel járt. Egy gazdasági körzeten belül elősegítette a munkamegosztást és a vállalatok közötti együttműködést, a helyi erőforrások jobb kihasználását, felgyorsította a termelési és szociális infrastruktúra létrejöttének folyamatát. Ukrajna, más köztársaságokhoz hasonlóan önállóbb gazdaságpolitikát folytathatott. Az új rendszernek volt egy sor hibája is. A népgazdasági tanácsok létrejöttével nehézkessé vált az együttműködés a különböző vállalatok között, ellentmondásba került a termelésirányítás területi elve a tervgazdálkodással, akadályokba ütközött a modern műszaki berendezések bevezetése.

A helyzeten úgy próbáltak változtatni, hogy 1962-ben egyesítették a népgazdasági tanácsokat és létrehozták a köztársasági népgazdasági tanácsot, valamint a Szovjetunió népgazdasági főtanácsát (1963). Hruscsov bukása után, 1965 szeptemberében helyreállították a minisztériumokat, októberben pedig felszámolták a népgazdasági tanácsokat.

2. Az ipar fejlődése

Az ukrán népgazdaság vezető ágazatai továbbra is a tüzelőanyag-energetika, kohászat, gépgyártás, vegyipar voltak. Különösen gyorsan fejlődött a kőolaj- és földgázki-termelés, aminek a részaránya a köztársaság energetikai rendszerében 1958–1965 között megháromszorozódott. Kőolaj- és földgázki-termelés zajlott az Ivano-Frankivszi, Lvi-vi, Poltavai, Szumi és Csernyigovi területeken. 1962-ben helyezték üzemben a *Barátság*-kőolajvezetékét, melyen keresztül a szovjet kőolaj eljutott Lengyelországba, Magyarországra, az NDK-ba, Lengyelországba, Csehszlovákiába. Az energetika legfőbb ágazata továbbra is a szénbányászat maradt, ami műszakilag elavult állapotban volt, ezért a termelés is akadozott. Elkezdődött a régi bányák korszerűsítése, a teljesen elavult másfél-százat pedig bezárták. Új bányák létesültek: a Jaszinyivszka-Hlibokai, Butyivka-Hlibokai, Horlivszka-Hlibokai, melyekben modern technika alkalmazásával nagyon mélyről folyt a kőszénki-termelés. Az 1950–1960-as években megkétszereződött a villamos energia ki-termelés. 1955. október 18-án kezdte meg működését a Kahovkai Vízerőmű a Dnyeperen. 1960. október 31-én pedig befejeződött a Kremencsuhi Vízerőmű építése is. Üzembe helyezték a Dnyiprodszerzsinszki, Kijevi Vízerőműveket. A víztározók létrehozásával óriási kiterjedésű «holttengerek» jöttek létre, ami az élő természet pusztulásához vezetett. Gyorsan fejlődött a vegyipar. 1959–1963 között a kormány másfélszer annyit költött erre az ágazatra, mint az ezt megelőző 40 évben. Megkezdte működését a Liszicsanszki és Rubizsánszki Vegyipari Kombinát, a Cserkasszi és Csernyigovi vegyi textilt előállító vegyipari

gyár. Két és félszeresére nőtt eközben a műtrágyagyártás és ötszörösére a vegyi textil előállítás a köztársaságban.

Modernizálták a gépgyártást. 1956-tól kezdve a Vorosilovgrádi és Harkivi Gőzmozdonygyárak dízelmozdonyokat kezdtek gyártani. A vasúti közlekedésben a gőzmozdonyokat felváltották a dízel- és villanymozdonyok. A Harkovi és Kijevi repülőgépgyárakban megkezdték a turbólégcsavaros AN-24-esek (1962) és a reaktív utasszállító TU-104-esek (1956) gyártását.

AN-24-es

TU-104-es

1959 nyarától kezdve a Zaporizzsjai Komunár gyárban megkezdték a Zaporozsec személygépkocsik gyártását.

*Így nézett ki az első nemzedék
1960–1969*

*A második nemzedék
1967–1994*

A 60-as évek elején a villamosokat felváltották a trolibuszok. 1960. november 6-án helyezték üzembe a Kijevi Metró első vonalát.

3. A mezőgazdaság fejlődése

Az 1950-es évek elején továbbra is megoldatlan maradt a nép ételmisszerrel való ellátásának kérdése. A helyzet orvoslása érdekében radikális reformokra volt szükség. Először az állami felvásárlási árakat emelték meg: a gabonafélékét hétszeresére, a burgonyáét nyolcszósára, a hústermékekét pedig öt és félszeresére. Csökkentették a háztáji gazdaságokra kivetett adókat, amivel elősegítették fejlődésüket. A központi tervgazdálkodás megőrzése mellett engedélyezték a kolhozok és szovhozok viszonylagos gazdasági önállóságát. Több pénzt fordítottak a géptraktor-állomások gépparkjának tökéletesítésére is. Míg 1951-ben 686 millió ru-

120

belt utaltak ki erre a célra, addig 1957-ben már 1 milliárd 678 milliót. A fentebb vázolt reformok következtében a mezőgazdasági termelés 1954–1958-ban 35,3%-os növekedést ért el az előző ötéves tervhez képest. A búza terméshozama 20 %-kal nőtt, a cukorrépaé megkétszereződött, a hústermelés szintén, a tejtermelés pedig háromszor lett nagyobb.

Az 1950-es évek végén és a 60-as évek elején Hruscsov fokozatosan elrugaskodott a valóságtól és olyan változtatásokba kezdett, amelyek még jobban elmélyítették a mezőgazdaság válságát. Az első ilyen próbálkozás a kazahsztáni és a szibériai szűzföldek feltörése volt, amiről **1954 februárjában** döntöttek. Kezdetben 13 millió hektár szántóföldről beszéltek, később pedig már 28–30 millió hektárról. A frissen megművelt területekről az első években sikerült sok búzát betakarítani, később azonban a szántóföldek kimerültek és a bő termés is elmaradt. Hruscsov következő ötlete 1957-ből származott, amikor azt a jelszót tűzte ki, hogy utol kell érni és meg kell előzni Amerikát az egy főre jutó hús-, tej- és vajtermelésben. Természetesen ez is délibábos ötletnek bizonyult és ahhoz vezetett, hogy vágóhídra küldték az ország szarvasmarha- állományának nagy részét.

1958 márciusában az UKP KB Plénuma határozatot hozott a Gép-traktorállomások (GTA) átszervezéséről traktorjavító állomásokká. A kolhozokat arra kényszerítették, hogy vásárolják fel a GTÁ-k technikáját. Ezzel az intézkedéssel a hatalom meg akarta erősíteni a közös gazdaságok anyagi-műszaki bázisát. A kolhozok azonban sok esetben elhasznált technikához jutottak és nagyon eladósodtak.

Hruscsov következő ötlete **1959**-ben született amerikai útja során, ahol megismerkedett a kukorica-termesztés modern módszereivel. Miután visszaérkezett a Szovjetunióba, parancsba adta a kukorica nagy térségeken történő

termesztésének bevezetését. Figyelmen kívül hagyta azonban az éghajlati viszonyokat és a talajadottságokat is. Az őszi búza vetésterületét 37,5 millió ha-ról 5,2 millió ha-ra csökkentették, ami végső soron ahhoz vezetett, hogy hiánycikké vált a kenyér.

A kormány a kialakult helyzetet úgy próbálta orvosolni, hogy 1961–1965 között növelte a mezőgazdasági tőkebefektetések nagyságát, a hús- és tejtermékek felvásárlási árát, a mezőgazdasági gépeket és az építőanyagét viszont csökkentette.

Ezzel egy időben került sor a kolhozok összevonására, több kolhozt szovhózzá alakítottak át. Közben az a hibás nézet alakult ki, hogy a kolhozisták munkája azért nem eléggé produktív, mert saját háztáji gazdaságukkal vannak elfoglalva, a közösre pedig nem jut idejük. Ezért 1955-ben felére csökkentették a háztáji nagyságát, megtiltották háziállatok tartását városokban, ipari településeken. 1963-tól kezdve pedig falun is korlátozták a háziállat-tar-

tást. Ennek a politikának az lett a következménye, hogy 1962-ben a hús, tej és vaj ára ugrásszerűen megnőtt.

4. Változások a szociális szférában

Az 1950-es években jelentős változások történtek az ukrán társadalom szerkezetében. Az ország lakosságának száma elérte a háború előtti szintet, vagyis a 41 millió főt. 1959-ben a lakosság 76 %-át az ukránok, 17 %-át az oroszok, 2 %-át a zsidók, 1%-át pedig a lengyelek tették ki (a magyarokról nincs adat).

A lakosság száma	Városi népesség %	Falusi népesség %	Férfiak részaránya %	Nők részaránya %
41,7 millió	45,5	54,5	44,4	55,6

Nyikita Szergejevics Hruscsov több szociális reformot kezdeményezett. 1951–1958 között 230 %-kal nőtt a munkások átlagjövedelme. Egy dolgozó 1955-ben havonta 711 rubelt vitt haza. Számottevőbbek lettek az emberek megtakarításai is. Míg 1950-ben 2,6 milliárd rubel volt a lakosság takarékszamláján, addig 1960-ban már 19,7 milliárd. Az 50-es években a kolhozisták jövedelme 50%-al növekedett. 1956-tól munkájukért pénzbeli előleget kezdtek kapni, ami 24,3 rubelt tett ki. 1958-ban ideiglenesen beszüntették az államkölcsönök jegyzését, amit 1974-ben felújítottak.

1961-ben pénzreformot hajtottak végre, melynek során 10:1 arányban váltották be a pénzt. Az üzletekben három hónapon keresztül a régi és új rubelekkel egyaránt lehetett fizetni. A pénzreform következtében felemelték az élelmiszerek árát, a fizetések viszont a régi szinten maradtak.

1956-ban megkezdték a fokozatos áttérést a 7 órás munkanapra. Törvényt fogadtak el továbbá a nyugellátásról, melynek értelmében a férfiak 60 éves kortól, a nők pedig 55 éves kortól

mehettek nyugdíjba. 1964-től a kolhozparasztok is jogosultak lettek az éves szabadságra és a nyugellátásra. A korhatár számukra 65, illetve 60 év volt, minimális nyugdíjuk pedig 12 rubel.

1957 júliusában az SZKP KB és a Szovjetunió Minisztertanácsának határozatot hozott *A lakásépítés fejlődéséről a Szovjetunióban*. Az elkövetkező 10–12 év leforgása alatt lakáshoz kellett juttatni minden szovjet családot. Ötemeletes, padlás, lift és szeméttároló nélküli házak épültek ekkor, melyeket a nép „hruscsovkáknak” nevezett el.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen tényezők fékeztek az ország gazdasági fejlődését az 1950-es évek elején?*
2. *Jellemezd a gazdaságirányítás 1957-ben megkezdett reformját!*
3. *Mik voltak a népgazdasági tanácsok tevékenységének előnyös és hátrányos oldalai?*
4. *Jellemezd az ipar fejlődését!*
5. *Hogyan próbált a kormány javítani a lakosság élelmszerrel való ellátottságán?*
6. *Milyen reformok bevezetését szorgalmazta Hruscsov falun és milyen sikerrel?*
7. *Milyen változások történtek a társadalom szociális összetételében?*
8. *Jellemezd Hruscsov szociális reformjait!*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

- 1957 – népgazdasági tanácsok létrejötte
1961 – pénzreform

13. §. UKRAJNA KULTURÁLIS FEJLŐDÉSE AZ 1950-ES ÉVEK KÖZEPÉN – AZ 1960-AS ÉVEK ELSŐ FELÉBEN

1. Tudományos élet

Európában az 1950–1960-as évek fordulóján egyre nagyobb lendületet kapott a tudományos-műszaki forrada-

lom¹, melynek során a tudomány maga is termelőerővé vált. Az ukrán kormány sem akart ebben lemaradni, ezért 1950 és 1960 között a tudományra szánt költségvetési kiadásokat megháromszorozta. A tudományos élet motorja továbbra is az USZSZK Tudományos Akadémiája maradt. Az akadémia elnöke 1946 és 1962 között Olekszandr Pallagyin volt, 1962-től pedig Borisz Paton állt az élén.

A tudomány fejlődésének központjai a tudományos kutatóintézetek voltak. A 60-as évek elején az országban mintegy 50 tudományos intézmény működött, ahol 21 ezren dolgoztak, közülük 6800-an rendelkeztek tudományos fokozattal.

Olekszandr Pallagyin

Borisz Paton

Az ukrán tudósok több találmánnyal és műszaki újdonsággal rukkoltak elő ezekben az években. 1961-ben a szintetikus szuper kemény anyagok kutatóintézetében létrehozták az első műgyémántot. 1964-ben a Harkovi Fizikai-Műszaki Intézetben pedig megalkották a világ legnagyobb elektrongyorsítóját. M. Boholjubov akadémikus

---

¹ *Tudományos-műszaki forradalom* – a termelőerők minőségi átalakulásának folyamata a tudomány és technika vívmányai alapján

kidolgozta a kvantum-térelmélet új módszereit. Az ukrán tudományos élet húzó ágazata továbbra is az elektromos hegesztés technológiájának kutatása volt Borisz Paton vezetésével.

Ezzel egy időben olyan kutatóintézetek alakultak, ahol metalkeramikával, radiofizikával, félvezetőkkel, polimer kémiával, kibernetikával foglalkoztak. 1962-ben jött létre az akadémia kibernetikai intézete, melynek élén 20 esztendőn keresztül Viktor Hluskov akadémikus állt. Az ő vezetésével hozták létre a *Dnyipro*, *Prominy*, *Mir* és *Kijev* számítógépeket. Sok sikert értek el a tudósok a növénynevelés és más mezőgazdasággal kapcsolatos tudományág terén is.

Az 1950–1960-as években jelentős fejlődésen ment át az orvostudomány. Mikola Amoszov professzor például a szív- és érrendszeri megbetegedések gyógy módjainak világhírű kutatója volt.

A társadalomtudományok is sikeresen fejlődtek. Megkezdtek a 16 kötetes *Szovjet Ukrán Enciklopédia* kiadását. Ekkor indultak a következő folyóiratok: *Szovjet Ukrajna gazdasága*, *Népművészet és néprajz*, *Szovjet jog és az Ukrán történelmi folyóirat*.

2. Az oktatás fejlődése

Az olvadás idején a szovjet kormány igyekezett több pénzt fordítani az oktatás fejlesztésére, mint azt megelőzően. Az 50-es évek végén a nemzeti jövedelem 10%-át szánták erre a célra. Ez a mutató a legmagasabb volt akkor a világon. 1956-ban eltörölték a tandíjat a közép- és főiskolákon. 1958 decemberében törvényt fogadtak el az „*Az iskola és az élet kapcsolatának megszilárdításáról, illetve a közoktatási rendszer további fejlődéséről az SZSZKSZ-ben*”. Lényege a nyolcosztályos oktatás kötelezővé tétele,

a tízosztályos iskolák átalakítása 11 osztályosokká, a tanulók szakképzését megalapozó anyagi bázis kialakítása volt. A törvény értelmében az iskolák valamilyen szakma oktatására szakosodtak. A középiskola elvégzése után a tanulók csak akkor felvételizhettek a főiskolákra, ha előtte 2 évet dolgoztak a termelésben. Ez alól kivételt csak a kitűnő tanulók 20%-a képezett.

A falusi fiatalok oktatásának tökéletesítése céljából bentlakásos iskolák nyíltak, ahol több község fiataljai tanulhattak egyszerre.

Év	Bentlakásos iskolák száma	A bentlakásos iskolák tanulóinak az összlétszáma	Egy bentlakásos iskola tanulói létszáma
1956	50	10 ezer	200
1965	533	200 ezer	375

A kötelező nyolcosztályos oktatás bevezetése következtében az iskolákban egyre több pedagógusra volt szükség. Az egyetemeken és főiskolákon ezért levelező szakok nyíltak, ahol a már iskolákban dolgozó tanítók tanári diplomát szerezhettek. Fontos szerepet játszottak a helyzet orvoslásában a pedagógus-továbbképző intézetek is.

Az 1958-as iskolareform lehetővé tette a szülők számára az oktatás nyelvének megválasztását. Ennek az lett a következménye, hogy az orosz nyelv elsajátítása kötelező volt minden ukrán gyermek számára, az ukrán viszont csak választható. 1959–1966 között 2 ezerrel csökkent az ukrán iskolák száma. Míg egy orosz tannyelvű iskolában átlagosan 524 gyerek tanult, addig az ukránban 190. Egyre nagyobb méreteket öltött az oroszosítás 1961 után, amikor az SZKP XXII. kongresszusán elfogadták a párt új programját. A dokumentumban kimondták azt, hogy a

Szovjetunióban a nemzetek valamint nemzetiségek fokozatosan egybeolvadnak és létrejön a szovjet nép. A nemzetek közötti érintkezési nyelve pedig az orosz lesz. Különösen súlyos volt az ukrán nyelvű oktatás helyzete a városokban, ahol a gyerekek 20%-a tanult ukrán tannyelvű iskolában. Harkivban, Donyeckben és Odesszában pedig alig volt ukrán iskola. Az ukrán értelmiség nem értett egyet ezzel a politikával. 1958. december 22-én a *Pravda* című pártlapban Makszim Rilszkij és Mikola Bazsan szorgalmazták az ukrán és orosz nyelv oktatásának egyenrangúságát minden ukrainai iskolában. 1963 februárjában az ukrán nyelv-kultúra kérdésével foglalkozó köztársasági tudományos konferencián is megvitatták az ukrán nyelv korlátozásainak problémáit. Szóvá tették az értelmiség burzsoá nacionalizmussal való vádolásának képtelenségét, elvetették a „kétnyelvű nemzet” értelmetlen, kiagyalt elméletét.

3. Olvadás az irodalomban

A kulturális élet liberalizálása Olekszander Dovzszenko 1955-ben a *Pravdában* megjelent *Festőművészet és jelenkor* című cikkével kezdődött. Ebben az értekezésében a szerző arra szólította fel a művészeket, hogy szélesítsék ki a szocialista realizmus határait. Sok író és költő szakított a kor irodalmi sablonjaival és az ember belső értékeit, vívódásait kezdte ábrázolni mélységes humanizmussal és a társadalom megújulásába vetett töretlen hittel. Az olvadás szellemében íródtak Olesz Honcsar *Csomagtaró*, Pervomajszkij *Vadmész*, Sztelmah *Az emberi vér sűrűbb, mint a víz*, Tyutyunnik *Örvény*, Dovzszenko *Az elvarázsolt Deszna* című regények. A költők sem maradtak el a prózaíróktól. Jelentős értéket képviseltek Mikola Bazsan *Olaszországi találkozások*, Andrij Malisko *Az élet delén*, Pavlo Ticsina *Mi az emberiség lelkiismerete* című verseskötetek. 1956

után visszakerült a köztudatba Ellan-Blakitnij, Csumak, Bobinszkij, Doszvitnyij stb. neve is.

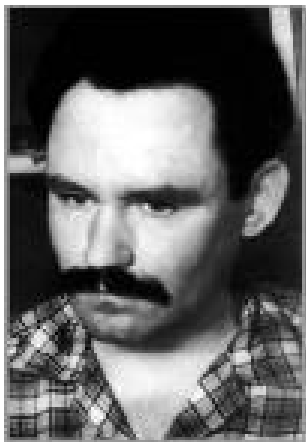
A kommunista párt diktatúrájának kegyetlensége, az USZSZK állami szuverenitásának és az ukrán nép nemzeti-kulturális fejlődésének a korlátozása elkésérettette és cselekvésre sarkallta az ukrán értelmiséget. A XX. kongresszus után kialakult kedvező politikai légkörben az írók, költők, zeneszerzők, festőművészek, szobrászok meg voltak győződve arról, hogy műveikkel, aktív társadalmi szerepvállalásukkal, megújítható, emberarcúvá tehető a szocializmus. Az alkotó értelmiség nagy nemzedéke, a **hatvanasok** voltak, akik követelték az ukrán kultúra fejlődésének biztosítását, a desztalinizálás folyamatának elmélyítését, Ukrajna jogainak kiszélesítését. Egy sajtósárgos kulturológia ellenállási mozgalom volt ez.

1957-ben jelent meg **Lina Kosztenko** költőnő *A föld sugarai*, 1958-ban a *Vitorlák*, 1961-ben pedig *A szív vándorútjai* című kötetei. Mindhárom gyűjtemény fő témája a jóság, az igazságosság, a humanizmus volt.

Vaszil Szimonenko költő 1962-ben adta ki *Csend és mennydörgés* kötetét. Ez volt az ifjú szerző első és egyben utolsó életében megjelent műve. A rendőrök nem sokkal ezután megverték, amibe belehalt. Már halála után láttak napvilágot a *Rozsbor*, *A föld vonzásában*, *A várakozás partjai* című verseskötetei. Az ukrán újjászületés lovagjaként tartják számon.

Ivan Szvitlicsnij költő, műfordító, kritikus. 1962-ben jelent meg *Művészi módszer. Beszélgetés az irodalomról* című műve. 1965-ben letartóztatták, de a nemzetközi tiltakozások következtében szabadon engedték. Tilos volt azonban publikálnia, nyilvánosan megjelennie, felszólalnia. Mihajlina Kocjubinszka jóvoltából szerezhettünk tudomást arról, milyen szerepet játszott Szvitlicsnij a **hatvanasok** mozgalomában.

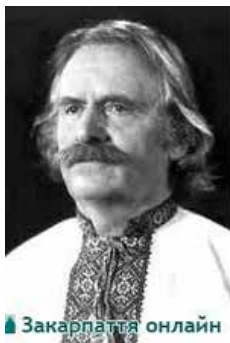
„Ivan Szvitlicsnij kis kijevi lakása, az Umanyi út 35. alatt az alkotó ifjúság nem hivatalos klubjaként működött, ahol otthonosan érezte magát Vaszil Szimonenko és Ivan Dracs, Opanasz Zalivaha és Alla Horszka, Ivan Dzjuba és Jurij Badzjo, Galina Szevruk és Vaszil Sztusz, Igor Kalinec és Vaszil Holoborogyko. Itt ismerkedhettünk meg először Pluzsnyik, Antonics és Zerov munkásságával, továbbá az ukrán nonkonformista művészet fiatal hajtásaival. Ebben a kis lakásban találta meg lelki otthonát Vaszil Szimonenko. Szvitlicsnij volt az első kritikusa és bizalmasa. Itt rögzítették magnószalagra a *Bűnöző* című versét, és ennek köszönhetően maradt ránk a nagy költő hangja. Itt mindenki menedékre lelt, no meg kedves mosolyra, biztató szóra, testi és lelki táplálékra, szerény, de meleg ágyra. Itt minden könyvet megtalálhatott az ember és egy szabad fotelt is, amelybe belesüppedve lélekfrissítő beszélgetéseket folytathatott a házigazdával. Azok az ártatlan hatvanas évek. Milyen szegények is voltunk, s közben mennyire gazdagok. Az ukrán kultúra fejlődése szempontjából felbecsülhetetlen ennek a szerény kis laknak a jelentősége. Szvitlicsnij nem

volt jó szónok és valószínűleg nem is akart az lenni. De ahogyan a verseket vagy a prózai műveket olvasta, egyből a figyelem középpontjába került. Műelemzése világos, pontos, egyszerű volt. Később a GULAG-ról Mikola Bazsanhoz intézett nyílt levelében meg is jegyezte, hogy a hatalom éppen ezt a kulturális figyelemfelkeltést vetette a szemére. Szvitlicsnij képes volt saját gondolatait közkinccsé tenni a zsarnokság akarata ellenére is. Szavai gondolkodásra sarkalltak, ami megijesztette a kommunista diktatúrát. Ivan a szamizdat irodalom lelke volt. A 60-as évek nagy generációjának képviselőjeként a fiatal nemzedék igazi támogatója, idősebb testvére lett. Nem félek kijelenteni, ez a sajtóságos pedagógiai tevékenysége sokkal nagyobb jelentőséggel bírt, mint kritikusi munkássága. Bár az is igaz, hogy az események forgatagában egyszerűen nem volt ideje papírra vetni műelemzéseit. Azok inkább a köré csoportosuló fiatalok lelkében maradtak fenn. Szvitlicsnij élő híd volt Kelet-és Nyugat-Ukrajna, Kijev és Lviv között. Több kollégámmal együtt ő ismertetett meg engem is Lviv irodalmi-művészeti életével. Ezzel a tevékenységével elősegítette Kelet és Nyugat-Ukrajna nemzeti-kulturális egyesülését. Ez ma természetes folyamat, de azokban az években egyáltalán nem számított annak. Összességében politikai szempontból nehéz meghatároznom Ivan Szvitlicsnij nézeteinek rendszerét. Mi ugyanis elsősorban morális, esztétikai problémákat vitattunk meg egymással. Az más kérdés, hogy a 60-as években előbb vagy utóbb minden kérdés politikai színezetet öltött. A *Szív golyónak és rímeknek* című mű előszavában Ivan Dzjuba meg is jegyezte, hogy Szvitlicsnij ukrán hazafisághoz vezető útja nem a nemzeti érzelmeken és szentimentalizmuson keresztül vezetett, hanem az általános emberi értékek irányából. Iván ukránsága valahogy magától érthetődő volt, mentes

minden harsányságtól, melldöngetéstől. Nem jelszó, de mindennapos munka, lélegzés....” – írja.

Ivan Dracs költő. 1962-ben jelent meg *Napraforgó* című verseskötete, melyben a költő a jó és a rossz fogalmait értelmezi. Különösen sokat támadta a hatalom *Óda a becsületes gyávához* című verse miatt.

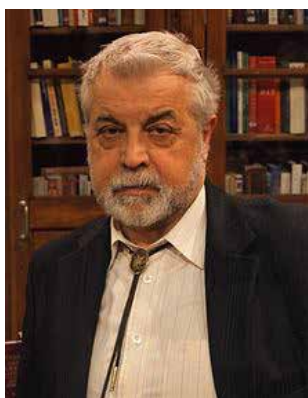
*Ivan
Csendej*

*Vaszil
Sztusz*

*Jevhen
Szversztyuk*

Lesz Tanyuk ma

1959–1960 között működött Kijevben az alkotó ifjúság *Szputnyik klubja*, mely egyesítette maga körül a hatvanasok széles körét. Vezetője Lesz Tanyuk fiatal színész volt. 1962-ben Lvivben is hasonló klub alakult *Hóvirág* néven M. Kosziv vezetésével.

A hruscsovi olvadás bonyolult körülményei között fejlődött a zeneművészet. A korszak kedvelt zenedarabjai a szimfonikus művek, operák

voltak. Ezek közé sorolható Borisz Jarovinszkij *Második szimfóniája*, Borisz Ljatosinszkij *Harmadik szimfóniája*, Heorhij Majboroda *Milana* és Julij Mejtusz *Elorozott boldogság* operái.

1958–1965 között Ukrajna-szerte 60 színház működött, ahol több mint 100 darabot¹ tekinthetett meg a 15 millió néző. A kor közkedvelt színművészei voltak Jurij Lavrov, Jevhen Ponomarenko, Natalja Uzsvij.

Az 1950–1960-as években három filmstúdió volt az USZSZK-ban: a kijevi, az odesszai és a jaltai. Az itt készült műveket több mint 600 ezren látták.

A főiskolán oktatottakkal ellentétben egészen mást és egészen másképp ábrázolt műveiben Viktor Zareckij, Alla Horszka, Venjamine Kusnyir, Halina Szevruk, Ljubov Szezikina.

Alla Horszka Sevcenko. Anya című ólomüvege 1964-ből

¹ Többek között Olekszander Dovzszenko *A zaporizzsjaiak utódai*, Mikola Zarudnij Szivárvány, Olekszij Kolomijec *A szivedhez* műveit

Az 1960-as évek elején a hatalom szakított korábbi enyhe kultúrpolitikájával, és visszatért korábbi parancsuralmi módszereihez. 1962–1963-ban Nyikita Hruscsov több találkozót tartott a művészvilág jeles képviselőivel. Ezek során ingerülten, dühösen, sokszor nagyon durva szitkokkal ítélte el mind a szocialista realizmustól való eltérést, mind a formalizmus és absztrakcionizmus megnyilvánulásait. A moszkvai események után Ukrajnában is elkezdődött művészek „megdolgozása”. Elítélték „formalista megnyilvánulásai” miatt Lina Kosztenkót, Ivan Dracsot.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen szerepet játszott az USZSZK Tudományos Akadémiája a tudományos élet szervezésében?*
2. *Sorold fel az ukrán tudósok által megalkotott műszaki újításokat és találmányokat!*
3. *Hogyan zajlott az oktatás reformja az olvadás idején?*
4. *Mi idézte elő az oroszosítás politikáját, és miben nyilvánult meg?*
5. *Miként reagált az oroszosításra az ukrán értelmiség?*
6. *Hogyan kezdődött az olvadás az irodalomban?*
7. *Milyen prózai és lírai művek láttak napvilágot?*
8. *Miért jött létre a hatvanasok mozgalma?*
9. *Jellemezd a hatvanasok tevékenységét!*
10. *Milyen sajátosságai voltak a művészetek fejlődésének az olvadás idején?*
11. *Hogyan változott meg a hatalom kultúrpolitikája az 1960-as évek elején?*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

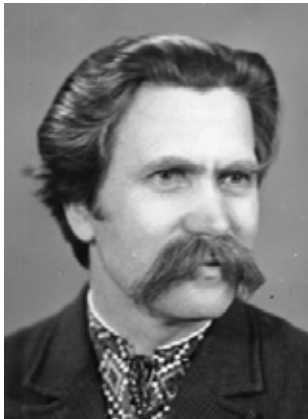
1958 – oktatási reform

14. §. DISSZIDENS MOZGALOM AZ 1960-AS ÉVEKBEN

1. A disszidens mozgalom kialakulása

Az 50–60-as évek hruscsovi olvadása öntudatra ébresztette a társadalmat. A sztálini rendszer félelemtől dermedt évtizedei után úgy tűnt, a szovjet emberek szabadabban fognak élni. Csakhogy a Hruscsov által kezdeményezett liberalizáció felemás maradt, az emberi jogokat pedig továbbra is megsértették. Ez a mély csalódás hívta életre a Szovjetunióban, és azon belül az USZSZK-ban az öntudatos nemzeti értelmiség körében a **disszidens mozgalmat**. A disszidensekhez általában a fiatal értelmiség képviselői csatlakoztak. A szó maga másképp gondolkodót, szakadárt, hitehagyottat jelent. Az oroszországi disszidensekkel ellentétben az ukrainai disszidensek az emberi jogok betartásáért folytatott harc mellett Ukrajna függetlenségének kivívásáért is felemelték szavukat.

1959 végén alakult meg az Ukrán Munkás-Paraszt Szövetség (UMPSZ), melynek elnöke Levko Lukjanenko volt.

Levko Lukjanenko

Az UMPSZ tagjai önálló politikai párt létrehozását tűzték ki célul, amely alternatívája lehetett az SZKP-nak. Szerették volna elérni az USZSZK kiválását a Szovjetunióból és egy önálló ukrán állam létrehozását. A szövetség tagjai nemcsak ukránok voltak, hanem más nemzet képviselői is. 1961 januárjában egy besúgó feljelentése alapján az UMPSZ tagjait letartóztatták és vádat emeltek ellenük.

Lukjanenkót először golyó általi halálra ítélték. Az USZSZK Legfelsőbb Bírósága ezt az ítéletet később 15 év szabadságvesztésre változtatta.

Az 1960-as évek elején a szovjetellenes megmozdulások tovább folytatódtak. A hatalom megpróbálta elfojtani őket, résztvevőit bíróság elé állította. 1961-ben Donyeckben, 1962-ben Zaporizzsjában, Luhanszkban, Kijevben, Rivnében, Ternopilben, Csernyivciben került sor bírósági tárgyalásra a disszidensek ellen.

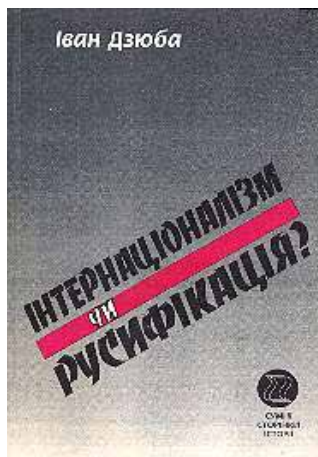
Az 1960-as évek elején a kijevi *Szputnyik* tevékenysége egyre inkább politikai színezetet öltött. Résztvevői felkuktatták a sztálini terror áldozatainak tömegsírhajait. Azzal a követeléssel fordultak Kijev tanácsához, hogy állítson emléktáblát Bikivnya községben az NKVD által végrehajtott tömeges kivégzések helyén.

A 60-as évek közepén a szétszórtan tevékenykedő disszidens csoportok egyre szervezettebb formát kezdtek öltetni. 1964-ben Nyugat-Ukrajna területén megalakult az Ukrán Nemzeti Front, amely 150 tagot számlált. A szervezet tevékenységének célja: az USZSZK kilépése az SZSZKSZ-ből, s ezzel párhuzamosan egy önálló ukrán állam létrehozása.

Az ukrán ellenállási mozgalom céljainak megfogalmazására először **Ivan Dzjuba** vállalkozott. 1965-ben jelent meg *Internacionalizmus vagy oroszosítás* című munkája. A szerző művében annak a véleményének adott hangot, hogy a szovjet vezetés elhibázott, káros nemzetiségi politikát folytat Ukrajnában. A köztársaság reális helyzete nem felel meg alkotmányos státusának. Ukrajna önálló államisága az alkotmányban ugyan létezik, a valóságban azonban Moszkva gyarmata. Gondolatait Marx, Engels és Lenin idézetekkel támasztotta alá, számon kérve a szovjet vezetésen azt, miért nem tartja be a saját maga által deklarált lenini nemzetiségi politikát.

Ivan Dzjuba

Internacionalizmus vagy oroszosítás

2. Vallási élet

Az olvadás politikája nem érintette a szovjet állam egyházakhoz fűződő viszonyát. A kommunista ideológia elutasította az egyszerű emberek vallásos érzéseit és mindenkit ateistává akart átnevelni. 1954-ben az SZKP KB határozatot fogadott el a tudományos ateista propaganda fokozásáról a lakosság körében. 1957-ben az USZSZK Minisztertanácsa égisze alatt létrehozta egy munkacsoportot, melynek javaslatokat kellett kidolgozni a papság tevékenységének korlátozására. Később ezeket a javaslatokat Ukrajna kormánya jóváhagyta és törvényerőre emelte. 1958 októberében újabb párthatározat született az ateista propaganda aktivizálásáról. Az 50–60-as évek fordulóján az újságszerkesztőségekben, a rádiónál külön ateista osztályok jöttek létre. A *Znannya* tudományos-ismeretterjesztő társaság keretén belül tudományos-módszertani tanács alakul hasonló céllal. A megyékben, járásokban ateista múzeumok alakultak, Ungváron például abban a pravoszláv templom-

ban, amelyet 1930-ban építettek orosz emigránsok.

1959–1960-ban a hatalom a kolostorok felének bezárásáról döntött. 1962-ben törvényt fogadtak el a templomok és imaházak létrehozásának korlátozásáról. 1961–1966 között a templomok száma 6400-ról 4500-ra csökkent. A papoknak megtiltották, hogy az egyházközség pénzügyeit ellenőrizzék, a vallási közösségeket pedig 80%-os adóval sújtották.

Az egyházi ünnepek helyett új szovjet ünnepeket vezettek be. Mikulás helyett télapó hozta az ajándékokat, a karácsonyfát fenyőfának kellett nevezni, és jaj volt annak, aki karácsonykor vagy húsvétkor felkereste az Isten házáat. A tanulókat komolyan megrótták ezért, a felnőtteket pedig retorziók érték. Megbízott besúgók lesték a templomok kapuit, ki megy be rajta.

A főiskolákon, egyetemeken tudományos ateista tanszék alakultak. A diákok minden szakon előadásokat hallgattak ebből a tantárgyból és vizsgázniuk is kellett belőle.

Az 1964-ben kiadott SZKP határozat 12–17 év leforgása alatt teljesen „fel akarta szabadítani a szovjet társadalmat a vallásos babonák hatása alól”. A kitűzött célokat nem sikerült elérni. A kommunista diktatúra eltűnt a történelem süllyesztőjében, az ezeréves egyház pedig ma is él, az emberek vallásos érzéseivel együtt.

Mária Oltalma-templom, Ungvár

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. Milyen okok hívták életre a disszidens mozgalmat?
2. Mikor jött létre az Ukrán Munkás-Paraszt Szövetség, ki vezette, és milyen célokat tűzött maga elé?
3. Hogyan reagált a disszidens mozgalom kibontakozására a kommunista hatalom?
4. Mi volt a jelentőség Ivan Dzjuba **Internacionalizmus vagy oroszosítás** című művének?
5. Jellemezd az egyházak helyzetét az olvadás időszakában!

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

- 1959–1961** – az Ukrán Munkás-Paraszt Szövetség tevékenysége
- 1965** – Ivan Dzjuba *Internacionalizmus vagy oroszosítás* című művének a megjelenése

4. TÉMA

UKRAJNA A SZOVJET RENDSZER VÁLSÁGÁNAK KIÉLEZŐDÉSE IDŐSZAKÁBAN

(az 1960-as és az 1980-as évek közepe)

15. §. UKRAJNA POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI HELYZETE A 60-AS ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN ÉS A 80-AS ÉVEK ELSŐ FELÉBEN

1. A fejlett szocializmus időszaka

Az olvadás időszaka 1964-ben ért véget Nyikita Hruscov félreállításával. A párt új vezetősége, Leonyid Iljics Brezsnyevvel az élen szemben találta magát a Hruscov éra idején felhalmozódott problémákkal. Tarthatatlanná vált az a nézet, hogy 1980-ra felépül a kommunizmus. A párt ideológusai ezért azt ötlötték ki, hogy a Szovjetunió a fejlett szocializmus időszakába érkezett, ami a kommunista társadalmi rendszer első fázisa. A fejlett szocializmus időszakában végbemegy a nemzetek, osztályok és társadalmi csoportok egyesülése, az állami, szövetkezeti és kolhozvagyron össznépi vagyonná alakul át, megszűnik a különbség falu és város, szellemi és fizikai munka között.

Az 1965–1985 közötti korszakot a **pangás időszakának** nevezi a történelem. Az 1960-as évek végétől a hatalom egyre inkább az SZKP felső vezetésének kezében összpontosult. A megyék, járások vezetői csak Moszkva belegyezésével cselekedhettek. A pártszervezetek fokozatosan átvették az irányítást a tanácsok felett is. Az állam-

hatalom szervei ugyan a tanácsok maradtak, de minden fontos kérdésben a pártbizottságok döntöttek. A tanácsok élére csak párttag kerülhetett. A választásokon is az SZKP jelöltje indult egyedül, amit természetesen meg is nyert. A helyi tanácsok kizárólag a demokrácia látszata miatt működtek. Ezzel párhuzamosan óriási méreteket öltött a csinovnyikok hadserege. 1975–1985 között a minisztériumok, állami bizottságok száma 20%-al lett nagyobb.

Volodimir Scserbickij

1972-ben hatalomváltásra került sor. Petro Selesztet **Volodimir Scserbickij** váltotta az UKP KB élén. Scserbickij Brezsnyev embere volt, a dnyepropetrovszki klán tagja. Mindenben Moszkva érdekeit tartotta szem előtt és az oroszosítás híve volt. Bár kétségtelenül sokat tett a köztársaság gazdasági, szociális, kulturális fejlődése érdekében.

2. Az 1978-as ukrán alkotmány

A Szovjetunió Alkotmányának 1977. október 7-én történt elfogadása után **1978. április 20-án** az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa jóváhagyta az **USZSZK Alkotmányát**. Az alkotmány preambuluma kimondta, hogy Ukrajnában felépült a fejlett szocializmus társadalma. Az emberek közösségének egy új formája jött létre, a **szovjet nép**.

Az USZSZK továbbra is a Szovjetunió egyik tagköztársasága volt, szuverén szovjet szocialista állam. Önállósága azonban csak papíron létezett. Jogában állt ugyan kilépni az unióból, de a folyamatnak nem volt meg a törvényes menete. Az alkotmány elhíresült 6. cikkelye bebetonozta kommunista párt vezető és irányító szerepét a szovjet társa-

dalomban. A szakmai előrehaladás kizárólagos feltétele is a párttagság volt. Bizonyos beosztásokat továbbra is csak kommunisták tölthettek be. Ennek következtében rohamosan nőtt a kommunisták száma. Míg a 60-as évek elején az UKP-nak 1,2 millió tagja volt, addig a 70-es évek végén már 2,7 millió.

3. Gazdasági reformkísérletek a 60-as évek második felében

A 60-as évek közepén a Szovjetunió és az USZSZK népgazdasága komoly válságot élt át. A hatalom ezért gazdasági reformokba kezdett, melyek során:

- szélesítették a vállalatok önállóságát és szorgalmazták a közvetlen szerződéses kapcsolatok kialakulását közöttük;
- a dolgozók anyagi érdekeltségét munkájuk eredményétől tették függővé;
- a vállalatok sikerének mércéjévé a nyereségességet és a jövedelmet kívánták tenni.

Az SZKP KB 1965. évi szeptemberi plénumán döntöttek a gazdasági reformok megkezdéséről. Ugyanekkor határoztak az ipar ágazati irányításáról, a szövetségi-köztársasági, valamint össz-szövetségi minisztériumok helyreállításáról. Csökkentették a tervmutatók számát, döntöttek a termelés műszaki fejlesztéséről.

Az 1965-ös gazdasági reformnak pozitív hatása volt a gazdaságra. A nyolcadik ötéves tervet (1966–1970) ezért

T-150-es traktor

arany öt éves *terv*nek is szokás nevezni. Felgyorsult a tüzelőanyag-energetikai komplexum fejlődése. Hőerőművek épültek Zaporizzsjában, Vuhlehirszkban, Krivij Rihben. 1980-ban helyezték üzembe a Dnyiprohez-2 két újabb blokkját Zaporizzsjában. Az 1970-es években Ukrajna területén 26 új kőolaj- és földgázmezőn kezdték meg a bányászatot. Pozitív változások történtek a vaskohászatban, gépgyártásban, vegyiparban, bányavegyészetben. A köztársaság gépgyárainak futószalagjairól modern mozdonyok, traktorok, cukorrépa- és kukorica- kombájnok gördültek le.

4. Gazdasági fejlődés az 1970-es években és a 80-as évek elején

Az 1970-es évek elején a reformtörekvések lelassultak. Fokozatosan helyreállt a gazdaságirányítás parancsuralmi, központosított rendszere. A külterjes (extenzív) termelési módszerek alkalmazásának következtében az ország felélte tartalékait. Az USZSZK gazdasága fokozatosan válságba került.

Ennek a válságnak elsősorban az volt az oka, hogy Ukrajna a szovjet egységes népgazdasági komplexum részeként a központ érdekeit szolgálta. Ipari termelése extenzív módon fejlődött és az egyszerű emberek érdekeit a gazdasági fejlődés érdekeinek rendelték alá. A vízerőművek építése során a Dnyeperen például hatalmas holt tengerek jöttek létre, falvak tűntek el, pusztult a világörökség részét képező csernozjom. Az ukrán ipar 50–60%-a műszakilag elavult. Szerkezete teljes egészében az 1930-as évek szintjén állt. A nehézipar alkotta 71%-át, a fogyasztói piacot kiszolgáló iparágak pedig a 21%-át. Ukrajnában hatalmas kapacitású hadiipari komplexum jött létre, melynek alapját a védelmi üzemek képezték. Ennek következtében az

USZSZK-ban párhuzamosan két gazdaság működött: a civil és védelmi.

Rövid idő alatt Ukrajnában kellő megalapozottság és számvetés nélkül 8 atomerőművet építettek. A Dnyeper és Pripjaty között, nem messze Kijevtől nőtt ki a földből a Csernobili atomerőmű. Az iparilag túlszűfolt Donyec-medencében, valamint a középső Dnyepermentén katasztrofális ökológiai helyzet alakult ki. Szennyezett volt a levegő, a talaj, szennyezettek voltak a folyók, egyre nagyobb méreteket öltött az ivóvíz-hiány.

Nem volt jobb helyzetben a mezőgazdaság sem. A hatalom a kialakult helyzeten úgy próbált változtatni, hogy növelte az ágazat finanszírozását, széles körű meliorációs, mechanizációs és kemizációs programokat fogadott el. Az Ukrajnába irányuló tőkebefektetések 27%-át a mezőgazdaság kapta.

A várt eredmény azonban elmaradt, csökkent a termelés, a munkatermelékenység és a feldolgozóipar is mély válságot élt át. Gyakorivá váltak a kolhozi lopások. Az 1980-as évek elejére hiánycikk lett a cukor, a kolbász, a hajdinakása. Sorba kellett állni a kenyérért, tejért, húsert. Kiváltságos helyzetben voltak az üzleti eladók, hisz ők bármikor hozzájuthattak a hiánycikkekhez, amiből elsősorban „jóembereknek” juttattak. Virágzott a korrupció, a feketekereskedelem.

A mezőgazdaság válságának okát a kolhozrendszerben és a gazdaságirányítás parancsuralmi módszereiben kell keresni. A mezőgazdasági termelést a hozzáértő földművesek helyett a járási vagy megyei pártbizottságok csinonyikjai irányították. Ők mondták meg, mikor kell vetni vagy aratni, mekkora legyen a sertésszaporulat.

Az SZKP KB 1982-ben elfogadta az SZSZKKSZ ételmisszerprogramját, amely 8 év leforgása alatt akarta megol-

dani az ország élelmiszerproblémáját. A program előírta egy új központi intézmény, a Szovjetunió Agáripari Komplexumának (AIK) létrehozását, amely egyesítette magában a mezőgazdasági termeléssel foglalkozó kolhozokat, szovhozokat, az élelmiszeripari és mezőgazdasági gépeket gyártó vállalatokat. A megyékben, járásokban helyi AIK-k alakultak.

Még ilyen nehéz körülmények között is a köztársaság mezőgazdasága nemcsak a saját élelmiszerszükségleteit elégítette ki, hanem biztosította a köztársaság hozzájárulását az „össz-szövetségi élelmiszerkosár” megtöltéséhez. Az 1970–1980-as évek során Ukrajna termelte az országban a cukor csaknem 60%-t, a napraforgó és zöldségfélék 40%-t, a hús, a vaj és a konzervek 25%-t.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Hogyan nevezik az 1965–1985 közötti időszakot Ukrajna történetében? Mi volt a lényege?*
2. *Magyarázd meg a fejlett szocializmus fogalmát!*
3. *Mikor lett Volodimir Scserbickij az UKP KB első titkára, és miben különbözött munkastílusa elődjétől?*
4. *Mikor fogadták el, és mi volt a lényege Ukrajna új alkotmányának?*
5. *Milyen sajátosságai voltak az 1965-ben elkezdett gazdasági reformnak?*
6. *Mik voltak az első eredményei a reformnak?*
7. *Milyen sajátosságok jellemezték az ukrán gazdaság fejlődését 1970–1985 között!*

1. Az ukrán ipar a Szovjetunió egységes népgazdasági komplexumának részét képezte.

2. Magas terméshozam elérése a mezőgazdaságban gépesítés, műtrágyák alkalmazása és talajjavítás következtében.

3. Új technológiák bevezetése, világszínvonalú minőség elérése a nehéziparban.

4. Új atomerőművek üzembe helyezése.

5. Tudományigényes iparágak fejlesztése, a munkaerő-források intenzív felhasználása

A.1,4

B.1,5

C.2,4

D.2,5

E.3,4

F.3,5

A	B	C	D	E	F

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1965 – a gazdasági reform kezdete

1972 – Volodimir Scserbickij az UKP KB első titkára lett

1978 – Ukrajna Alkotmányának elfogadása

1982 – az élelmiszerprogram elfogadása

16. §. ETNOSZOCIÁLIS FOLYAMATOK ÉS A LAKOSSÁG ÉLETSZÍNVONALA

1. Változatok a lakosság társadalmi és nemzetiségi összetételében

1959–1989 között Ukrajna lakossága 9 millió 600 ezer fővel növekedett és elérte az 52 milliót. A népességnövekedés dinamikája azonban egyre inkább lelassult, ami azzal volt magyarázható, hogy az elhalálozások száma felülmúl-

ta a születések számát. Míg 1959–1970 között a lakosság 5 millió 258 ezer fővel növekedett, addig 1979–1989 között már csak 1 millió 862 ezerrel.

Ezzel egy időben az ukránok részaránya 76,8%-ról 72,7%-ra csökkent, az oroszoké pedig 16,7%-ról 22,1%-ra növekedett. A fentebb vázolt változásnak nem demográfiai okai voltak, vagyis nem született több orosz gyerek, mint ukrán. Moszkva tudatos oroszosítási és migrációs politikájának volt ez az eredménye, melynek következtében az orosz ajkú lakosság délen és keleten többségbe került.

Jelentős változásokon ment át a társadalom szociális összetétele is. A munkások részaránya a társadalmon belül 50%-ról 60%-ra nőtt, a városi lakosság száma pedig 19 millió 900 ezerről 33 millió 200 ezerre. A falusi lakosság ezzel szemben 22 millió 600 ezerről 17 millió 600 ezerre csökkent. Egyre nagyobb méreteket öltött az **urbanizáció**. Az emberek tömegesen hagyták el a falvakat. Egész községek tűntek el Ukrajna térképéről. Különösen a Csernyihivi, Vinnyicai, Poltavai, Kirovohradi, Szumi megyékben volt ez szembeötlő. 1972–1986 között Ukrajnában 1502 falu szűnt meg létezni. Harkiv területén 236, Szumi területén 151, Dnyipropetrovszk területén 131, Poltava területén pedig 115. Dinamikusan nőtt ezen közben a szellemi munkából élők, a főiskolai végzettséggel rendelkezők száma.

2. A szociális szféra fejlődésének főbb irányai

A 60–80-as években javult az emberek életszínvona-
la. Az 1966-ban megtartott XXIII. pártkongresszus után minden pártfórum a népesség életszínvonalának növekedésével foglalkozott. Az új alkotmány pedig egyenesen szentesítette az emberek jogát a garantált, méltó fizetéshez, a lakáshoz, az ingyenes oktatáshoz és a minőségi orvosi ellátáshoz. Nem kellett többé félni az éhségtől. Nőtt az

emberek fizetése: míg 1960-ban az átlagbér 78 rubel volt, addig 1980-ban pedig már 155 rubel. Havi fizetést kaptak a kolhozisták is, mely a 80-as évekre elérte a városi lakosság fizetésének szintjét. A háztartásokban megjelentek a mosógépek, hűtőgépek, tévék, gáztűzhelyek, porszívók. Sokaknak sikerül hozzájutni életük első Moszkvicsához, Zaporozsecéhez, Zsigulijához, Volgájához. Igaz akár több évet is sorba kellett érte állni.

Moszkvics-408

Zsiguli (1976-ból)

Volga (1972–1987)

Majak rádiómagnó

*Minszk
hűtőszekrény*

Berjozka tévé

A szovjet nők szerettek divatosan járni, bár sokkal szerényebben öltöztek, mint a szabad világban élők. Ennek elsősorban anyagi oka volt, no meg az ország totális elszigeteltsége a külföldtől. Minden, ami onnan jön, az csak káros lehet – szajkózták az iskolában, újságokban, tévében. Mi erkölcsösek vagyunk, ők pedig romlottak. Ott virágozik a kábítószer-kereskedelem, a pornográfia, nálunk pedig épül a kommunizmus. Az egyik tévéműsorban még az is elhangzott, hogy a „Szovjetunióban elképzelhetetlen a szex”.

A valóság természetesen teljesen más volt, de a kommunis-
ta vezetés homokba dugta a fejét.

A kor divatos öltözékei.

*Szvetlana
Szvetlicsnaja*

*A Trojnoj kölni,
amit ittak is.*

*Divatos kalap
a huszti
kalapgyárból*

Közben bevezették az ötnapos munkahetet, nőtt a munkások szabadságának és a munkaszüneti napoknak a száma. Háromévente felkereshettük a Magyarországon, Csehszlovákiában élő rokonainkat. A pozitív változások ellenére a szovjet állampolgárok sokkal rosszabbul éltek, mint a szomszédos szocialista országok lakói, nem beszélve a nyugatiakról. A lakosság életszínvonalát tekintve ezekben az években Ukrajna az 50–60. helyet foglalta el a világ országainak rangsorában.

A 70–80-as évek fordulóján negatív tendenciák vették kezdetüket a társadalom szociális fejlődésében. Emelkedett a hús, olaj, cukor, zöldségek, ruha, fehérnemű, kerékpár, motorkerékpár ára. A népgazdaság struktúrájának aránytalansága (a nehézipar túlsúlya a könnyű- és élelmiszeripar felett) ahhoz vezetett, hogy eltűntek a boltok polcairól az alapvető élelmiszerek és közszükségleti cikkek. Míg az állam 1971–1985 között megháromszorozta a pénz kibocsátását, addig az árutermelés csupán kétszeresére növekedett. Az alapvető árucikkek **deficitté** váltak, vagyis a kereslet felülmúlta a kínálatot.

A Jeliszjevszkij Gasztonom

Szokolov

Ilyen volt Jurij Szokolov, a *Jeliszejevskij* Gasztonom vezetője, aki jó kapcsolatokat ápolt Moszkva vezetőségével, híres színészekkel, a művészvilág képviselőivel. Náluk vásárolt a Brezsnyev család is, különösen Galina tűnt ki hivalkodó életmódjával. Andropov hatalomra kerülése után Szokolovot 1984-ben kivégezték.

A *Berjozka* üzletekben a lakosság külföldről származó árucikkeket vásárolhatott valutáért, de szabadon valutát váltani ekkor nem lehetett, 10 év börtön járt érte. Hivatalos árfolyamon a bankokban 1 dollár 58 kopeket ért.

A 60-as évek második felében illegális (nem engedélyezett) vállalatok jöttek létre, ahol az állami cégektől ellopott nyersanyagból kezdtek jó minőségű árut gyártani. Az ilyen vállalatokat olyan személyek alapították, akik könnyen hozzájuthattak a nyersanyaghoz. A különböző régiókban működő hasonló vállalatok gyümölcsöző együttműködést építettek ki egymással. Fokozatosan kialakult az árnyék-gazdaság, ahol maffiastruktúrák működtek.

A párt- és állami vezetés képviselői, a nómenklatúra jól élt. Külön üzletekben vásárolt, külön kórházakban gyógyult, gyerekeit elitiskolákba járatta.

Virágzott a korrupció, az emberek nem tisztelték a szocialista tulajdont, mindenki onnan lopott, ahol dolgozott. Ezt viszont senki sem tartotta erkölcsileg aggályosnak. Magától értetődő volt, hogy csak így lehet fennmaradni.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Hogyan változott meg az ukrán társadalom demográfiai, nemzetiségi és szociális összetétele a pangás idején?*
2. *Hogyan éltek az emberek az 1960–70-es években?*
3. *Milyennek ábrázolta a hivatalos szovjet propaganda a nyugati országok lakosságát?*
4. *Mi volt az oka annak, hogy a lakosság életszínvonala a 70–80-as évek fordulóján megromlott?*
5. *Mik voltak ennek a következményei?*
6. *Hogyan alakult ki az árnyékgazdaság?*
7. *Hogyan életek a nómenklatúra képviselői?*

17. §. ELLENÁLLÁSI MOZGALOM

1. Az ellenállási mozgalom aktivizálódása a 60-as évek második felében és az 1970-es évek elején

Az 50–60-as évek hruscsovi olvadása öntudatra ébresztette a társadalmat. A sztálini rendszer félelemtől dermedt évtizedei után úgy tűnt, a szovjet emberek szabadabban fognak élni. Csakhogy a Hruscsov által kezdeményezett liberalizáció felemás maradt, az emberi jogokat pedig továbbra is megsértették. Ez a mély csalódás hívta életre a Szovjetunióban és azon belül az USZSZK-ban az öntudatos nemzeti értelmiség körében a disszidens mozgalmat. Tagjai általában fiatal értelmiségiek voltak. A brezsnyevi pangás éveiben tovább romlott a helyzet. A közéletben egy-

re kevesebben kritizálták Sztálin személyi kultuszát, sőt többször dicsérték a háború alatti tevékenységét. A hivatalos politikában teret nyert a neosztalinizmus. Egyre erősebben éreztette hatását a cenzúra. Csak olyan újságicikk vagy irodalmi alkotás láthatott napvilágot, mely a hivatalos kommunista ideológia elvárásainak megfelelt.

1965-ben letartóztatási hullám söpört végig Ukrajnán. Több mint 20 ukrán disszidentet tartóztattak le és ítélték el ekkor. 1965. szeptember 4-én az Ukrajna Filmszínházban bemutatták Szergej Paradzsanov az *Elfelejtett ősök árnyai* című filmjét, mely Ivan Dzjuba, Vaszil Sztusz és a mások aktív részvételével a kommunista diktatúra elleni tüntetéssé változott.

Találóan mesél ezekről az eseményekről Irina Zsilenko visszaemlékezéseiben. „Az Ukrajna Filmszínházban az *Elfelejtett ősök árnyai* vetítése alatt olyan eseményekre került sor, amelyek bekerültek Ukrajna történetébe. A barátaimat én láttam el mozijegyekkel, ugyanis a mamám a filmszínházban volt jegyszedő. A vetítés után felment Ivan Dzjuba a színpadra, megköszönte a figyelmet, majd értesítette az egybegyűlteket az értelmiség elleni letartóztatás hullámról. Sztusz felháborodásának adott hangot, mondván, utoljára ilyenre 1937-ben került sor. Ezután azt javasolta, hogy a jelenlevők tiltakozásuk jeléül álljanak fel. És itt valami nagyon furcsa dolog történt. A tömeg egy része a vészkijárat felé vette az útját, mintha tűz lenne. Suttogás futott végig a termen, hogy a mozit körülfűrték, és mindenkit „letartóztatnak”. Ennek ellenére a többség mégis

154

felállt. Persze nem mindenki. Aki ülve maradt szemügyre vette azokat, akik álltak. Én Dzjuba felesége mellett voltam és szinte égtem az izgatottságtól, Márta viszont elsápadt. Ivan lejött a színpadról, odament hozzá és csendben ennyit mondott: Ennek így kell lenni, Márta...

Tömeges elbocsátások kezdődtek ezután. Sokáig tartana felsorolni azok nevét, akiket ez érintett. A sok semmirekellő kivárta a „maga idejét” és rávetette magát a Dzjubákra-Dracsokra-Kosztenkókra. Lejárató kampány indult az Írószövetség, az Irodalmi Főiskola, a Mology Kiadó ellen (itt dolgozott Dzjuba). *Ó micsoda odaadó ukránok most azok, akik Dzjubát, Kocjubinszkát, Badzjót üldözték. Katolikusabbak voltak a római pápánál is.* Dzjubát azzal vádolták, hogy a párt és KGB ellen lázít. Az írók egy csoportjának azt vetették a szemére, hogy az irodalmi tevékenység helyett politizálnak. Listák készültek a *megbízhatatlannak* kikiáltott értelmiségiekről. Felkerült a listára Szvitlicsnij, Dzjuba, Szversztyuk, Kocjubinszka, Zsilenko, Drozd, Sevcsuk. Szvitlicsnij például hosszú éveken keresztül nem publikálhatott.

Nehéz évek voltak ezek: letartóztatások, megfélemlítések, rágalmazások. Mindennaposakká váltak a házkutatások. De kitűnőre vizsgáztak emberségből az idősebb írónemzedék képviselői. A 30-as években saját bőrükön tapasztalták meg a kommunista diktatúra „gondoskodását”, mégsem féltek kiállni a letartóztatottak érdekeinek védelmében. Malisko, Majboroda, Antonov, Amoszov egy emberként írták alá a hatalomhoz intézett tiltakozó levelüket. Vajon a mai fiatalok, akik olyan lelkesen bírálják az idősebb nemzedék képviselőit, képesek lennének-e erre?”

A disszidens mozgalom irányai:

Az irányzat neve	Miért küzdött?
Szamosztyijnik	Harcoltak Ukrajna állami függetlenségéért és az USZSZK kiválásáért a Szovjetunió kötelékéből.
Nemzeti-kulturális	A hatvanasok nemzedékének tagjai a nemzet kulturális és szellemi újjászületéséért, a népszokások megőrzéséért, a nyelv, a kultúra ápolásáért, a nemzeti múlt megismeréséért küzdöttek.
Jogvédő	Az emberi jogok, az alkotmány és a törvények szigorú betartását követelték. A humanizmus, a demokrácia és a szabadságjogok eszméit hirdették. A személyiséget az állam elé helyezték. Védtek a nemzeti kisebbségek jogait (zsidók, krími tatárok). 1968-ban Hrihorenko tábornok, az akkor már ismert jogvédő támogatásával Moszkvában sor került a krími tatárok tüntetésére.
Vallási	Hirdették a vallásszabadság eszméjét. Felemelték szavukat a betiltott felekezetek, elsősorban görög katolikusok mellett. Követelték a templomok visszaadását, a leromboltak újjáépítését, a vallási ünnepek engedélyezését, a vallási meggyőződésük miatt fogva tartottak szabadon bocsátását. A görög katolikus egyház jogorvoslásának legaktívabb harcosa Josip Terelj volt, aki 1982-ben megszervezte az Ukrainai görög katolikus Egyházvédelmi Bizottságot. Az ukrán pravoszláv egyház függetlenségéért Vaszil Romanyuk küzdött. A baptista egyház harcos védelmezői Petro és Georgij Vinsz voltak.

A disszidensek a következő módszerekhez folyamodtak:

1) panaszleveleket intéztek az ukrán, illetve a szovjet párt- és állami vezetőkhöz, valamint nemzetközi szervezetekhez,

2) kitűzték az épületekre a kék-sárga ukrán nemzeti lobogót,

3) szamizdat¹ újságokat, könyveket, rölapokat terjesztettek,

4) tudományos-publicisztikai műveket jelentettek meg éles társadalmpolitikai, nemzeti és ökológiai témakörökben,

5) jogvédő szervezeteket alapítottak.

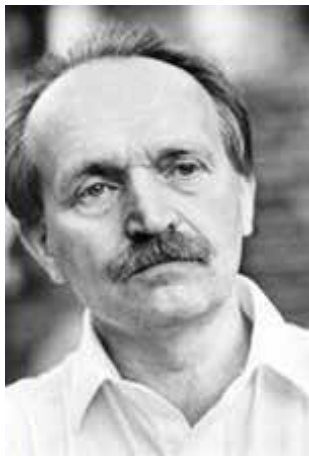

A korszak jelentős disszidense volt **Vaszil Sztusz**.

Vinnyica megyében született 1938-ban. Donyeckben végezte tanulmányait az egyetem történelmi-filológiai karán. Előbb tanított, majd 1963-tól újságszerkesztő lett. Részt vett a híres 1965-ös filmvetítésen, amiért kizárták a Tudományos Akadémia aspiránsai közül. 1970-ben külföldön irodalmi gyűjteményt jelentetett meg *Téli fa* címmel, amiért 1972-ben 5 évet kapott és még hármat szovjetellenes agitációért. 1980-ban 10 évre ítélték. 1985-ben halt meg a börtönben.

Jelentős szabadgondolkodó volt **Vjacseszlav Csornovil**.

1937-ben született Cserkasszi megyében. Újságíró volt. 1967-ben jelent meg *Az ész bajjal jár* című cikkgyűjteménye, amelyben 20 elítélt disszidensről írt. Párizsban

¹ szamizdat – illegális kiadvány, amelyet házi körülmények között nyomtatnak és titokban terjesztenek

ezért nemzetközi újságírói díjat kapott, hazájában pedig 3 év börtönbüntetést. 1970-ben, szabadulása után kiadta az *Ukrán hírnök* szamizdat folyóiratot. Többször is (1972, 1980) letartóztatták. 1987. augusztus 5-én nyílt levelet intézett Gorbacsovhoz, amelyben követelte a politikai foglyok szabadon bocsájtását. 1999-ben hunyt el autóbalesetben.

1969-ben szabadult a börtönből **Valentin Moroz**, és folytatta aktív jogvédő tevékenységét. Kilenc hónap múlva, 1970-ben a *Riport a Berijáról elnevezett védett területről* című munkájáért, valamint a *Mózes*, az *Ellenállási krónika* és a *Havak között* című esszéiért ismét letartóztatták.

A hatalom harcot hirdetett a disszidensek ellen szovjetellenes, nacionalista tevékenységgel vádolva őket. Az elítélteket távoli szibériai táborokba száműzték, vagy pedig örültek házába zárták. Ez lett a sorsa Mihajlo és Bohdan Horinyak, Vjacseszlav Csornovilnek, Moroznak, Zalivahának, Maszjutkónak.

A radikálisabb disszidensek földalatti szervezeteket hoztak létre és szamizdat irodalmat terjesztettek. Az első ukrán szamizdat **1964**-ben jelent meg és Vaszil Szimonenko, Lina Kosztenko, Ivan Szviticsnij, Ivan Dzjuba műveit tartalmazta. A szamizdatok általában nemzeti kérdésekkel és a szovjet társadalom demokratizálásának szükségességével foglalkoztak. Több szamizdat folyóirat is napvilágot látott. Ilyenek voltak a *Szabadság és haza*, illetve az **1970–1974** között megjelenő *Ukrán hírnök*, amelynek 8 száma látott napvilágot. Szerkesztője Vjacseszlav Csornovil, letartóztatása után pedig **Sztepan Hmara** orvos volt.

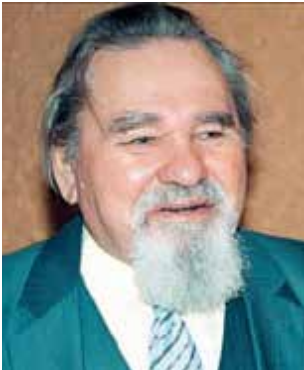
Az Ukrán hírnök elkobzott számai 1972-ből

A totalitárius rendszer elleni tiltakozásukat a disszidensek rendezvényekkel igyekeztek tömegessé tenni. Tevékenységüknek ez volt a legaktívabb formája. A disszidensek céltudatos munkája eredményeként a 60-as években kezdték T. H. Sevcsenko emlékének méltatását május 22-én, ami hagyományossá vált. 1861-ben ezen a napon hozták haza Pétervárról a Kobzos hamvait, és vitték eltemetni Kijeven keresztül Kanyivba. Ennek az eseménynek az emlékére 1967. május 22-én a kijevi egyetemmel szembeni Sevcsenko szobor mellett több mint ezer ember gyűlt össze, hogy méltassa a nagy költő emlékét. A rendőrség feloszlatta a gyűlést és négy résztvevőjét letartóztatta. Az önkénytől felháborodott emberek Szvitlicsnij és Plahotnyuk szamizdat-terjesztő disszidensek javaslatára az UKP KB-hez vonultak és követelték a letartóztatottak azonnali szabadon bocsátását. A felháborodott tömeget nem tudták megállítani. A tüntetők csak akkor oszlottak szét, amikor a letartóztatottakat szabadon engedték.

2. Ellenállási mozgalom a 70-es évek közepén és a 80-as évek elején

1972–1973-ban Ukrajnán ismét letartóztatási hullám söpört végig. Börtönbe kerültek Dzjuba, Paradzsnov, Szviliicsnij, Szversztyuk, Sztusz, Csornovil.

1975-ben a Szovjetunió csatlakozott a Helsinki Záróokmányhoz, melyben vállalta, hogy be fogja tartani az alapvető emberi és demokratikus szabadságjogokat. Azzal a céllal, hogy megfigyeljék, a Szovjetunióban betartják-e az alapvető emberi jogokat, 1976 májusában Moszkvában Orlov és Szaharov megalapították a Helsinki szerződés határozatainak vérehajtását elősegítő csoportot. 1976 novemberében megalakult a **Helsinki Szerződés határozatainak végrehajtását elősegítő ukrán társadalmi csoport** is.

Vezetője **Mikola Rudenko** író lett. Tagjai pedig O. Berdnik, I. Kandiba, L. Lukjanenko, O. Mesko, M. Matuszevics, M. Marinovics, O. Tihij. A szervezet moszkvai képviselője Petro Hrihorenko tábornok volt. **1977 után** ismét letartóztatások kezdődtek. Börtönbe zárták Levko Lukjanenkót. A 80-as évek végére a hatalom elfojtotta a disszidens mozgalmat.

A történészek szerint ennek a következő okai voltak:

1) Nagyon kevesen csatlakoztak az ellenállási mozgalomhoz, számuk alig haladta meg az ezer főt. A társadalom többsége passzív maradt.

2) Nem rendelkeztek pontos programmal, amellyel biztosíthatnák volna maguknak a nép támogatását, nem voltak szervezettek sem.

3) A kommunista rendszer kegyetlenül elfojtott minden mozgalmat.

4) A disszidensek megmaradtak a szovjet ideológia talaján, csak ritkán nőttek fel a nemzeti öntudatig.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Mik voltak a disszidens mozgalom kialakulásának főbb okai?*

2. *Mi a neosztalinizmus?*

3. *Milyen eseményre került sor a kijevi Ukrajna Film-színházban 1965. szeptember 4-én?*

4. *Mik voltak a következményei?*

5. *Jellemezd a disszidens mozgalom főbb irányait!*

6. *Milyen módszerekhez folyamodtak a disszidensek?*

7. *Milyen szerepet játszott Vaszil Sztusz az ellenállási mozgalomban?*

8. *Hogyan értékelnéd Vjacseszlav Csornovil szerepét az ellenállási mozgalomban?*

9. *Ki volt Valentin Moroz?*

10. *Mi a szamizdat?*

11. *Hogyan próbálták a disszidensek tömegessé tenni tiltakozásaikat?*

12. *Milyen sajátosságai voltak az ellenállási mozgalomnak a 70-es évek közepén és a 80-as évek elején?*

13. *Miért sikerült a hatalomnak elfojtani a disszidens mozgalmat?*

14. *Hasonlítsd össze az Ukrajnában zajló társadalmi folyamatokat az olvadás (1956–1965) és a pangás (1965–1985) idején!*

Hasonlóság	
Különbség	Különbség

15. Mikor történtek a forrásműben taglalt események?

„Miután az SZSZKSZ aláírta az európai együttműködési és biztonsági értekezlet zárónyilatkozatát, Ukrajnában létrejött egy társadalmi csoport, mely ellenőrizte a Helsin ki Záróokmány betartását. Tagjai M. Rudenko, O. Berdnik, O. Mesko, L. Lukjanenko, P. Grigorenko voltak.”

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1964 – az első ukrán szamizdat megjelenése

1970–1974 – napvilágot lát az *Ukrán hírnök* nyolc száma

1976 – a Helsin ki Záróokmány határozatainak végrehajtását elősegítő ukrán társadalmi csoport megalakulása

18. §. A KULTÚRA ÉS A SZELLEMI ÉLET

1. Közoktatás

Az oktatás fejlődését elsősorban az a tézis határozta meg, hogy a Szovjetunió nemzeti fokozatosan egybeolvadnak és létrejön a szovjet nép. 1966–1967-ben új tantervek, tankönyvek és tantárgyak jelentek meg: kibernetika, genetik, társadalomtudomány, valamint a szovjet állam és jog alapjai.

1972. június 20-án az SZKP KB és a Szovjetunió Minisztertanácsa közös határozatot hozott *Az ifjúság általános középfokú oktatására való áttérésének befejezéséről és az általános iskola továbbfejlesztéséről*. Kötelezővé vált mindenki számára a középiskolai végzettség. Járásközi tankombinátorok jöttek létre, ahol a 9–10. osztályos tanulók valamilyen szakma elsajátítására kaptak lehetőséget. A szakmunkásképzőket fokozatosan szakközépiskolákká alakították át. 1984-ben vette kezdetét az oktatási reform, melynek során az általános iskola 9 osztályos lett, a középiskola pedig 11. Az első osztályba ezután 6 éves kortól iskolázták be a gyerekeket.

Az ukrán és a nemzetiségi iskolákban erőszakos **oroszosítás** folyt. 1979-től kezdve az óvodákban 5 éves kortól kötelezővé tették az orosz nyelv tanulását. 1979 májusában Össz-szövetségi tudományos konferenciát tartottak Taskentben *Az orosz nyelv a szovjet népek barátságának és együttműködésének a nyelve* címmel, ahol az orosz nyelv oktatásának fontosságáról volt szó. 1983 májusában az SZKP KB és a Szovjetunió Minisztertanácsa titkos határozatot hozott *Az orosz nyelv oktatásának tökéletesítését célzó pótintézkedésekről a szövetségi köztársaságok általános iskoláiban és tanintézeteiben*, amelyben az orosz tanároknak 15%-os fizetés-kiegészítést állapítottak meg. Ennek a politikának az lett a következménye, hogy 1960–1980 között Ukrajna-szerte 8,7 ezerrel csökkent az ukrán iskolák száma. A kanadai Edmontonban több ukrán iskola volt, mint Donyeckban, Dnyepropetrovszkban, Harkovban és Luhanszkban együttvéve.

1972-ben nyílt meg Szimferopolban, 1985-ben pedig Zaporizsjában az egyetem. A főiskolákon is tapasztalható volt az erőszakos oroszosítás. A nyugat-ukrajnai egyetemeken például az előadások 25% át vezették csupán ukránul. Az

egyetemi végzettséggel rendelkezők kezdő fizetése 110–120 rubel volt, ezért a főiskoláknak nem volt presztízse.

2. Tudomány

A világban egyre nagyobb tért hódított a tudományos műszaki forradalom, melynek során maga a tudomány is termelőerővé vált. A szovjet vezetés felismerte ennek a folyamatnak a fontosságát, ezért újabb ágazati kutatóintézeteket és tervezőintézeteket hozott létre, a nagy ipari központokban pedig az USZSZK Tudományos Akadémiájának fiókintézetei alakultak. Az akadémia elnöke 1962 óta Borisz Paton volt. Ő irányította továbbá Ukrajna villanyhegesztési intézetét is.

1969-ben a Szozuz-6 űrrepülése során először sikerült a súlytalanság állapotában alumíniumot, titánt és rozsdamentes acélt összehegeszteni. Kidolgozták továbbá a nagytérű gázvezetékek hegesztésének új módszereit is.

Különösen sok pénzt fektettek azokba a tudományágakba, amelyek a hadiipari komplexumot szolgálták. A parancsuralmi tervezőintézetek keretei között az iparvállalatok, kolhozok, szovhozok nem voltak érdekeltek a tudomány vívmányainak gyors termelési alkalmazásában. A találmány létrejötte és felhasználása között sokszor olyan sok idő telt el, hogy az utóbbi minden tekintetben elavult. Gyakran előfordult az is, hogy az Ukrajnában létrejött találmányt nyugaton hamarabb alkalmazták, mint otthon. Jó példa volt erre a

folyamatos acélöntés technológiája. Míg Ukrajna öntödéinek csupán 10%-a tért át erre a módszerre, addig Japán, Franciaország, Németország teljesen. Az alaptudományok fejlesztésére keveset fordítottak.

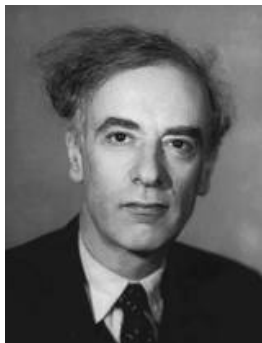
Ivan Francevics a por-kohászat kiemelkedő tudósa volt.

Mikola Boholjubovot a matematikai fizika megteremtőjeként tartják számon.

Viktor Hluskov a kibernetika művelője.

Lev Landau magfizikus.

Vaszil Remeszlo növénynevelő volt. Új búzafajtákat nemesített, amelyekkel a Szovjetunióban 8 millió hektárt vetettek be.

Ekkor látott napvilágot Tronyko akadémikus szerkesztésében a 26 kötetes *Ukrajna városainak és falvainak története*, továbbá az *Ukrán irodalom története*, az *Ukrán nyelv története*, az *USZSZK régészete*, az *USZSZK története* és az *Ukrán művészet története*.

A hatalom csak azokat a kutatásokat támogatta, amelyek megfeleltek a fejlett szocializmus ideológiájának és a szovjet nép létrejöttének szükségességét bizonyították. Nem minden történész osztotta azonban ezeket a nézeteiket. M. Brajcsevszkij például másképp látta a Kijevi Rusz történetét, illetve a perejaszlavi tanácsnál nem újraegyesülésről beszélt, hanem az ukránság oroszok általi leigázásáról. J. Badzjo pedig kétségbe vonta az orosz, ukrán és belorusz nép közös eredetét. A KGB éberén figyelte ezeket a tudósokat és lecapott azokra, akik másképp gondolkodtak.

3. Irodalom

A szovjet-ukrán írók komoly ideológiai nyomás alatt voltak. Csak olyan témákról írhattak, amelyek megfeleltek a **szocialista realizmus** elméletének. Ennek az irányzatnak a szellemében alkottak Olekszandr Kornyjicsuk, Mikola Bazsan, Jurij Szmolics, akiket kitüntettek a Szocialista Munka Hőse címmel is.

Több olyan mű is született ekkor, melyek szerzői a szovjet társadalom legégetőbb problémáit boncolgatták, sok esetben szakítva a szocreállal. Olesz Honcsar megírta a *Ciklon*, *Székesegyház*, és *Brigantina* című műveit, Mihajlo Sztelmah pedig a *Rád gondolok* és a *Négy gázló* című alkotásait. A hatalom minden esetben kegyetlenül reagált ezeknek a könyveknek a megjelenésére. Dnyepropetrovszk fiatalsága, illetve az ukrán érzelmű értelmiség **Olesz Honcsar** védelmére kelt, miután megkezdődött a hajsza ellene

Székesegyház című műve miatt, melyet 1968-ban jelentette meg.

Lenin-díjban részesült a *Tenger költésének* című film forgatókönyvéért. Olesz Honcsart a *Rózsák és család*, az *Emberi Messze láthatáron vér nem áramolhat*, a *Kenyér és só* kötetekből álló trilógiájáért.

Az üldöztetések oka az volt, hogy Vatszenko, a dnyipropetrovszki megyei pártbizottság első titkára, magára ismert a regény egyik hőisében. 1971-ben Olesz Honcsart ezért a regényéért elmozdították az Írószövetség éléről. Ivan Cjupa, az írószövetség tagja így emlékszik ezekre az eseményekre:

„Egy napfényes reggel az irodalmárok házához 10 fekete Volga érkezett. A szövetség épületétől egy dnyeperi kikötőbe vitt utunk, ahol az UKP KB első titkárának jachtja várt bennünket. A hajón az ideológiai munkáért felelős másodtitkár, Fegyir Danilovics Ovsarenko fogadott bennünket, majd kezét fogott Honcsarral, Bazsannal, Kozacsenkóval, Novicsenkóval, Bassal, Zbanackijal, Zarudnijjal, Voronykóval, Pavlicskóval, Koroticcsel, Szmoliccsal és velem... A fedélzetről leereszkedtünk a hajó társalgójába. Ott, akár csak a mesében, csodálatos asztal várt ránk, gazdagon megterítve konyakos üvegekkel, vodkával, márkás borokkal, csemegeként pedig fekete és vörös kaviárral, tonhállal valamint nemes lazaccal, szalámival, vadász virslikkal, friss paradicsommal, uborkával. Volt ott még melitopoli cseresznye, melyet speciális repülővel szállítottak ide. Miután helyet foglaltunk az asztal körül, Petro Juhimovics pohárköszöntőt mondott az ukrán irodalom felvirágzásáért. Aztán csendesen, békésen étkeztünk tovább. Nem beszéltünk sem irodalomról, sem politikáról. Úgy tűnt, egy könnyed dnyeperi sétahajózáson veszünk részt. De emlékszem rá, hogy mindenki tisztában volt azzal, hogy a mézeskalács után ostornak kell következnie. A jachton Seleszten, Ovsarenkón és rajtunk kívül nem volt senki. No meg persze a matrózoknak öltözött NKVD-sek... Rövidesen egy szigethez érkeztünk, melyen mesebeli kis házikók sorakoztak. Nem messze tőlük frissen felépített nyári lak, padlója illatos füvekkel teleszórva, akárcsak pünkösdkor. Ismét asztalhoz ültünk, megint falatozni kezdtünk, köszöntők hangzottak el. Hirtelen Petro Juhimovics vette át a szót és tömören elmagyarázta, minek is köszönhetjük ezt a szíves vendéglátást.

– Az ukrán-szovjet irodalomnak ismert sikerei mellett, vannak lényeges hibái is. Különösen sajnálatos az a tény,

hogy ezek az ideológiai hiányosságok az Írószövetség elnökének, Olesz Honcsarnak a *Székesegyház* című regényében a legszembetűnőbbek. A továbbiakban Seleszt ismerette velünk Samot kritikáját. Rámutatott arra is, hogy mennyire elégedetlen ezzel a művel a dnyipropetrovszki megyei pártbizottság és annak első titkára, Vatszenko (a mű főhőse, Loboda az öregek otthonába adta idős édesapját, akárcsak Vatszenko).

– Szerintem, folytatta tovább Petro Juhimovics, a *Székesegyház* kritikája helyes. És Honcsar kénytelen lesz önkritikát gyakorolni. A szovjetellenesség nem illik hozzá. Én nem írtam volna le ilyesmiket.

– Ebben nem is kételkedem. Mindenkinek megvan a maga tehetsége – bukott ki Honcsarból.

Seleszt elvörösödött, de türtőztette magát.

– Talán csak nem Ukrajnát akarta megszemélyesíteni a székesegyházzal, Honcsar elvtárs? Ukrajnát, az elpusztítottat, a szögesdróttal behálózottat.

– Mindenkinek joga van úgy értelmezi a művet, ahogy akarja – válaszolt Honcsár. – A kritikusok azért kritikusok, hogy feltárják a mű belső tartalmát. Én egy konkrét székesegyházat mutattam be, azt, amelyik elhanyagoltan áll az én szülőföldemen, Kozelcsinában, azt, amelyet leromboltak Novomoszkovszkban, Katerinoszlav területén... Seleszt visszafogottabban kezdett beszélni. Megemlítette, hogy az UKP Központi Bizottsága ukránosítani szeretné az iskolákat, technikumokat, főiskolákat. ... A *Székesegyház* témájáról fokozatosan áttértünk az általános nemzeti problémákra. Sérelmeztük többek között az egyre erősödő oroszosítást. Petro Juhimovics összehúzta szemöldökét. Hirtelen kimondott egy olyan szót, ami egyenesen megdermesztette a szívemet.

– Mi most olyan dolgokról beszélünk egymással, amelyekért 1937-ben mindnyájunkat börtönbe zártak volna...”

1979-ben az Írószövetség elnökévé Pavlo Zahrebelnij író választották meg. Új hangon szóltak az olvasóikhoz a 70–80-as évek fiatal prózáirói: Hucalo, Drozd, Hrihir Tyutyunnik, Sevcsuk, Scserbak, Javorivszkij. Nagy népszerűségnek örvendett Vinhranovszkij író munkássága.

Petro Seleszt 1972-es elmozdítása után súlyosbodott az ukrán értelmiség helyzete. A köztársaság fő ideológusa V. Malancsuk, az Ukrán KGB vezetőjével V. Fedorcukkal karöltve harcot hirdetett az „ukrán burzsoá nacionalizmus” ellen. A spiclikedések, feljelentések, megfigyelések korszaka kezdődött el ekkor, totálissá vált a cenzúra. 1977-ben börtönbe került **Mikola Rudenko**, író, filozófus, a Helsinki csoport vezetője, **Valerij Marcsenko** irodalomtörténész, **Volodimir Romanyuk** pravoszláv tiszteletes, aki a 40-es években részt vett az ukrán nacionalista mozgalmakban Nyugat-Ukrajna területén, majd felemelte szavát Valentin Moroz történész letartóztatása ellen, később pedig lemondott a szovjet állampolgárságról is. Üldözni kezdték O. Berdniket, Olesz Honcsart, Lina Kosztenkót, Olena Apanovics történészt és másokat. 1980-ban H. Tyutyunnikot, 1981-ben pedig V. Bliznecet öngyilkosságba kergették. 1985-ben egy permi táborban életét vesztett **Vaszil Sztusz**. Ezt a korszakot **malancsukizmusnak** is nevezték.

4. Filmművészet

Ukrajna területén két filmstúdió is működött: a *Dovzsenko* nevet viselő kijevi és az odesszai, ahol olyan híres színészek és rendezők alkottak, mint Leonyid Bikov, Bukovszkij, Ivcsenko, Illjenko, Levcsuk, Mascsenko, Muratov, Muratova, Oszika. 1966-ban hozták létre az *Ukrteleafilmet*.

A filmek többségét orosz nyelven forgatták. A pártvezetés ellenőrzése alatt tartotta a filmek tematikáját, tartalmát. Azonban még a totális ellenőrzés alatt is születtek remekművek, az **ukrán poétikus film** alkotásai. Ilyenek voltak a **Szergej Paradazsnov** által rendezett *Elfelejtett ősök árnyai* és a *Kijevi freskók*. Ezeket az alkotásokat a közönség nem sokáig láthatta, mivel a cenzúra betiltotta őket. Ez lett a sorsa **Jurij Illjenko** *Kút a szomjazók számára* című filmjének is, melynek forgatókönyvét **Ivan Dracs** írta. **Ivan Mikolajcsuk** volt a főszereplője és rendezője a *Fekete tollú fehér madár*, illetve a *Babilon-XX* című alkotásoknak. **Leonyid Oszika** leforgatta a *Kőkereszt* című filmjét.

A 70–80-as évek jelentős színházi rendezői voltak: Afnaszjev, Ravickij, Szkibenko, Szmiján. Emlékezetes alakításokkal kápráztatták el a nagyérdeműt Uzsvij, Dalszkij, Dobrovolszkij, Kuszenko, Ada Rohovceva. 1983-ban a közvéleményben 89 hivatásos színház működött, melyek 30 %-a volt csupán ukrán nyelvű.

Szergej Pradzsanov

Jurij Illjenko

Ivan Mikolajcsuk

5. Zene

Az ukrán zeneszerzők szövetsége 214 művészt egyesített soraiban, köztük olyan híres zeneszerzőket, mint Hubarenko, Koloduba, Majboroda, Filipenko, Stoharenko. Mesz-

sze földön híres operaénekesek voltak Dmitro Hnatyuk, Jevhenyija Mirosnicsenko, Anatolij Mokrenko, Diána Petrinenko, Anatolij Szolovjanenko, Cipola Gizella Gát község szülötte.

A 70–80-as évek ukrán könnyűzenéjét is magas szinten művelték. Az egyik legjelentősebb zeneszerző ekkor Volodimir Ivaszjuk volt, aki 1970-ben megírta a *Cservona ruta* és a *Vodohráj* című dalokat. 1979-ben tisztázatlan, tragikus körülmények között vesztette életét. A legnépszerűbb előadók közt volt Szófia Rotáru, Vaszil Zinkevics és Názarij Jaremcsuk.

*Volodimir
Ivaszjuk*

*Szófia
Rotáru*

*Vaszil
Zinkevics*

*Nazarij
Jaremcsuk*

Nagy népszerűségnek örvendett külföldön is a H Verjovka nevet viselő Állami Érdemes Énekkar, illetve a DUMKA-kórus, a P. Virszkij nevet viselő Állami Érdemes Táncegyüttes, a Kijevi Kamarakórus, a Homin Folklór Énekkar. Az utóbbi vezetője L. Jascsenko volt.

6. Képzőművészet

A monumentális képzőművészet és építészet legfontosabb témái a háború és a termelés hőseinek bemutatása volt. A korszak jelentős alkotásai: az 1982-ben elkészült Kij, Scsek, Horiv és Lebigy-emlékmű, a Dnyeper lejtőin emelt Boltív, a Lenin Múzeum, melyben ma az Ukrán ház

található. Vucsetics orosz építész tervezte a Nagy Honvédó Háború Állami Múzeumát a 62 méteres emlékművel.

Vaszil Borodaj alkotása a Kij, Scsek, Horiv és Lebigy-emlékmű.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen tézis határozta meg a közoktatás fejlődését?*
2. *Milyen sajátosságai voltak a közoktatás fejlődésének?*
3. *Hogyan zajlott az ukrán és a nemzetiségi iskolák oroszosítása?*
4. *Milyen szerepet játszott a TMF az ukrán tudományos élet fejlődésében?*
5. *Sorold fel, és jellemezd az ukrán tudósok sikereit!*
6. *Milyen stílusban alkothattak az ukrán írók a pangás idején?*
7. *Nevezd meg az ukrán irodalom jeles alkotót és műveiket!*

8. *Miért váltotta ki a hivatalos ukrán vezetés haragját Olesz Honcsar Székesegyház című műve?*

9. *Milyen következményei voltak ennek Honcsar számára?*

10. *Kiket sorolhatunk az ukrán poétikus film művelői közé?*

11. *Milyen sajátosságai voltak a zeneművészet fejlődésének?*

12. *Hogyan fejlődött a képzőművészet?*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1972 – áttérés a kötelező középiskolai végzettségre

1984 – oktatási reform

5. TÉMA

A SZOVJETUNIO FELBOMLÁSA ÉS UKRAJNA FÜGGETLENSÉGÉNEK KIKIÁLTÁSA (1985–1991)

19. §. PERESZTROJKA A SZOVJETUNIÓBAN ÉS UKRAJNÁBAN

1. A peresztrojka szükségessége és kezdete

A 80-as évek első felében több főtitkár váltotta egymást a Szovjetunió élén. Brezsnyev halála után rövid ideig Jurij Andropov, majd Konsztantyin Csernyenko volt az SZKP KB főtitkára.

Leonid Brezsnyev

Jurij Andropov

*Konsztantyin
Csernyenko*

1985-ben **Mihail Gorbacsov** lett az ország első embere. Az új főtitkár felismerte azt, hogy az ország gazdasága válságban van és mélyreható változások, reformok nélkül elveszítheti világhatalmi státuszát. **1985 áprilisában** az SZKP KB plénumán gazdasági reformot hirdetett, amely strukturális változásokat irányzott elő a gazdaságban,

meghirdette a dolgozók anyagi érdekeltségének fokozását a termelésben, illetve a gazdaságirányítás piaci módszereinek a meghonosítását tűzte ki célul. Gorbacsov tisztában volt azzal, hogy a társadalmi-politikai, ideológiai, szellemi élet gyökeres megváltoztatása, megújítása nélkül a gazdasági reformok is elképzelhetetlenek. A gyökeres változások politikáját **peresztrojkanak** nevezte el.

Ennek a politikának öt fő iránya volt: gazdasági (az extenzív gazdasági fejlődést intenzív fejlődés váltja fel), belpolitikai (a társadalmi élet demokratizálása és a néphatalom biztosítása), külpolitikai (a hidegháború befejezése, az öszszeurópai ház megteremtése), szociális (anyagi és kulturális jólét), ideológiai (a cenzúra megszüntetése, glasznoszty, szabad véleményalkotás). A peresztrojka eszméit az ukrán vezetés, Volodimir Scserbickijjal az élen, nem fogadta el és minden lehetőséget kihasználva szabotált.

2. A csernobili katasztrófa

1986. április 26-án a csernobili atomerőmű négyes blokkjának műszaki felújítása során felrobbant az atomreaktor. A szerencsétlenség következtében tűz keletkezett, melyet csak 1986. május 10-én sikerült megfékezni.

A helyszínre érkező tűzoltók Pravik hadnagy vezetésével nem is sejtették a katasztrófa méreteit. Hősiesen harcoltak, de halálos adag sugárfertőzést kaptak és mindannyian életüket veszítették.

Már az egész világ a katasztrófáról beszélt, az ukrán vezetés pedig a „homokba dugta a fejét.” Az embereket arra kényszerítették, hogy ünnepeljék meg május 1-jét. Csak május 5-én jelentették be hivatalosan a sugárzásveszély tényét. Az atomerőművet övező 30 kilométeres körzetben hozzákezdtek a katasztrófa következményeinek felszámolásához. Később az ebben résztvevő 600 ezer embert **likvidátor**oknak nevezték el. A Csernobil Szövetség felmérése szerint a likvidátorok 10%-a életét vesztette, 28 %-a pedig rokkanttá vált. 1988–1990 között a baleset felszámolására 20 milliárd rubelbe került. 1000 ukrán város és falu vált radioaktív sugárszennyezetté, 190 ezer hektár termőföld fertőződött, s lett terméketlen. 2000 óta a Csernobili atomerőmű nem termel áramot. Pripjaty pedig azóta is kísértetváros.

3. A gyorsítás (uszkokonyije) politikája. Gazdasági reformkísérletek

Mihail Gorbacsov és elvbarátai a peresztrojka elengedhetetlen részének tartották a társadalmi-gazdasági fejlődő-

dés felgyorsítását, amit ők *uszkorenyijének* neveztek. Az uszkorenyije fő irányaként az ipar, elsősorban a gépgyártás rekonstrukcióját, illetve az előállított termékek minőségének javítását határozták meg. Mint később kiderült, ez az irány nem bizonyult célravezetőnek, mivel Ukrajna gépgyártási kapacitásainak 55–60%-a elavult volt és a termékek 15,9 %-a számított csak kiváló minőségűnek. Az 1987-es esztendőre ezt a mutatót 18,3 %-ra kívánták emelni, a valóságban azonban még egytized százalékkal romlott is a helyzet. Ekkor a vállalatoknál független ellenőröket neveztek ki, akik az előállított termékek minőségére felügyeltek. Ez volt az úgynevezett *goszprijomka*, minőségellenőrzés vagy állami átvétel.

A vezetésnek nem volt határozott elképzelése a jövőről, ezért több döntése egyenesen ellentmondott egymásnak. 1986 májusában az SZKP határozatot hozott a nem munkával szerzett javak elleni harcról, 1987 januárjában pedig törvényt születt az egyéni munkatevékenységről, amely támogatta a magánkezdeményezést. A kereskedelemben, szolgáltatóiparban, közétkeztetésben ezután szövetkezetek alakultak.

1987 júniusában a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa törvényt alkotott az állami vállalatokról, mely a vállalatok jogainak kiszélesítésével próbálta a gazdaságirányítást piaci viszonyokra helyezni. Ennek a politikának három fő eleme volt:

1. Önállóság, vagyis a vállalatok önállóan dönthettek pénzügyi, gazdasági, termelési és vagyoni kérdésekben.

2. Önfinanszírozás, vagyis az állami támogatás megszüntetése, saját effektív erőforrások felkutatása.

3. Önkormányzat. A vállalatvezetők választhatósága.

A törvény bevezetését azonban komolyan fékezte a tervgazdálkodás és az, hogy a termelőeszközök állami tulaj-

donban voltak. A termelés visszaesett, a nemzeti jövedelem és a munkatermelékenység csökkent. Mivel Moszkva szerette volna elkerülni a zavargásokat, növelte az emberek átlagjövedelmét. Az iparban 195 rubelről 211 rubelre, a mezőgazdaságban pedig 148-ról 157 rubelre. 1988-ra a megtermelt áru és az embereknél lévő pénztömeg között a különbség már 10 milliárd rubelre rúgott. Ez inflációhoz, vagyis a rubel elértéktelenedéséhez vezetett. Közben az SZKP elfogadott egy sor értelmetlen döntést: 2000-ig minden családot lakáshoz kívántak juttatni, és harcot hirdettek a túlzott alkoholfogyasztás ellen. Ezzel az utóbbival nem lett kevesebb az alkoholista a Szovjetunióban, csak az ukrán büdzsé esett el 10 milliárd rubeltől. A legértelmetlenebb és legkárosabb döntése a kormánynak az volt, hogy kivágták a szőlőültetvényeket Kárpátalján és a Krímen.

Politikája sikertelenségének okát Gorbacsov nem azok következetlenségében látta, hanem a konzervatív ellenzék munkálkodásában és az emberek lustaságában. Még bonyolultabbá tette a gazdasági helyzetet az a tény, hogy az ukrán ipar 20%-a dolgozott csupán a fogyasztói piacra, 80%-át azok a nehézipari vállalatok tették ki, amelyek felérték az állami befektetések zömét. Az új gazdasági mechanizmusra való áttérés következtében a könnyű- és élelmiszeripar mély válságba került. Az üzletek polcairól eltűntek az alapvető élelmiszerek és közszükségleti cikkek. Az élelmiszerhiányt a központi vezetés úgy akarta leküzdeni, hogy engedélyezte a magántulajdont és a bérleti viszonyok megteremtését falun.

A központi intézkedések következtében fokozatosan leépült az állami tulajdonon alapuló tervgazdálkodás rendszere, új viszont nem jött létre. Ez elkerülhetetlenné tette újabb reformok bevezetését. 1989–1990-ben Abalkin, az ismert közgazdász kidolgozott egy állami ellenőrzés alatt

végrehajtandó gazdasági reformot. Satalin és Javlinszkij pedig meghirdették sokkterápián alapuló programjukat *500 nap* címmel. A parlament megpróbált kompromisszumos reform-tervezetet elfogadni, sikertelenül.

Közben egyre szembetűnőbbé vált a népgazdaság struktúrájának aránytalansága. A nehézipar például Ukrajna gazdaságának 60 %-át képezte, a tudományos műszaki potenciál $\frac{3}{4}$ -ét pedig a hadiipari komplexumra fordították. Az ukrán áru 95 %-át össz-szövetségi alárendeltségű (a moszkvai minisztériumoknak alárendelt) vállalatok állították elő. Ukrajna teljes egészében a központi költségvetéstől függött, az ország területén megtermelt jövedelem nagy része ugyanis ide vándorolt, majd innen osztották újra szét. Az ukrainai kiadások 36 %-át finanszírozták csupán köztársasági költségvetésből, a többit Moszkva adta.

A 90-es évek elejére a köztársaságok egyre kevesebb adót küldtek Moszkvába, így a költségvetés kiürült. Nőtt a költségvetés külső és belső hiánya. 1990-ben bizonyos árucikkekre jegyrendszert vezettek be, úgynevezett talonokat. Gyors ütemben romlott a helyzet a mezőgazdaságban. Falvak néptelenedtek el, a gazdaságok vezetői sok esetben nem értettek a munkájukhoz, tömegessé vált a lopás.

1991 januárjában pénzváltásra került sor, kivonták a forgalomból az 50 és 100 rubelesek. 1000 rubelnél többet pedig nem váltottak be. 1991. április 2-ától duplájára nőttek az árak és a közüzemi díjak.

A félresikerült gazdasági reformok ahhoz vezettek, hogy 1986–1990 között a megtermelt áruk volumene harmadára csökkent. Hiánycikk lett a hús, a kenyér és tej. A költségvetési dolgozók fizetését és a nyugdíjakat viszont megemelték. A nyomdából kikerülő pénz azonban nem rendelkezett megfelelő árufedezettel. Óriási méreteket öltött ezért az infláció. 1990-ben például nyolcszor emeltek ára-

kat. Egyre elterjedtebbé vált a spekuláció. Az ország legfelsőbb vezetése hozzálátott az állami tulajdon megszerzéséhez, saját népe kirablásához. Az egészségügy és oktatás egyre mélyebb válságba került. Közben megjelentek az első magánkórházak, magániskolák. Az állami szektorhoz tartozó intézmények pedig egyre elviselhetetlenebb helyzetbe kerültek.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Kiket követett az SZKP élén Mihail Szergejevics Gorbacsov? Mikor került hatalomra?*
2. *Miért tartotta fontosnak az ország megreformálását, és hogy nevezte ezt a politikát?*
3. *Milyen irányai voltak a peresztrojknak?*
4. *Mikor robbant fel a csernobili atomerőmű négyes blokkja, mik voltak a következményei?*
5. *Mi volt a lényege a gyorsításnak, és miért volt sikertelen?*
6. *Milyen egymásnak ellentmondó döntéseket hoztak ezekben az években a vezetők?*
7. *Jellemezd az állami vállalatokról szóló törvényt, és fejtsd ki véleményed arról, miért nem sikerült megvalósítani!*
8. *Mi tette bonyolulttá az ukrán gazdasági helyzetet az 1980-as évek végén, és milyen reformtervezetek születtek a helyzet orvoslása érdekében?*
9. *Milyen következményei voltak a népgazdaság strukturális aránytalanságának Ukrajnára nézve?*
10. *Vázold Ukrajna kilátástalan gazdasági helyzetét a 90-es évek elején!*
11. *Mikor történtek a forrásműben taglalt események?*

„...A 4. energiablokk helyiségében... végzett terv szerinti munkálatok során robbanás következett be, minek következtében tűz ütött ki, melyet azonnal eloltottak. A robbanástól beomlott a reaktor kupolája, és leégett a 3. energiablokk teteje is. A város lakosságát (44, 5 ezer ember) teljes egészében kitelepítették. A munkák folytatódtak, a tűz megfékezésére helikoptereket vetettek be. Részt vettek a baleset felszámolásában a hadsereg vegyvédelmi és rádiós egységei is...”

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1985 áprilisa – a peresztrojka meghirdetése

1986. április 26. – csernobili katasztrófa

1986 májusa – a nem munkával szerzett javak elleni harcról szóló határozat

1987 januárja – határozat az egyéni munkatevékenységről

1987 júniusa – az állami vállalatokról szóló törvény

20. §. POLITIKAI REFORMOK UKRAJNÁBAN. A TÁRSADALOM NEMZETI ÉS SZOCIÁLIS AKTIVIZÁLÓDÁSÁNAK KEZDETE

1. Változások Ukrajna politikai életében

A gazdasági reformok sikertelenségének okát Gorbacsov a Szovjetunió politikai rendszerének tökéletlenségében látta. A politikai rendszer megreformálása céljából 1988 júniusában összehívták az SZKP XIX. pártkonferenciáját. A konferencia döntött a politikai rendszer főbb elemeinek átalakításáról. Az SZKP-nak fokozatosan állampártból po-

litikai párttá kellett válnia, átadva hatalmát a tanácsoknak. Tervbe vették továbbá a jogállam kialakítását, egy hivatásos, állandó jelleggel működő parlament létrehozását, a hatalom megosztását törvényhozóira, végrehajtóira és bíróira. A pártkonferencián meghirdették a glasznosztyot és a politikai rendszer liberalizációját.

2. Glasznoszty. Liberalizáció. Az SZKP vezető szerepének a megszüntetése

Glasznoszty alatt olyan politikát értünk, melynek köszönhetően az emberek igaz, nem elferdített, cenzúra nélküli információkhoz juthatnak a világban végbemenő eseményekről, bátran bírálhatják az állami és pártszerveket, tudomást szerezhetnek népük történetének addig elhallgatott, vagy tiltott fehér foltjairól. Mindeközben lojálisak maradnak a megreformált szocialista rendszerhez. A glasznoszty új gondolkodást is jelent, dogmák és beidegződések nélkül, illetve saját vélemény, meggyőződés kialakítását objektív információk alapján.

Liberalizáció alatt a Szovjetunió politikai rendszerének minőségi megújítását értették a jog fensőbbsege, az emberi jogok betartása, a bürokratikus államigazgatási apparátusban dolgozók létszámának csökkentése, a hatalom decentralizálása és a helyi önkormányzatok szerepének megerősítése alapján.

A konferencia után kezdetét vette a politikai rendszer reformja. A pártszervezetekben felszámolták az ágazati (ipari, mezőgazdasági) osztályokat, így megszűnt a gazdasági és társadalmi élet közvetlen pártirányítása átadva azt

a tanácsoknak. 1988 novemberében módosították az alkotmányt: összehívták a népképviselők kongresszusát, mint a Szovjetunió legfőbb törvényhozó államhatalmi szervét, ahol megválasztották a kétkamarás szovjet parlamentet. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa törvényt alkotott a népképviselők megválasztásáról, melynek alapján először tartottak alternatív választásokat, azaz több jelölt is indulhatott egyazon helyért. 1989 augusztusában törvény született az USZSZK Alkotmányának módosításáról, a népképviselők és helyi képviselők megválasztásáról. Az USZSZK legfelsőbb törvényhozó szervévé az USZSZK Legfelsőbb Tanácsát nyilvánították, melynek 450 képviselőjét 5 évre választották meg.

1990 márciusában összeült a népképviselők harmadik rendkívüli kongresszusa. A kongresszuson megalkották a *Szovjetunió elnöke* címet. A Szovjetunió első és utolsó elnöke Mihail Gorbacsov lett. Eltörölték továbbá az alkotmány hatodik cikkelyét az SZKP vezető szerepéről a szovjet társadalomban.

3. Az első alternatív alapú választások Ukrajnában

1990 márciusában először tartottak alternatív választásokat Ukrajnában. A kommunisták megpróbálták megszerezni a mandátumok többségét. Az ellenzéki erők és a Demokratikus blokk választási tömörülésbe egyesültek és az alábbi követeléseket fogalmazták meg:

- Ukrajna valódi politikai és gazdasági önállósága,
- politikai pluralizmus (különböző politikai törekvések létezésének lehetősége),
- többpártrendszer, az USZSZK Alkotmánya 6. cikkelyének hatályon kívül helyezése,
- a különböző tulajdonformák egyenjogúsága,
- új ukrán alkotmány kidolgozása és elfogadása,

- az ukrán nép nemzeti újjászületése,
- a nemzeti kisebbségek nyelvének és kultúrájának szabad fejlődése,
- vallásszabadság, az ukrán görög katolikus és ukrán autokephal pravoszláv egyház működésének engedélyezése.

Az UKP ellenezte ezeket a jogos nemzeti törekvéseket, ezért egyre népszerűtlenebbé vált az ukrán nép körében.

4. A társadalmi élet aktivizálódása és politizálódása a 80-as évek végén

A glasznoszty még nem jelentett szólásszabadságot, de kitalálói akaratának ellenére ahhoz vezetett. A szovjet értelmiség egy része arra a következtetésre jutott, hogy a szocializmust megreformálni nem lehet, ezért meg kell szüntetni azt. Társadalmi-politikai szervezetek alakultak a peresztrojka támogatására. Közülük legjelentősebbek az odesszai, kijevi, vinnyicai és hmelnycickiji tömörülések voltak. Az emberek elégedetlenségüket gyakran az újságoknak írt leveleikben fejezték ki. Aktivizálták tevékenységüket a szakszervezetek. 1987. november 28-án megtartották kongresszusukat a szabad szakszervezetek és vezetőjüké V. Klebanovot választották.

A Szovjetunió népei is felemelték szavukat a szovjet nemzetiségi politika ellen. 1988 januárjában Jerevánban az örmény, grúz és ukrán nemzeti mozgalmak képviselői követelték a nemzeti nyelvek államnyelvvé tételét és a deportált népek rehabilitálását. 1988 júniusában Lvivben a grúz, észt, lett, litván és ukrán nemzeti mozgalmak vezetői kijelentették: az SZKP képtelen megoldani a nemzetiségi problémákat. Létrehozták a Szovjetunió hazafias erőinek koordinációs bizottságát. Ukrán részről Csornovil és Hmara lettek a tagjai.

1988–1990-ben nagygyűlések söpörtek végig Kijev, Lviv, Vinnyica utcáin. A tüntetések résztvevői követelték a szovjet társadalom demokratizálásának elmélyítését, illetve az ukrán nép nemzeti újjászületését, az Ukrán Felkelő Hadsereg soraiban harcoló katonák rehabilitációját, Volodimir Scserbickij és más vezetők bíróság elé állítását, mivel elhallgatták a csernobili katasztrófa valódi méreteit, amivel milliókat sodortak veszélybe. Az ukrán nemzeti kék-sárga lobogók 1989 tavaszán jelentek meg először Lviv utcáin. Összesen 1200 megmozdulásra került sor, melyeken 13 millió ember vett részt. A hatalom megpróbálta elfojtani ezeket a tüntetéseket, de sikertelenül.

1989 nyarán Szovjetunió-szerte nemzetiségi konfliktusok robbantak ki. A tagköztársaságokban felerősödtek az elszakadási törekvések. A központi vezetés ezért a szövetségi állam megújítására törekedett *Erős központ – erős köztársaságok!* jelmonddal. Ez nem tetszett az ukrán nemzeti-demokratikus erőknél, akik 1990. január 22-én élváncot alkottak Lviv és Kijev között az UNK és a NYUNK egyesülésének tiszteletére. Az akcióban 8 ezren vettek részt. A résztvevők követelték Ukrajna függetlenségét. Ez az esemény *ukrán hullám* néven vált ismertté. A peresztrojka idejének legtömegesebb akciója volt ez, melynek célja a nemzeti történelem elkülönítése a szovjet történelemtől. Az ukránság meg akarta mutatni az egész világnak azt, hogy a két Ukrajna (UNK és NYUNK) valódi egyesítésére 1919-ben került sor és nem a szovjetek által erőszakosan végrehajtott 1939-ben.

5. Ukrán nemzeti társadalmi szervezetek és egyesületek létrejötte

A társadalmi élet liberalizációja különböző nemzetiségi szervezetek és egyesületek létrejöttéhez vezetett. 1987 augusztusában alakult meg Kijevben az Ukrán Kulturologiai Klub. 1987 decemberében pedig Oszadcsij, Rudenko, Szversztyuk, Szvitlicsnij Lvivben megszervezték a Független Alkotó Értelmiség Ukrán Asszociációját. 1988 elejétől folyóiratot adtak ki *Katedra* címen.

1988 márciusában a Helsinkai Szerződés határozatainak végrehajtását elősegítő Ukrán társadalmi csoport tagjai megalakították az Ukrán Helsinkai Szövetséget.

Levko Lukjanenko

Vezetője **Levko Lukjanenko** lett. Hivatalos lapja az *Ukrán hírnök* volt, amelyet Vjacseszlav Csornovil kezdett ismét kiadni 1987-től. A Szövetség célul tűzte ki az önálló Ukrajna létrehozását és a demokra-

tikus szabadságjogok védelmét. Közben új újságok jelentek *Moloda Hvargyija, Dzvin* címmel.

Dmitro Pavlicsko

Fodó Sándor

1989. február 11-én megalakult a Sevcsenko **Ukrán Anyanyelvi Társaság** Dmitro Pavlicsko irányításával, amely 1991-ben a Sevcsenko Összukrán Proszvita Társasággá alakult át. Az Anyanyelvi Társaság kárpátaljai alakuló gyűlésén jelentették be annak magyar résztvevői egy magyar szervezet megalakulásának szükségességét. **1989. február 26-án** Területi Ismeretterjesztő Társaság ungvári székházának nagytermében megalakult a **Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ)**. A mintegy 500 résztvevő elfogadta a szervezet alapítólevelét és alapszabályát, majd megválasztotta az Ellenőrző Bizottságot és a Választmányt. A szövetség elnökévé **Fodó Sándort**, ungvári egyetemi tanárt választották.

1989 nyarán jött létre a Memoriál Ukrán Történelmi-felvilágosító Társaság, amely célul tűzte az 1932–1933-as ukrániai éhínség történetének kutatását. 1989 decemberében ifjúsági szervezetek alakultak: az ukrán diákszövetség, a független ukrán ifjúság szövetsége, 1990-ben pedig az öszszukrán diák testvéri társulat.

1989. február 16-án a *Literaturnaja Ukrajina* hasábjain megjelent az Ukrán Népi Mozgalom (Ruh) programtervezete, melyet ukrán írók egy csoportja állított össze. 1989. szeptember 8–10. között került sor az Ukrán Népi Mozgalom alakuló kongresszusára. A kongresszus elfogadta a Ruh szervezeti szabályzatát, programját. A szervezet célja egy demokratikus, humánus társadalom felépítése volt, amelyben maradéktalanul érvényesül a néphatalom, az ukrán nemzet fejlődése. 1990 októberében tartották a Ruh második összukrán gyűlését, amelyen kijelentették, hogy részt kívánnak venni az alternatív választásokon, követelték egy ukrán koalíciós kormány létrehozását több párt részvételével, az USZSZK kiválását a Szovjetunióból, az SZKP betiltását, az ukrán nép teljes önállóságát. A Ruh elnökévé Ivan Dracsot választották.

1989 októberében az a közvélemény nyomására az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa törvényt hagyott jóvá az ukrán nyelvről az Ukrán SZSZK-ban. Ez a dokumentum megerősítette az ukrán nyelv államnyelvi státuszát és szavatolta Ukrajna területén élő minden nép nyelvének egyenjogúságát. A törvény értelmében az elkövetkezendő öt év során az ukrán nyelvnek az orosz helyébe kell lépnie az állami intézményekben.

6. Sztrájkmozgalom és többpártrendszer Ukrajnában. A betiltott egyházak legalizálása

A gazdasági reformok sikertelensége, illetve a politikai rendszer átalakításának következetlensége fokozta a társadalmi feszültségeket. 1989-ben a bányaiparban munkabeszüntetésekre, sztrájkokra került sor. Ez fölöttébb szokatlan volt a Szovjetunióban, hisz hasonló eseményre 1917 óta nem került sor.

Elsőként 1989. július 15-én tagadták meg a munkát Makejevóban a Jaszinuvatzka-Hliboka bánya bányászai. Július 16-án a sztrájk áterjedt más bányákra is. Július 18-án beszüntették a munkát Donyeck bányáiban. Összesen 43 ezren sztrájkoltak a megyében, vagyis a bányászok 55–60 %-a. Később csatlakoztak hozzájuk Vorosilovgrád bányászai is. Itt a Menzsinszkij bánya dolgozói tagadták meg a munkavégzést, őket a dzserzsinszkiji bányászok követték, majd Nyugat-Donyeck bányászai. 1989. július 20-án sztrájkba léptek a nyugat-ukrajnai cservonohrádi és volinyi bányák. A bányászok követelései a következők voltak: gazdasági önállóság, egységes szabadnap, a szabadságolások időtartamának növelése, a nyugdíjak rendezése, a szociális problémák megoldása. A Szovjetunió bányászainak első kongresszusán 1990 júliusában a résztvevők követelései közt többek között a hivatalos kormány leváltása is szerepelt, mivel képtelen végrehajtani a gazdasági reformokat.

Az UKP ateista, vallásüldöző politikája fokozatosan megszűnt. Az 1946 óta tilalom alatt lévő görög katolikus egyház, illetve az 1930 óta betiltott ukrán autokephal pravoszláv egyház hívei harcot kezdtek egyházaik újbóli engedélyezéséért. 1987-ben egy társadalmi bizottság jött létre I. Hely vezetésével, melynek célja az Ukrán Görög Katolikus Egyház önállóságának helyreállítása volt. A folyamat felgyorsította Mihail Gorbacsov és II. János Pál római pápa találkozója 1989 decemberében. 1990 májusában vé-

gül helyreállt az UGKE önállósága, érsekévé és metropolitájává Miroszlav-Ivan Ljubacsivszkij bíborost nevezték ki.

Ukrajna pravoszláv vallású híveit az Orosz Pravoszláv Egyház egyesítette soraiban. Akadtak azonban olyan hívek is, akik úgy gondolták, hogy a független Ukrajnának önálló, autokephal pravoszláv egyházra van szüksége. Ez természetesen Moszkvának nem tetszett.

1990 júniusának elején végül összeült az Ukrán Autokephal Pravoszláv Egyház első zsinata, amely megválasztotta Kijev és egész Ukrajna pátriárkáját, Msztyiszlavot, Petljura rokonát.

Az orosz pravoszláv egyház többi parókiája Filaret metropolita irányításával létrehozta a Moszkvai pátriárkának alárendelt korlátozott autonómiával rendelkező Ukrán Pravoszláv Egyházat.

Volodymyr Ivasko 1990-ig 220 ezren hagyták el sorait, és csak 38 ezren maradtak párttagok.

Az 1989–1991-ben létrejött politikai pártokat ideológiájuk alapján négy csoportra oszthatjuk.

1. **Baloldali pártok:** a tanácsrendszer hívei voltak, vegyes tulajdonformájú gazdaságot akartak létrehozni az állami tulajdon túlsúlya, a javak elosztásának közigazgatási ellenőrzése, illetve az árnyékgazdaság ellen folytatott állami harc mellett. Követelték az ingyenes oktatás és

A szovjet társadalom demokrati-
zálásának folyamata a SZKP buká-
sához és a többpártrendszer kiala-
kulásához vezetett. Az ukrán poli-
tikai pártok létrejöttét két esemény
gyorsította fel:

- 1989-ben az UKP KP szeptem-
beri plénuma felmentette tisztségé-
ből Volodimir Scserbickijt és Volodi-
mir Ivaskot választotta helyette.
- 1990 októberében pedig az
USZSZK Legfelsőbb Tanácsa meg-
szüntette az Ukrán Alkotmány 6.
cikkelyét az UKP vezető szerepéről
a szovjet ukrán társadalomban.

1991 januárjától megkezdte mun-
káját az ukrán igazságügyi minisz-
térium azon főosztálya, ahol beje-
gyezték az új pártokat. 1989–1991
között 20 párt és tömörülés jött
létre, melyek tagsága együtt meg-
haladta a 30 ezer főt. Az UKP befo-
lyása pedig közben egyre csökkent,
1990-ig 220 ezren hagyták el sorait,

egészségügyi ellátás biztosítását, Ukrajna konföderációját a szovjet tagköztársaságokkal.

2. Szociálliberális (baloldali centrista) pártok: határozott gazdasági reformokat akartak és az emberek élet-színvonalának növekedését, valamint az államiság megerősítését.

3. Neokonzervatív (jobboldali centrista) pártok: a nemzeti-kulturális szokásokat szerették volna elegyíteni a reformokkal. A Nyugattal való gazdasági és katonai integráció hívei voltak és Ukrajna kiválását akarták a Szovjet-unióból.

4. Nacionalista (jobboldali radikális) pártok: a nemzet elsőségét hirdették a személy fölött, saját különutas fejlődés mellett törtek lándzsát, a protekcionizmus szükségességét hirdették és az atomfegyverek megőrzését.

1990 márciusában több Ruh vezető, Ivan Dracs, Dmitro Pavlicsko, Volodimir Javorivszkij kiléptek az SZKP-ból és 1990. április 25-én megalapították Ukrajna Demokratikus Pártját.

1990 áprilisában jött létre Lvivben az Ukrán Kereszténydemokrata Párt, amely harcot hirdetett a szabad, önálló és keresztény Ukrajna létrehozásáért. Ugyanekkor alakult Ukrajna állami önállóságának tömörülése, illetve az Ukrán Helsinki Szövetség bázisán az Ukrán Köztársasági Párt.

1990 májusában szerveződött az Ukrán Szociáldemokrata Párt, júniusban pedig az Ukrán Nemzeti-demokratikus Párt. 1990 szeptemberében kezdte meg munkáját az Ukrán Zöldek Pártja, novemberben az Ukrán Liberális Demokratata Párt. Az UKP-n belül 1990 januárjában megalakult a Demokratikus Platform frakció, amely később Ukrajna demokratikus újjászületésének pártjává alakult át.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen szerepet játszottak a XIX. pártkonferencia határozatai?*
2. *Mi a glasznosztj és liberalizáció lényege?*
3. *Határozzátok meg a politikai rendszer reformjának főbb szakaszait!*
4. *Hogyan zajlottak az első alternatív választások Ukrajna területén?*
5. *Jellemezzétek azokat a körülményeket, amelyek folytán a 80-as évek második felében kibontakozott az ukrán nemzeti-felszabadító mozgalom!*
6. *Mi idézte elő a nemzetiségi probléma kiéleződését a 80-as évek második felében?*
7. *Mit követeltek az 1988–1990-es évek nagy tüntetéseinek résztvevői?*
8. *Milyen nemzeti, társadalmi szervezetek és egyesületek jöttek létre a 80–90-es évek fordulóján?*
9. *Hogyan formálódott az Ukrajnai Népi Mozgalom? Miben rejlik a társadalmi szervezet történelmi jelentősége?*
10. *Milyen okok készítették a Legfelsőbb Tanácsot a nyelvtörvény elfogadására?*
11. *Mi váltotta ki 1989-ben a bányász sztrájkot? Mik voltak a bányászok követelései?*
12. *Hogyan éledt újjá a görög katolikus egyház?*
13. *Hogyan zajlott a pravoszláv egyház megújulása?*
14. *Milyen két esemény gyorsította fel a többpártrendszer kialakulását Ukrajnában?*
15. *Osztályozzátok az ukrajnai politikai pártokat!*
16. *A peresztrojka társadalmi, gazdasági és politikai következményei közül sorolj fel kettőt!*

17. *Milyen jelenségek és folyamatok jellemzik leginkább az USZSZK fejlődését a 60-as évek második és a 80-as évek első felében?*

1. A szovjet rendszer demokratizálása, a glasznoszty bevezetése.

2. A szövetségi köztársaságok jogot kapnak az önálló belpolitikához.

3. A másképp gondolkodók, disszidensek üldözése.

4. Az SZKP egyeduralmának alkotmányos megerősítése.

5. A tervgazdálkodás megszüntetése

A.1,3

B.2,3

C.2,4

D.3,4

E.3,5

F.4,5

A	B	C	D	E	F
			*		

18. *Jelöld meg azt a számsorrendet, amely megfelel az események időrendi folytonosságának!*

1. Az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa jóváhagyja a *A nyelvekről* szóló törvényt.

2. B. Paton az USZSZK TA-ja elnökévé választják.

3. A fejlett szocializmus alkotmányának jóváhagyása.

4. M. Gorbacsov megválasztása az SZKP KB főtitkárának.

A. 2,4,3,1

B. 2,3,4,1

C. 3,4,1,2

D. 4,3,1,2

A	B	C	D

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1988 júniusa – az SZKP XIX. konferenciája.

1989 – *A nyelvekről szóló törvény* elfogadása az USZSZK-ban

1990 márciusa – a népképviselők harmadik, rendkívüli kongresszusa, az első alternatív alapú választások Ukrajnában.

1989–1991 – többpártrendszer kialakulása Ukrajnában.

1990 – az Ukrán Görög Katolikus Egyház helyreállítása, az Ukrán Autokephal Pravoszláv Egyház és a Moszkvai Pátriárkatusnak alárendelt Ukrán Pravoszláv Egyház megalakulása.

21. §. UKRAJNA FÜGGETLENSÉGÉNEK KIVÍVÁSA

1. Választások az USZSZK legfelsőbb Tanácsába és a helyi tanácsokba

Mint már említettük 1990 márciusában először tartottak alternatív választásokat az USZSZK Legfelsőbb Tanácsába és a helyi tanácsokba. A Legfelsőbb Tanács 450 népképviselőjének helyére 3 ezren pályáztak. Az ellenzéki, demokratikus erők a Demokratikus Blokk választási tömörülésbe egyesültek és 442 helyből 111-et meg is szereztek. A legtöbb ellenzéki népképviselő a lvivi, ivano-frankivszki, ternopoli, volinyi, kijevi területekről érkezett. A Lvivi, Ivano-Frankivszki és Ternopoli megyék helyi tanácsaiban pedig az ellenzéki, demokratikus erők arattak elsőprő győzelmet. A választások eredményei bizonyították, hogy az UKP elveszítette tekintélyét a társadalomban, Ukrajná-

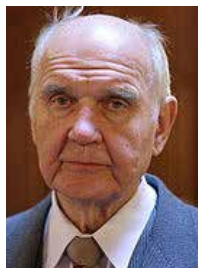
ban van ellenzék, mely képes akár győzni is. Először alakult demokratikus úton parlament Ukrajnában. A Szovjetunió tagköztársaságaiban, így Ukrajnában is felerősödtek az elszakadási, önállósodási, szuverenizációs törekvések.

2. Az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa

1990. május 15-én Kijevben megkezdte munkáját az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa. Feladata már nem az UKP határozatainak szentesítése volt, hanem a törvényalkotás. A Legfelsőbb Tanács elnökévé Volodimir Ivaskót, helyettesévé pedig Ivan Pljuscsot választották. A Demokratikus Blokkhoz tartozó képviselők megalapították a Narodna Rada (Néptanács) frakciót, a kommunista erők pedig a Szuverén Szovjet-Ukrajnáért frakcióba tömörültek, mely a *239-ek csoportja* néven vált ismertté. A Narodna radások vezére Ihor Juhnovszkij lett, a 239-eké pedig Olekszander Moroz.

Ivan Pljuscs

Ihor Juhnovszkij

Olekszandr Moroz

1990 júliusában Gorbacsov Ivaskót Moszkvába rendelte. Ő lett az SZKP új főtitkár-helyettese. Az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának elnökévé 27 jelölt közül Leonyid Makarovics Kravcsukot választották meg. Az UKP élére pedig Ivasko helyett **Sztanyiszlav Hurenko** került.

3. Ukrajna Állami Önállóságának (Szuverenitásának) Nyilatkozata

1990. július 16-án a Demokratikus blokk javaslatára a Legfelsőbb Tanács 355 szavazattal elfogadta *Ukrajna Állami Önállóságának (Szuverenitásának) Nyilatkozatát*.

A nyilatkozat létrejöttét több ok idézte elő:

1. az ukrán nép állami önállóságra való törekvése,
2. Moszkva nyílt nagyhatalmi, lekezelő viselkedése Ukrajnával szemben,
3. az egyre mélyülő gazdasági válság,
4. a többpártrendszer létrejötte Ukrajnában,
5. az Orosz Föderáció példája, mely már kihirdette önállóságát.

Állami önállóság alatt a nyilatkozat az ukrán államhatalom teljességét, fenségét, önállóságát, és oszthatatlanságát értette Ukrajna határain belül, illetve függetlenségét, egyenjogúságát a külkapcsolatok terén.

A nyilatkozat preambulumból és 10 fejezetből állt, melyek a következők:

1. Az ukrán nemzet önrendelkezése
2. Néphatalom
3. Államhatalom
4. Állampolgárság
5. Területi felsőbbség
6. Gazdasági önállóság
7. Környezetvédelmi biztonság
8. Kulturális fejlődés
9. Külső és belső biztonság
10. Nemzetközi kapcsolatok.

4. Ukrajna gazdasági önállóságáról szóló törvény

1990. augusztus 3-án a Legfelsőbb Tanács elfogadta az *Ukrajna gazdasági önállóságáról* szóló törvényt, mely meghirdette az ukrán gazdasági önállóság főbb pontjait, melyek a következők:

- a nemzetgazdaság és nemzeti jövedelem egyetlen tulajdonosa az ukrán nép,
- a tulajdonformák sokszínűsége, egyenjogúsága és állami védelme,
- nemzeti valuta bevezetése,
- Ukrajna csatlakozása különböző nemzetközi, pénzügyi, illetve gazdasági szervezetekhez,
- a belső ukrán piac védelme,
- különféle vállalkozások teljes szabadsága és önállósága az ukrán törvények keretein belül,
- vámszabad területek létrehozása,
- kölcsönösen előnyös kapcsolatok kiépítése a többi köztársasággal,
- privatizáció és a tulajdonformák decentralizációja.

5. A diákok éhségstrájkja, a gránitforradalom

1990. október 2-án a mai Függetlenség terén, az akkori Októberi forradalom téren 158 diák sátortáborot épített és éhségstrájkba kezdett, követelve, azt hogy:

- Ukrajna ne írja alá az új szövetségi szerződést,
- tartsanak választásokat a Legfelsőbb Tanácsba többpártrendszeri alapon,
- a 18. évüket betöltött fiúk csak Ukrajna területén teljesíthessenek katonai szolgálatot,
- vegyék állami tulajdonba az UKP és a Komszomol vagyonát,

- mondjon le Kravcsuk házelnök és Maszol miniszterelnök.

Ez az esemény **gránitforradalom** néven került be a történelembe. A követelések közül egy teljesült csupán. Vitalij Maszol helyett Vitold Fokin lett az USZSZK miniszterelnöke. A diákok vezérei Vjacseszlav Kirilenko, Oleg Tyahnyibok és Olesz Donyij voltak.

*Vjacseszlav
Kirilenko*

Oleg Tyahnyibok

Olesz Donyij

6. Az USZSZK az össz-szövetségi társadalmi-politikai folyamatokban

Mihail Gorbacsov, a Szovjetunió elnöke, új szövetségi szerződés kidolgozására tett javaslatot az SZSZKSZ tagköztársaságai között. Erről Novoogrjovóban kezdtek tárgyalásokat 9 köztársaság (Azerbajdzsán, Belorusszia, Kazahsztán, Kirgizia, Oroszország, Tadzsikisztán, Türkmenia, Üzbekisztán és Ukrajna) vezetői, illetve a központ képviselői (9 plusz 1 formátumban). Észtország, Lettország, Litvánia, Moldova, Grúzia, Örményország nem vett részt a novoogarjovói folyamatban.

1991. március 17-ére össz-szövetségi népszavazást (referendumot) hirdettek. Moszkva a következő kérdésre kívánt választ kapni a Szovjetunió állampolgáraitól: „*Kívánja-e*

Ön a Szovjetunióknak, mint egy megújult, egyenlő jogokkal bíró, szuverén (önálló) köztársaságokból álló föderációnak (szoros államszövetségnek) a megőrzését, mely garantálja nemzetiségi hovatartozástól függetlenül, minden állampolgár emberi és szabadságjogait?” Leonyid Kravcsuk, az Ukrán Legfelsőbb Tanács elnöke nem volt híve a szoros államszövetségnek. Ő konföderációt, lazább államszövetséget akart, amelyben teljes mértékben érvényesül Ukrajna szuverenitása. Ezért a népszavazáson, a fő kérdés mellé, egy másik kérdést javasolt: *„Egyet ért-e Ön azzal, hogy Ukrajna tagja legyen a Szovjet Szuverén Államok Szövetségének Ukrajna Állami Önállóságának (Szuverenitásának) Nyilatkozata alapján?”*

Ternopil és Lviv megye tanácsai még ennél is tovább mentek, ők egyenesen Ukrajna függetlenségéről kérdeztek.

A referendum eredményei a következők voltak. A Moszkva által javasolt kérdésre a választópolgárok 70%-a felelt igennel, a Kijev által javasolt megfogalmazásra pedig a megkérdezettek 80 %-a. Az új szövetségi szerződést **1991. augusztus 20-án** kellett aláírni.

7. Államcsíny-kísérlet a Szovjetunióban

Az SZKP konzervatív erői meg akarták akadályozni a Szovjetunió széthullását és Gorbacsov krími szabadságát kihasználva 1991. augusztus 19-én kijelentették, hogy Gorbacsov betegsége miatt nem tudja ellátni államelnöki teendőit. Ezért létrehozzák a Rendkívüli Állapot Állami Bizottságát (GKCSP), a hatalmat pedig Georgij Janajev helyettes államelnök veszi át. Borisz Jelcin orosz elnök bátor fellépésének köszönhetően 1991. augusztus 21-én sikerült felszámolni ezt az államcsíny-kísérletet.

GKCSZ

Borisz Jelcin

Az UKP vezetése Hurenkóval az élen a GKCSZ oldalára állt, Kravcsuk kivárt. Hurenko átépítésről alkotott véleményét a következő módon fogalmazta meg: „A demokrácia, a glasznoszt, a pluralizmus – ne szépítsük a dolgok állását – abszurd színházzá változtatták az országot”.

Elítélte az államcsíny-kísérletet a Ruh, a Szociáldemokrata Párt, a Donyecki városi tanács, a Harkivi városi tanács, az Ungvári városi tanács, a Lvivi városi tanács.

8. Ukrajna függetlenségének a kihirdetése

1991. augusztus 24-én az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa ideiglenesen betiltotta az UKP-t mivel együttműködött a GKCSZ-vel, és egyhangúan elfogadta Ukrajna Függetlenségi Nyilatkozatát. Ezzel létrejött az önálló ukrán állam – Ukrajna, melynek területe sérthetetlen és oszthatatlan. Ukrajnában ezután kizárólag Ukrajna Alkotmánya és az ukrán törvények érvényesülnek.

1991. augusztus 30-án a Legfelsőbb Tanács betiltotta az Ukrán Kommunista Párt tevékenységét. Ukrajna függetlenségének kérdésében 1991. december 1-jén népszavazást tartottak. Arra a kérdésre, hogy egyetért-e Ön Ukrajna Függetlenségi Nyilatkozatával, a választók 90,32%-a felelt igennel. A Krímen a polgárok 54,1 %-a értett egyet ezzel.

Ugyanekkor került sor Ukrajna elnökének megválasztására. 6 jelölt közül 61,59 %-al Ukrajna első elnöke Leonyid Makarovics Kravcsuk lett.

Leonyid Kravcsuk 1934. január 10-én született a Rovnói terület Velikij Zsitin községében. Először a Rovnói Kereskedelmi Technikumban, majd a Kijevi Egyetemen tanult. A gazdasági tudományok kandidátusa. Tanár, majd pártmunkás. Az UKP KB ideológia másodtitkára. 1990–1991 között a Legfelsőbb Tanács elnöke. 1991–1994 között pedig Ukrajna első államelnöke volt.

Leonyid Kravcsuk

1991. december 8-án Bilovezsszkaja Puscsában Oroszország elnöke Borisz Jelcin, Ukrajna elnöke Leonyid Kravcsuk és Belorusszia Legfelsőbb Tanácsának elnöke Sztanyiszlav Suskevics szerződést írtak alá a Független Államok Közösségének létrehozásáról. 1991. december 26-án Mihail Gorbacsov lemondott, és ezzel a Szovjetunió megszűnt létezni.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen eredménnyel zárultak az 1990-es márciusi választások?*

2. *Mikor kezdte meg munkáját Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa, és milyen volt az összetétele?*

3. *Mikor, és milyen körülmények között fogadták el Ukrajna Állami Önállóságának Nyilatkozatát? Jellemezzétek főbb tételeit!*

4. *Jellemezzétek az Ukrajna gazdasági önállóságáról szóló törvényt!*

5. Ismertessétek a diákság főbb követeléseit! Mik voltak az éhségstrájk eredményei, és kik voltak a vezetői?

6. Mi adott okot az 1991. március 17-i népszavazásra? Milyen kérdésre akart választ kapni Moszkva, Kijev és Lviv?

7. Milyen hatással volt az Ukrajna államalkotó folyamata a GKCSZP 1991. augusztus 19-i államcsíny-kísérlete? Értékeljétek a Legfelsőbb Tanács és az UKP vezetésének ezzel kapcsolatos álláspontját!

8. Mikor fogadta el Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa Ukrajna Függetlenségi Nyilatkozatát, és mi volt ennek a jelentősége?

9. Milyen eredménnyel zárult az 1991. december 1-jei népszavazás és elnökválasztás?

10. Mikor szűnt meg a Szovjetunió?

11. Honnan van a részlet?

„Kinyilvánítva Ukrajna népének akaratát, törekedve a demokratikus társadalom létrehozására, az állampolgárok jogainak és szabadságjogainak betartására, tisztelve más népek és nemzetiségek jogait, gondoskodva az Ukrajnában élő népek teljes értékű politikai, gazdasági, szociális, szellemi fejlődéséről, felismerve a jogállamiság, az állami önállóság és önkormányzatiság kiépítésének szükségességét, az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa meghirdeti Ukrajna állami szuverenitását, vagyis az ukrán nép hatalmának egységességét és oszthatatlanságát országa területén belül, valamint az ország önállóságát és egyenjogúságát külkapcsolataiban.”

12. Hasonlítsátok össze Ukrajna kulturális fejlődésének sajátosságait az olvadás és a peresztrojka idején!

Hasonlóság	
Különbség	Különbség

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1990. július 16. – Ukrajna Állami Önállóságának (Szuverenitásának) Nyilatkozata

1990 – a diákok éhségstrájkja

1991. augusztus 19–21. – államcsíny-kísérlet. GKCSZP

1991. augusztus 24. – Ukrajna függetlenségének kikiáltása

6. TÉMA

UKRAJNA A FÜGGETLENSÉG ÉVEIBEN

22. §. ÁLLAMALKOTÓI FOLYAMATOK ÉS UKRAJNA POLITIKAI FEJLŐDÉSE

1. A törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom létrejöttének sajátosságai

Miután elfogadták Ukrajna Állami Önállóságának (Szuverenitásának) Nyilatkozatát, illetve kikiáltották Ukrajna függetlenségét, a köztársaságban államalkotói folyamatok vették kezdetüket, melyek magukba foglalták: az államhatárok, hadsereg, belbiztonsági szervek, az állami szimbólumok és az ukrán állampolgárság létrehozását, a nemzetközi viszonyok jogi alapjainak kidolgozását, saját pénzrendszer kialakítását, a piacgazdaság kiépítését, a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom reformját, az emberi jogok védelmének biztosítását, a jogállamiság megalkotását.

Ezen célok megvalósítása céljából Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elfogadott egy sor törvényt. 1991. október 8-án született meg az *Ukrán állampolgárságról szóló törvény*, amely az állampolgárságot minden ember elidegeníthetetlen jogává nyilvánította. Ukrán állampolgárságot kaphatott minden Ukrajna területén élő személy, aki nem volt más ország állampolgára és nem utasította el az ukrán állampolgárság felvételét. 1991. november 4-én lépett életbe az *Ukrán államhatárokról szóló törvény*, amely meghirdette az ukrán határok sérthetetlenségét, meghatározta a határok védelmének rendjét. 1991 decemberében megalakult Ukrajna állami vámhivatala és megszületett a határ-

órségről szóló törvény is. 1991. december 6-án az *Ukrán fegyveres erőkről szóló törvény* értelmében kezdetét vette az ukrán fegyveres erők létrejöttének folyamata. K. Morozov vezetésével megalakult Ukrajna Honvédelmi Minisztériuma. 1993. október 19-én a Legfelsőbb Tanács elfogadta Ukrajna katonai doktrínáját, mely kimondta, hogy Ukrajna egyik országnak sem az ellensége, de saját nemzeti érdekeit megvédi minden körülmények között. 1992. március 25-én törvény született az Ukrán Biztonsági Szolgálatról (SZBU).

A Legfelsőbb Tanács már 1991 szeptemberében hozzalátott az állami szimbólumokkal kapcsolatos kérdések megvitatásához, ami egy sor törvény elfogadásával zárult. 1992. január 15-én született törvényerejű rendelet Ukrajna Állami Himnuszáról. (Mihajlo Verbickij zeneszerő alkotását hagyták jóvá Pavlo Csubinszkij verse alapján.)

Ще не вмерла України ні слава, ні воля.
Ще нам, браття українці, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануем і ми, браття, у своїй сторонці.
Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Él még Ukrajnának dicsősége, szabadsága,
Jóra fordul az ukrán nép, testvéreink sorsa.
Elpusztulnak elleneink, mint harmat a napon,
Urak leszünk immár mi is a hazai tájon.
Szabadságunkért mi szívünk, lelkünk feláldozzuk.
Mutassuk meg, hogy kozákok gyermekei vagyunk!

1992. január 28-án a Legfelsőbb Tanácsa a kék-sárga nemzeti lobogót nyilvánította Ukrajna Állami zászlójává,
208

1992. február 19-én pedig a szigonyt, a nagy címer fő alkotóelemét, Ukrajna kis címerévé.

Ukrajna legfőbb törvényhozó szerve – Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa – 450 képviselőjének feladata a törvényalkotás. A függetlenség évei alatt a képviselőket különféle módon választották meg. 1994-ben szavazattöbbségi rendszer alapján, vagyis a választókerületeken a legtöbb szavazatot kapott képviselőjelöltek juthattak be a parlamentbe. Ez azt jelentette, hogy minden képviselő egyénileg mérte meg magát, nem pártlistán. 1998-ban és 2002-ben az arányos-szavazattöbbségi választási rendszer alapján történt a választás, vagyis a képviselők fele pártlistáról, a másik fele pedig egyéni választókerületekből került be a parlamentbe. A 2006 és 2007-es választásokon az arányos választójogi rendszert alkalmazták, vagyis csak pártok versengtek egymással. Így egyeztek meg erről 2004 decemberében, a narancsos forradalom idején. 2012-ben ismét visszatértek az arányos-szavazattöbbségi választási rendszerhez.

1991 nyarán a Legfelsőbb Tanácsa törvényt alkotott az USZSZK elnökéről. A törvény értelmében az elnök államfő és a végrehajtó hatalom feje is volt egyben. Az ő javaslatára hagyta jóvá a Legfelsőbb Tanács a Miniszteri Kabi-

net tagjainak névsorát és a miniszterelnök kinevezését. A Miniszteri Kabinet foglalkozott a népgazdaság irányításának gyakorlati kérdéseivel és a szociális programok kidolgozásával. Az elkövetkező esztendőben végérvényesen kialakult a végrehajtó hatalom rendszere, melynek legfőbb szerve a Miniszteri Kabinet, vagyis Ukrajna Kormánya lett. 1990. július 16-ka után több kormány váltotta egymást Vitold Fokin, Leonyid Kucsma, Vitalij Maszol, Jevhen Marcsuk, Pavlo Lazarenko, Valerij Pusztovojtenko, Viktor Jusczenko, Anatolij Kinah, Viktor Janukovics, Julija Timosenko, Mikola Azarov, Arszenyij Jacenyuk vezetésével.

A függetlenség évei alatt létrejött Ukrajna bírósági rendszere, amely magába foglalja a Legfelsőbb Bíróságot, az általános, döntő- és katonai bíróságot. 1992. június 3-án megalakult Ukrajna Alkotmánybírósága, melynek feladata az állampolgárok alkotmányos jogainak védelme. A törvényesség felügyeletét Ukrajna Legfőbb Ügyészsége látja el az ügyészségekről 1991. november 5-én elfogadott törvény alapján.

2. Államalkotói folyamatok az 1990-es évek első felében

A 90-es évek elejének államalkotói folyamatai ellentmondásosak voltak. A régi pártállam vezetői át tudták menteni hatalmukat, az újonnan létrejött politikai pártok pedig még elég gyengék voltak ahhoz, hogy megakadályozzák ezt. Az elnök és a Legfelsőbb Tanács állandó szembenállása gátolta a komplett, józan törvényalkotást, illetve fejlődést. Az életszínvonal folyamatos romlása pedig a lakosságot az államhatalom ellen hangolta.

Ilyen körülmények között megerősödtek a baloldali pártok. 1991 őszén a volt kommunisták megalapították Ukrajna Szocialista Pártját Olekszander Moroz vezetésével.

Petro Szimonenko

1993 júniusában pedig Donyeckban újraalakult Ukrajna Kommunista Pártja Petro Szimonenko irányításával.

A kommunistákéhoz hasonló nézeteket vallott Ukrajna Parasztpártja, amely 1992 márciusában alakult meg. 1991 szeptemberében tartották Donyeckban az Ukrán Liberális Párt alakuló kongresszusát. A párt elnöke később V. Scsebany lett. 1993 áprilisában hívták össze Ukrajna Munkás-kongresszusának alakuló gyűlését, ahol A. Matvijenkót választották meg vezetőjévé.

A nacionalista pártok is aktivizálták tevékenységüket. 1992-ben az Ukrán Nacionalisták Szervezete felvette a Ukrán Nacionalisták Kongresszusa nevet. Az egyik legbefolyásosabb nacionalista tömörülés ekkor a Dmitro

Korcsinszkij vezette Ukrán Nemzetgyűlés lett. Ukrán Nemzeti Önvédelem (UNÖ) néven félkatonai egységeket kezdtek szervezni és létrehozni.

1993-tól kezdve a Ruh is politikai pártként működött, de a széthúzás miatt rövid időn belül szakadás állt be soraiiban. Egy részük együttműködött a hatalommal, mások viszont Vjacseszlav Csornovil vezetésével ellenzékbe vonultak. Hasonló folyamatok játszódtak le az Ukrán Köztársasági Pártban. A párt radikális tagjai kiléptek és az Ukrán Konzervatív Köztársasági Párthoz csatlakoztak.

A jobb érdekérvényesítés céljából a gyárosok, pénzemberek és nagyvállalkozók 1992-ben megalapították Ukrajna Gyáriparosainak és Vállalkozóinak Szövetségét. Akkor Leonyid Kucsma, napjainkban Anatolij Kinah a vezetője.

Anatolij Kinah

1992–1993 között tömeges megmozdulások söpörtek végig Ukrajnán. Sztrájkba léptek a Donyec-medence, a Krivij Rihi-medence, a Lvivi-Volinyi-medence bányászai, a mozdonyvezetők, a repülőterek munkatársai. A tüntetők követelései az alábbiak voltak:

1. népszavazás kiírása az elnökkel és a Legfelsőbb Tanáccsal szembeni bizalom kérdésében,

2. autonómia megadása egyes régiók számára,

3. a korrupciós állami vezetők menesztése.

Leonyid Kucsma

Leonyid Kravcsuk akkori elnök a kialakult helyzetet úgy próbálta megoldani, hogy feloszlatta a Legfelsőbb Tanácsot és 1994-re parlamenti, illetve elnökválasztásokat írt ki. Ukrajna új elnöke a Donyec-medence, Krím és Ukrajna déli megyéinek támogatásával Leonyid Kucsma lett.

3. Ukrajna alkotmányának elfogadása

A függetlenség elnyerése után még sokáig az 1978-as alkotmány volt érvényben. Aktív alkotmányozási folyamat 1994 után kezdődött el, amikor létrehozták az Alkotmányozó Bizottságot Leonyid Kucsma, akkori elnök és a Legfelsőbb Tanács elnöke Olekszander Moroz vezetésével. A parlament és az elnök szembenállása megakadályozta az alkotmány elfogadását. **1995. június 8-án** L. Kucsma államelnök és O. Moroz a Legfelsőbb Tanács elnöke alkotmányos szerződést írtak alá az államhatalmi szervek és a helyi önkormányzatok működésének alapjairól az új alkotmány elfogadásáig terjedő időszakra. Végül is **1996. június 28-án** Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elfogadta **Ukrajna Alkotmányát (Alaptörvényét)**.

Georgij Kaszjanov ismert ukrán történész az alkotmányozó éjszaka történetét így írja le: „A Legfelsőbb Tanács kora reggeli plenáris ülése zárt üléssel kezdődött. A szünetben közölték az újságírókkal, hogy a képviselők addig maradnak a parlamentben, míg el nem fogadják az új alkotmányt. Napközben a képviselők több munkacsoportot alkotva beszéltek meg a legvitatottabb cikkelyeket: a nyelvről, Krím státuszáról, az állami szimbólumokról és a magántulajdonról.

Az emlékezetes alkotmányozó éjszaka 18:30-kor kezdődött a plenáris ülés megnyitásával. Ettől kezdve a képviselők 14 órán keresztül szünet nélkül név szerint szavaztak, külön az alkotmány mind a 160 cikkelyére. Egy-egy cikkely elfogadásához 300 szavazatra volt szükség. Az alkotmányozó éjszaka hőse kétség kívül Mihajlo Szirota képviselő volt, aki a parlament emelvényéről ismertette az Egyeztető Bizottság által jóváhagyott alkotmány-tervezetet. Minden egyes cikkelyt külön ismertetett a képviselőkkel és ajánlott

elfogadásra. A szavazás alatt a teremben több „zongorista” is dolgozott, akik társaik helyett is szavaztak. A karmester sok esetben a kommunisták vezére Petro Szimonenko volt, aki a kellő pillanatban jelezte társainak, mikor nem kell szavazni. A Legfelsőbb Tanács erkélyét megtöltő újságírók, feszülten figyelték a folyamatokat. Minden jelen lévő megértette a végbemenő események történelmi súlyát.

Az éjszaka folyamán megérkeztek a parlamentbe a hiányzó képviselők. Éjjel kettőkor az üléstermet váratlanul elhagyták a kormánytagok. Ez nagy felháborodást váltott ki a többi képviselő körében, akik azt javasolták, hogy foszszák meg őket képviselői mandátumuktól. A miniszterek ezután vissza tértek az ülésterembe. Időről időre a monoton szavazás procedúráját érzelmi kitörések szakították meg.

Hajnali egykor lett szavazásra bocsátva a nemzeti szimbólumokról szóló cikkely. A kommunisták kategorikusan ellenezték a kék-sárga zászlót és a szigonyt. Egyikük a kozák harci zászló elfogadását javasolta, mondván a kék-sárga színek a nácikkal együttműködő kollaboránsokra emlékeztetnek. A felháborodott jobboldali képviselők megpróbálták lerángatni a szószékről, és csak a többiek erőfeszítésének köszönhetően sikerült elkerülni a verekedést. Krím státuszának kérdése hasonló reakciót váltott ki. A jobboldali képviselők megyei státusz mellett kardoskodtak, a baloldaliak pedig autonóm köztársasággá szerették volna nyilvánítani. Végül a kérdésben titkos szavazást tartottak. Ukrajnát nemzetállammá kiáltották ki, Krím pedig autonóm köztársaság lett. Az ország nemzeti lobogója a kék-sárga zászló lett, címerévé pedig a szigonyt választották.

Június 28-án 9 órakor az ülésteremben megjelent a kialvatlan, de magabiztos elnök. Néhány perc múlva kezdetét vette a név szerinti szavazás. Végül Ukrajna alkotmányát

a parlamenti képviselők 315 – igen, 36 – nem, 12 – tartózkodott, 30 – nem szavazott eredménnyel elfogadták. Mikor a táblán megjelentek a szavazás eredményei az ülésteremben ováció tört ki, a tegnapi ellenfelek összeültek. A kimerült M. Szirota az öröm könnyeivel küszködött, az újságírók megkönnyebbülten tapsoltak az erkélyről. Később L. Kucsma az ülés összes résztvevőjét kitüntette. A Legfelsőbb Tanács előterét pedig egy olyan allegorikus kép díszíti, amelyik a függetlenségért harcoló nemzedékek kapcsolatait szimbolizálja az alkotmány elfogadóival”.

4. Az elnökség intézményének kialakulása

Az államelnök intézményét Ukrajnában 1991. július 5-én vezették be. Kezdetben ő volt az állam és a végrehajtó hatalom feje is egyben. Az érvényben lévő alkotmány értelmében Ukrajna elnöke az államfő. Jogállásáról az alkotmány 103. cikkelye rendelkezik. Az elnököt általános, egyenlő és titkos szavazás során választják meg öt évre. A függetlenség elnyerése óta ötször tartottak országunkban elnökválasztást: 1991-ben, 1994-ben, 1999-ben, 2004-ben és 2010-ben. Mint már említettük Ukrajna elnöke **Leonyid Kravcsuk** volt, akit 1994-ben **Leonyid Kucsma** követett ebben a tisztségben. Kucsrát 1999-ben másodszor is elnökké választották.

A 2000-es évek elején több botrány rázta meg az ukrán belpolitikai életet. 2000-ben rejtélyes körülmények között eltűnt Georgij Gongadze ellenzéki újságíró. **2000. november 28-án** Olekszander Moroz parlamenti felszólalásában arról beszélt, hogy Georgij Gongadze valószínűleg meggyilkolták, és gyilkosait a legfelsőbb államvezetés képviselői között kell keresni. Ezt arra alapozta, hogy Mikola Melnicsenko őrnagy, Kucsma egyik biztonsági embere lehallgatta az elnök és több vezető beszélgetését, ahol az el-

Georgij Gongadze

nők az újságíró eltűntetését követelte. Erről Melnicsenko hangfelvételt is készített. Kirobbant a kazettabotrány, mely tömeges megmozdulásokhoz vezetett az országban („*Ukrajna Kucsma nélkül!*”). A legbefolyásosabb párt ebben az időben az Ukrán (egyesített)

Szociáldemokrata Párt volt Viktor Medvegycsuk vezetésével.

2004 októberében elnökválasztásokat tartottak Ukrajnában, melyben 26 jelölt vett részt. A harc végül Viktor Janukovics akkori miniszterelnök és Viktor Juscenko ellenzéki vezér között bontakozott ki. A második fordulót november 21-én a szavazatok összeszámlálása után Januko-

vics nyerte meg. Az ellenzék ezt azonban vitatta, ugyanis a közvélemény-kutatások eredményei jelentősen eltértek a hivatalostól. Milliók mentek ki a Függetlenség térre Kijevben igazságos választásokat követelve. Kezdetét vette a **narancsos forradalom**.

Ukrajna Legfelsőbb Bírósága megtiltotta a választások eredményeinek hivatalos közlését. Később érvénytelenítette a második forduló eredményeit. Volodimir Litvin akkori házelnök így méltatta ennek a döntésnek a jelentőségét: *„Beszélhetünk bármennyit arról, hogy a Legfelsőbb Tanács és Legfelsőbb Bíróság döntése az elnökválasztás második fordulójának érvénytelenítéséről politikai jellegű volt-e. De nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy ez a határozat jelentette az egyetlen legitim kiutat az adott közjogi zsákutcából, megmentette Ukrajnát a polgárháborútól és megőrizte területi egységét. ...”*

Viktor Juscenko

megtartott választásokat ezért **Viktor Janukovics** nyerte meg.

2013 novemberében Kijevben a diákok kimentek az utcára, mivel az elnök nem volt hajlandó aláírni az Európai Unióval a társult tagság-

2004. december 26-án megismételték a szavazást, amit **Viktor Juscenko** nyert meg fölényesen. 2005. január 23-án letette az esküt.

A demokratikus erők azonban nem tudtak élni a lehetőséggel és fokozatosan elvesztették az emberek bizalmát.

A 2010-ben

Viktor Janukovics

ról szóló szerződést. Az országban zavargások kezdődtek, melyek során a hatalom véresen leszámolt a tüntetőkkel. Egész Ukrajna siratta az *Égi század* (Nebeszná szotnya) hőseit, akik életüket áldozták a diktatúra elleni harcban.

Az események hatására Janukovics megszökött az országból. 2014. február 22-től az elnöki feladatokat **Olekszander Turcsinov** házelnök látta el. 2014. május 25-re elnökválasztásokat írtak ki. Közben aktivizálták tevékenységüket az oroszbarát szeparatista erők, és Kelet-Ukrajnában zavargásokat szítottak. A *méltóság forradalma* győzelme után Oroszország gyakorlatilag háborút folytatott Ukrajna ellen.

2014 februárjában a Krími Autonóm Köztársaság orosz vezetői kinyilvánították az ún. Krími Köztársaság függetlenségi szándékát Ukrajnától, amit egy vitatott legitimitású népszavazás március 16-án nagy többséggel megerősített. Orosz közlések szerint a népszavazáson részt vevők 95,7 %-a tette le voksát az Ukrajnától való elszakadás mellett, míg a maradásra csupán 3,2 % szavazott. Valamivel több mint egyszázaléknyi szavazat érvénytelen volt. Valójában a népszavazáson a hivatalosan közölnél sokkal alacsonyabb részvételi arány volt, és sokkal kevesebben szavaztak az orosz csatlakozásra. A valós részvételi arány csak 30 % volt, és csak 50% (vagyis az összes szavazópolgár 15 százaléka) szavazott a Krím félsziget orosz csatlakozására. Március 16-án, a népszavazási eredmények közzététele után, Vlagyimir Putyin elnöki rendelet értelmében „*figyelembe véve a Krím népeinek akaratnyilvánítását a 2014. március 16-án tartott referendumon*” Oroszország szuverén és független államként ismerte el a Krími Köztársaságot, amelyen belül Szevasztopol város különleges jogállással rendelkezik. Március 17-én az elnök a moszkvai Kreml György-termében soron kívüli beszédet intéz a parlament

218

mindkét házához a Krím félszigetnek és Szevasztopol városának az Oroszországi Föderációhoz csatlakozása iránti kérelmével kapcsolatban. Krím annektálását az egész világ elítélte.

Március folyamán bonyolult helyzet alakult ki a délkeleti Donyeck, Harkiv, Luhanszk megyékben, ahol a tüntetők az Ukrajnától való elszakadást követelik. Véres harcokra került sor Kramatorszkban, Szlovjanszkban, Odesszában, Mariupolban.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Mi volt a lényege a függetlenség kivívása után meghirdetett államalkotói folyamatoknak?*
2. *Milyen törvények segítették elő ezeket a folyamatokat?*
3. *Jellemezd Ukrajna állami szimbólumait!*
4. *Milyen szerepet játszik Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa az ország politikai rendszerében?*
5. *Hogyan épült ki a végrehajtó hatalom?*
6. *Milyen sajátosságai voltak a bírói hatalom kiépítésének?*
7. *Miért voltak ellentmondásosak az államalkotói folyamatok a 90-es évek elején?*
8. *Milyen pártok alakultak ezekben az években?*
9. *Hogyan fogadták el Ukrajna Alkotmányát és mi volt ennek a jelentősége?*
10. *Jellemezd az elnökség intézménye kialakulásának folyamatát Ukrajnában!*
11. *Mi volt a lényege a kazettabotrányoknak?*
12. *Miért robbant ki a narancsos forradalom, és beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket?*
13. *Milyen sajátosságai vannak Ukrajna belpolitikai életének napjainkban?*

14. Milyen időrendi sorrendben követték egymást Ukrajna elnökei?

1. Viktor Janukovics
2. Leonyid Kravcsuk
3. Leonyid Kucsma
4. Viktor Juscsenko

A. 2,4,3,1

B. 2,3,4,1

C. 3,4,2,1

D. 4,3,2,1

A	B	C	D
	*		

15. Jelöld meg azt a számsorrendet, amely megfelel az események időrendi folytonosságának.

1. Az USZSZK Legfelső Tanácsa elfogadta az Ukrajna állami szuverenitásáról szóló nyilatkozatát.

2. Bevezették az új ukrán nemzeti valutát – a hrivnyát

3. Megtartották az első összukrán népszavazást és az első elnökválasztást

4. Leonyid Kucsma-t másodszor választják meg Ukrajna elnökévé

A. 1,3,2,4

B. 1,3,4,2

C. 3,4,1,2

D. 3,1,4,2

A	B	C	D
*			

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1991, 1994, 1999, 2004, 2010 – elnökválasztások Ukrajnában

1996. június 28. – Ukrajna alkotmányának elfogadása

2004 decembere – narancsos forradalom

2013 decembere–2014 februárja – a méltóság forradalma

23. §.–24. §. UKRAJNA GAZDASÁGI FEJLŐDÉSE A FÜGGETLENSÉG ÉVEIBEN. ETNOSZOCIÁLIS FOLYAMATOK

1. Ukrajna gazdasági fejlődése a 90-es évek első felében

A függetlenség elnyerése után Ukrajnának át kellett térni a tervgazdálkodásról a piacgazdaságra. Ezt a folyamatot több körülmény gátolta:

- az ukrán gazdaság túlzott anyag- és energia igényessége. 1991-ben az ukrán gazdaság 10-szer több energiát használt, mint Franciaország. Ukrajna földgáz-szükségleteinek 17–20%-át, kőolaj-szükségleteinek pedig 10%-át tudta csupán saját forrásokból kielégíteni, a többit Oroszországból importálta;

- az ukrán gazdaság műszaki elavultsága, ami az ökológiai helyzet romlásához, illetve a megtermelt áruk alacsony minőségéhez vezetett;

- Ukrajna népgazdasága ezer szállal kötődött a többi szövetségi köztársaság, így Oroszország gazdaságához. Termelésének 80%-a nem rendelkezett befejezett termelési ciklussal, vagyis valamely más köztársaságban folytatódott tovább. Ilyen körülmények között az ukrán népgazdaságra rombolólag hatott a volt szovjet köztársaságokkal való szakítás és az Európával való kizárólagos gazdasági együttműködésre történő áttérés;

- mély válságot élt át a mezőgazdaság. Ukrajnában volt a legmagasabb a művelés alá vett területek nagysága. A termőföldek túlzott igénybevétele ahhoz vezetett, hogy a csernozjom humusztartalma 18 %-ról 3 %-ra csökkent;

- a következtelen gorbacsovi reformok miatt a termelés volumene csökkent, az emberek fizetése pedig nőtt. Emiatt az üzletek kiürültek, a nép életszínvonala pedig katasztrofálisan csökkent.

Az ukrán vezetés a nehézségek ellenére gazdasági reformokba kezdett. 1991 februárjában a Legfelsőbb Tanács Ukrajna tulajdonává nyilvánította a bányákat és a kohászati vállalatokat. 1992 márciusában jóváhagyta Ukrajna nemzetgazdasági politikájának alapjait, amely magába foglalta a piacgazdassági viszonyokra való áttérést, az ukrán nemzeti valuta létrehozását, a termelőeszközök magánosítását (privatizációját).

Bénítólag hatott az ukrán gazdaság fejlődésére az a körülmény, hogy 1992 elején Oroszország liberalizálta az energiahordozók árát. Ennek következtében a kőolaj ára 300-szorosára, a földgázé pedig 100-szorosára ugrott. Az orosz kormány beszüntette Ukrajna rubellel való ellátását. 1992 elején a kijevi kormány bevezette a karbovanecnek nevezett kuponokat, amelyek az ukrán pénz szerepét voltak hivatottak játszani. Ezzel Ukrajna kikerült a rubel

övezetből. Azonban rövid időn belül a kuponok is vesztettek értékükből, ami hiperinflációhoz¹ vezetett.

1992 decemberében Ukrajna Miniszteri Kabinetje liberalizálta az árakat, vagyis megszüntette az árképzés állami ellenőrzését, illetve szinten tartását. 1992 végén az ukrán gazdaság a mély válság állapotából a kontrollálatlan megsemmisülés állapotába lépett. 1993 januárjában-szeptemberében az ipari termelés 20 %-kal esett vissza. 1993 januárjában az infláció 90 %-os volt.

Az állam ekkor monetáris² (pénzügyi) lépésekhez folyamodott. A siker ideiglenesnek bizonyult, mivel 1994 januárjában-márciusában az ipari termelés volumene 38 %-al, a nemzeti jövedelem pedig 36 %-al csökkent. Az újabb hiperinfláció megelőzése érdekében a kormány befagyasztotta a kupon árfolyamát a dollárhoz képest. Ez viszont az árnyékgazdaság, a korrupció felvirágzását eredményezte. Emiatt a vállalkozók megkezdték pénzüik kimenekítését Ukrajnából. A kormány növelte a vállalkozások adóterheit, ami sok esetben elérte a 90%-ot. A helyzet egyre kilátástalanabb lett. Az ipari termelés 44 %-al, a nemzeti jövedelem pedig 54 %-al csökkent.

---

¹ *hiperinfláció* – szélsőségesen nagy infláció. A pénz értéktelenné vált. Szerepét egy stabil valuta (például dollár) vagy áru (például cigaretta), esetleg az arany veszi át és felvirágoztatja a cserekereskedelmet is. A gazdaság hatékonysága csökken, mert az emberek idejét termelés helyett az infláció miatti tevékenységek töltik ki. A hiperinfláció a gazdaság összeomlásának jele.

² *monetáris politika* – egy gazdaságpolitikai tevékenység, melynek során az állam a gazdaságban lévő pénzmennyiség mértékét befolyásolja. A fizetések, nyugdíjak mesterséges visszatartásával megpróbálták csökkenteni a forgalomban lévő pénz mennyiségét. Ezen intézkedések ugyan padlóra küldték a lakosságot, de megszüntették a hiperinflációt is.

1992 márciusában kezdetét vette a privatizáció, vagy magánosítás. A Legfelsőbb Tanács törvényt fogadott el az állami vállalatok magánosításáról, illetve a privatizációs vagyonyjegyekről. A valóságban azonban Ukrajnában vad-privatizáció ment végbe. Kedvező helyzetben lévő emberek, sokszor ingyen, jutottak hozzá milliárdokat érő vállalatokhoz. Az állami vállalatok vezetői is több jogot kaptak, önállóan dönthettek az árképzésről, az értékesítésről.

1992-ben kezdetét vette a földreform. Továbbra is megoldatlan maradt azonban a föld megvásárlásának kérdése. Lassan ment végbe a farmergazdaságok fejlődése. A válság elmélyülését az is fokozta, hogy a farmergazdaságok nem voltak képesek átvenni a kolhozok szerepét a mezőgazdasági termelésben.

Átalakult az ország pénzügyi rendszere, melynek vezető intézménye továbbra is Ukrajna Nemzeti Bankja maradt. Új bankok jöttek létre: az Aval, az Azsio, a Privatbank. Átalakult a Takarékbank (Oscsadbank). A 90-es évek elején Ukrajna felvette a kapcsolatot a Nemzetközi Valutaalappal, illetve az Európai Újjáépítési és Fejlesztési bankkal. A felvett kölcsönök növelték Ukrajna államadósságát, ami elérte 8,2 milliárd dollárt.

A 90-es évek elejére az ukrán társadalom egyre inkább elszegényedett. Nőtt a szakadék a nagyon gazdagok és nagyon szegények között. A középosztály eltűnt. 1990–1993 között a minimálbér 57-szeresére növekedett, az árak viszont 167-szeresükre. Az állam gyakorlatilag magára hagyta a szociális szférát. Óriási méreteket öltött a munkanélküliség, a hatalom korrumpáltsága, a bűnözés. A kilátástalanság következtében milliók indultak külföldre munkavállalás céljából. Legtöbben Belgiumba, Olaszországba, Spanyolországba, Németországba, Lengyelországba, Portugáliába, Oroszországba, Csehországba érkeztek.

Ezek a „zarobitcsánok”, gyermekeiket a nagyszülőkre hagyva, küzdöttek és küzdenek a megélhetésért. Egyes becslések szerint számuk eléri az 5 milliót.

2. Ukrajna gazdasági élete az 1990-es évek második felében és a 2000-es évek első évtizedében

Az 1990-es évek gazdasági visszaesésének okát az államvezetés a piacgazdaságra való áttérés lassú ütemében látta. Leonyid Kucsma, Ukrajna elnöke 1994-ben meghirdette a társadalmi-gazdasági fejlődés új stratégiáját. Ez az új terv magába foglalta a piacgazdaságra való gyorsított áttérést, az állami költségvetés kiadásainak lefaragását, a szabad kül- és belkereskedelem meghonosítását, a szigorú monetáris politikát, a magánosítás felgyorsítását és a földreform bevezetését. Az új stratégia kezdetben sikeresnek bizonyult. 1995-ben a magánkézen lévő vállalatok állították elő az ipari össztermék 45%-át, 1998-ban pedig a 66%-át. 1995 és 1999 között az állami szektor részaránya a népgazdaságban 96 %-ról 62%-ra csökkent. Felgyorsultak a privatizációs folyamatok vidéken. 1994 és 2002 között 7 millió személy jutott földtulajdon vagyonyjegyzékhez. 1996-ban megszüntették a szovhozok 30%-át, melyek többsége termelőszövetkezetté alakult át. Létrejött 34,1 ezer farmgazdaság, minden negyedik tönkre ment később. Az elnök által kezdeményezett intézkedések következtében stabilizálódott a pénzügyi rendszer. Az áremelkedés 400%-ról 1996-ra 40%-ra csökkent. **1996 szeptemberében** bevezetésre került az ukrán nemzeti valuta, a **hrivnya**.

Évek	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
dollár/ hrivnya	1,89	1,9	3,13	5,21	5,75	5,15	5,35	5,3	5,33	5,05

A kutatók többségének véleménye szerint azonban a megtermelt pénzmennyiség 48%-a az ukrán gazdaság 60%-át kitevő árnyéggazdaságba vándorolt. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az ukrán gazdaság nagy része árnyékgazdaság és az alvilág befolyása alatt áll. Ez elriasztotta Ukrajnából a külföldi befektetőket. A kormány ekkor tervet dolgozott ki a befektetési légkör ösztönzésére. A külföldi tőkebefektetők adókedvezményeket és biztosítási garanciákat kaptak, továbbá 90%-ról 40%-ra csökkentették a hazai vállalatok és természetes személyek adóterheit. A gazdaságpolitika korrekciója meghozta az eredményeket. 1994 és 1997 között 22-ről 90 dollárra nőtt az átlagfizetések dollárban kifejezett értéke. Sikerült megállítani a nemzeti össztermék csökkenését, sőt növekedés vette kezdetét.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
GDP	-12	-10	-2	-1,7	0	6	9	4

1997–1998 között a világot pénzügyi válság rázta meg, ami kihatott Ukrajnára is. Az átlagfizetések dollárban kifejezett értéke a felére esett vissza és nőtt a hivatalosan

jegyzett munkanélküliség is. 1999-ben Ukrajnában másfél millióan voltak munka nélkül.

A válság után az ukrán gazdaság növekedési pályára került. Az Ukrán Vasúttársaságnak 2000-ben 1 milliárd hrivnya volt a vesztesége, 2001-et pedig már 4 milliárdos nyereséggel zárta. Nagy szerepe volt

ebben az akkori közlekedési miniszternek **Heorhij Kirpá**-nak.

A Pivdenne és a Pivdenmas gépgyárakban megépült a Zenit rakétahordozó, amellyel Ukrajna részt vett a *Global Star* nemzetközi műholdas hírközlési programban.

2001. április 20-án tette meg első útját Ukrajna XXI. századi repülőgépe, az AN-74TK-300, amelyet Harkivban, Zaporizzsjában és Kijevben gyártottak.

Az ukrán repülőgépgyártás hírnevét öregbítették továbbá a *Mrija* és az *AN-70* repülőgépek.

Pozitív változások történtek a könnyűiparban és a mezőgazdaságban. 2002-ben a Legfelsőbb Tanács elfogadta a Föld-törvénykönyvet. 2002-ben az átlagfizetés 377 hrivnyára nőtt és először múlta felül a létminimumot, ami 365 hrivnyát tett ki ekkor. 2004-ben az átlagfizetés 631 hrivnyára emelkedett.

Az ukrán népgazdaság főbb problémái azonban nem szüntek meg. Továbbra is érezhető volt szerkezetének deformáltsága. Míg a kohászat, vegyipar, tüzelőanyag-energetika a világgazdaság struktúrájának 22–25%-át tette ki, addig Ukrajna gazdaságának 58%-át. Katasztrófális

228

méreteket öltött a termelőeszközök előregedése, ami több ágazatban elérte a 60–70%-ot.

Állandó problémát jelentett a gazdaság számára Ukrajna energetikai függősége Oroszországtól. Növekedett az árnyékgazdaság, annak kriminalizáltsága és az illegális tőkekivitel. A függetlenség éveitől 20 milliárd dollár került ki engedély nélkül az országból. A lakosság 40%-a jutott hozzá ezekben az években nem megadóztatott jövedelemhez. Az életszínvonal ettől függetlenül alacsony maradt.

3. Etnoszociális folyamatok

A társadalom két részre szakadt. Egyik része meggazdagodott, megszédte magát az árnyékgazdaságban. 1993-ban az ukrán népesség 5%-a tartotta kezében az egész népgazdaság 35%-át. 2000-ben ez az arány már 3% volt a 65%-hoz. Ők átlagosan havi 20 ezer dollárból „tengették” életüket. Napjainkban ezek az emberek alkotják a különféle klánokat, donyeckieket, a Firtas csoportot, akik jó kapcsolatokat építenek ki az államhatalommal.

Dmitro Firtas

Viktor Janukovics és Rinat Ahmetov

A társadalom másik része a legális szektorban dolgozik, és alapjában véve nyomorog. Míg 1992-ben a létminimum

alatt a lakosság 11%-a élt, addig 1998-ban már a 74%-a. Az átlagfizetés ekkor 65 dollár volt.

A társadalmi differenciálódásnak vannak regionális sajátosságai. Kijevben a szegénységi szint 11%-os volt, Mikolajivban 44%-os, Luhanszkban pedig 33%-os. Óriási problémának számított az egyre növekvő munkanélküliség.

Ukrajna 51,7 millió fős lakosságával Európa negyedik legnagyobb országnak számított. A függetlenség éve alatt azonban a népesség gyors fogyásnak indult.

Mutató	1989	1991	1996	1997	2001	2012
Ukrajna lakossága	51,7	51,9	51,3	50,9	48,4	45,6
Városban élők	34,6	35,1	34,8	34,5	32,5	
Falvakban élők	17,1	16,8	16,5	16,4	15,8	
Férfiak	23,9	24,1	23,9	23,9	22,4	
Nők	27,8	27,8	27,4	27	26	

A népességfogyásnak több oka is volt. Először is óriási méreteket öltött a depopuláció, vagyis az elhalálozások száma felülmúlta a születések számát. Különösen katasztrofális helyzet alakult ki falun. 1994-ben minden ötödik ukrán faluban nem született egy gyermek sem. Az ukrán társadalom ennek következtében egyre inkább előregedett. 1985 és 1995 között a fiatalok társadalmi részaránya 2,5

szeresére csökkent és 19,7%-ot tett ki. Nehéz helyzetbe kerültek a fiatal családok. 1993-ban saját házzal vagy lakással az ifjú házaspárok 12% rendelkezett csupán, 2/3-uk a szülőknél élt, a többiek pedig munkásszálásokon. Nőtt a válások száma: minden ötödik megkötött házasságból 4,5 válással végződött. Egyre több hajléktalan gyermek cselengett az utcákon. 2005-ben számuk elérte a 150 ezret. Erősen befolyásolta a népességcsökkenést a munkaerő tömeges elvándorlása.

Ukrajna polietnikus, soknemzetiségű ország. 2001-ben 134 etnikai csoport élt itt. 1989-ben az össznépességen belül az ukránság a lakosság 72,7%-át tette ki, 2001-ben pedig a 77,8%-át. A nem ukránok részaránya pedig ezekben az években 27,7%-ról 22,2%-ra csökkent.

A nemzetek közötti viszonyok Ukrajnában törvények szabályozzák. Az ukrainai nemzetiségek egyenjogúságát az Ukrán alkotmány 11. cikkelye biztosítja. 1991. november 1-jén fogadta el a Legfelsőbb Tanács az Ukrainai nemzetiségek jogainak nyilatkozatát. A Miniszteri Kabinet mellett létrehozták a nemzetiségek ügyeinek bizottságot, majd a bizottságot minisztériummá szervezték át, később pedig állami bizottsággá. 1992 júniusában született meg az ukrainai nemzeti kisebbségekről szóló törvény.

A nemzeti kisebbségek többsége saját iskolákkal rendelkezik, újságokat, folyóiratokat, könyveket jelent meg anyanyelvén. A nemzeti kisebbségek 80%-át az oroszok alkotják. E mellett 5,5 millió etnikai ukrán is az orosz nyelvű anyanyelvének. Napjainkban Ukrajnában három nagy nyelvi csoport él: az ukránul beszélő ukránok, az oroszul beszélő ukránok és az oroszul beszélő oroszok. A legnagyobb orosz közösség a Krímen található. 1992 februárjában jött létre a Krími Autonóm Köztársaság. A függetlenség éve alatt 250 ezer krími tatár repatriált, vagyis tért

vissza történelmi hazájába. 2014 elején, mint már szó volt róla, a Krím félszigetet elfoglalta az Orosz Föderáció. Délkelet-Ukrajnában pedig elkeseredett harcok folynak a szeptatista erők és a központi kormány csapatai között.

4. Külgazdasági kapcsolatok

Ukrajna külgazdasági együttműködése többirányú. Legjelentősebb partnerei a FÁK országok, mindenekelőtt Oroszország. Fontos partnerei az országnak a volt szocialista államok. Ukrajna stratégiai célja az Európai Unióhoz való csatlakozás, integráció. 1992-ben tagjai lettünk az Európai fejlesztési és újjáépítési banknak. Ekkor kezdődött együttműködésünk az EU-val. 1994-ben került aláírásra, 1998-ban emelkedett törvényerőre az Ukrajna, illetve az EU között megkötött partnerségi és együttműködési egyezmény. Az Európai Unió Ukrajna stratégiája 1999-ben lett jóváhagyva. 2002-ben került sor az Ukrajna – Eu-csúcsra, de az EU-s tagságunkról itt még nem volt szó. 2008-ban Ukrajnát felvették a Világkereskedelmi Szervezetbe (WTO), és megkapta a piacgazdasággal rendelkező állam státuszát.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen körülmények gátolták Ukrajna áttérését a piacgazdaságra?*
2. *Mi volt a lényege az 1991-es gazdasági reformnak?*
3. *Hogyan hatott az ukrán gazdaságra az, hogy Oroszország liberalizálta az energiahordozók árát?*
4. *Milyen lépéseket tett Ukrajna kormánya, hogy kivezesse az országot a hiperinfláció állapotából?*
5. *Jellemezd a privatizációt Ukrajnában!*

6. *Jellemezd az ukrainai gazdasági életet az 1990-es évek második felében!*

7. *Milyen sikereket ért el Ukrajna gazdasága a XXI. század elején?*

8. *Hogyan befolyásolja Ukrajna helyzetét energiatfüggősége Oroszországtól?*

9. *Milyen részekre szakadt az ukrán társadalom?*

10. *Hogyan változott meg Ukrajna népességének száma a függetlenség éveitől?*

11. *Mik voltak a népességfogyás okai?*

12. *Milyen okai és következményei voltak az ukrán társadalom szociális kettészakadásának?*

13. *Miben rejlik az Ukrán társadalom polietnikus jellege?*

14. *Jellemezd Ukrajna külgazdasági kapcsolatait!*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1996 szeptembere – a hrivnya bevezetése

25. §.–26. §. A FÜGGETLEN UKRAJNA KULTURÁLIS FEJLŐDÉSE

1. A kultúra fejlődésének jogi alapjai

A peresztrojka idején elkezdődött társadalmi liberalizáció megnyitotta az utat az ukrán nép lelki újjászületése előtt. Az Ukrán Kommunista Párt egyre kevésbé volt képes ellenőrzése alatt tartani az emberek gondolkodását. A legújabbkori ukrán kulturális reneszánszból aktívan kivette részét az alkotó értelmiség. 1990-ben az Ukrán Írószövetség és a Memoriál tagjai engedélyt kaptak arra, hogy a

sztalini terror idején meghurcolt valamint kivégzett írók iratait tanulmányozzák.

Közben az ukrán nemzeti erők egyre határozottabban kezdték követelni az ukrán nyelvvel kapcsolatos problémák állami szintű megoldását. Mint már említettük, 1989 októberében a Legfelsőbb Tanács elfogadta a nyelvekről szóló törvényt az USZSZK-ban. A törvény végrehajtása azonban nagyon lassan haladt, mivel az orosz ajkúak nem szívesen tértek át az ukrán nyelvre, és az állami intézmények sem siettek bevezetni az ukránt az ügyvitelben.

1992-ben a Legfelsőbb Tanács elfogadta a kultúra fejlődésének jogi alapjairól szóló törvényt. A törvény kimondta, hogy a kultúrára a GDP 8%-át kell évente fordítani, de a krónikus költségvetési hiány lehetetlenné tette ennek a követelménynek a teljesítését.

2. Oktatás

A függetlenség elnyerésének évében az ukránok 90%-a rendelkezett középiskolai és főiskolai végzettséggel. Az országban elmélyülő társadalmi-gazdasági válság azonban gátolta a modernizációs folyamatok kibontakozását az oktatásban.

1991-ben került elfogadásra az Ukrán oktatási, 1999-ben pedig az általános középiskolai végzettségről szóló törvény. A nyelvtörvény hatályba lépése következtében nőtt az ukrán iskolákban tanulók száma. 1993-ban az elsősök 66%-át iratták a szülők ukrán osztályokba.

A nemzeti kisebbségek iskolarendszere is új utakon kezdett fejlődni. Az 1992–1993-as tanévben, 27 800 tanuló tanult krími tatár, 25 300 román, 18 800 magyar, 12 000 szlovák, 6 400 moldáv, 600-an pedig lengyel tannyelvű iskolákban. Két és fél ezer iskolában több nyelven folyt az oktatás.

A függetlenség évei alatt új típusú iskolák, gimnáziumok, líceumok nyíltak. Az 1992–1993-as tanévben Ukrajna-szerte 4 300 speciális iskola, 179 gimnázium, 130 líceum, 17 magániskola és 11 szerzői iskola működött, ahol 200 ezren tanultak.

A gazdasági nehézségek következtében folyamatosan csökkent az oktatás finanszírozása. 1992-ben a költségvetés 12,6%-át fordították az iskolákra, 1994-ben pedig már csak a 6,6%-át. A demográfiai krízis miatt sok iskolát bezártak.

1993-ban a Miniszteri Kabinet oktatási kormányprogramot dolgozott ki *Ukrajna a XXI. században* címen. 2001-ben szakítottunk az 5 pontos értékelési rendszerrel és a 12 pontos rendszerre tértünk át. 2002-ben 2. osztálytól került bevezetésre az idegen nyelv oktatása. 2004-ben elfogadták az általános középiskolai oktatás állami alaptervét (szabványát).

Változások történtek a felsőfokú oktatásban is. Új főiskolák nyíltak: a Kijevi Mohila Akadémia, az Államigazgatás Nemzeti Akadémiája, a Donyeck-i Pénzügyi Akadémia, az Osztrohi Akadémia. A 90-es évek első felében új engedélyezési és akkreditációs rendszert hoztak létre a felsőoktatásban. A legmagasabb III. és IV. szintet 163 felsőoktatási tanintézmény kapta meg. Az állami finanszírozású főiskolák mellett magán- és alapítványi egyetemek, illetve főiskolák nyíltak. A 2003–2004-es tanévben az ország 339 felsőoktatási intézménye közül 235 volt állami tulajdonban. Ezekben az iskolákban a diákok 60%-a részesült ingyenes oktatásban, 40%-a pedig csak térítéses alapon tanulhatott. 1999-ben Bolognában elkezdődött az egységes európai oktatási térség létrejötte, ami *Bolognai folyamat* néven vált ismertté. A folyamathoz 2005-ben csatlakozott Ukrajna is.

3. Tudomány

Ukrajna napjainkban komoly tudományos potenciállal rendelkezik. A függetlenség elnyerésekor az 1330 tudományos intézetben 500 ezren dolgoztak, köztük 80 ezer tudományos fokozatú doktor, illetve kandidátus. Ez nagyjából megfelelt Anglia, Németország és Franciaország szintjének. A tudományosság központja a Tudományos Akadémia volt, amely 1994-ben nemzeti státuszt kapott. Új kutatóintézetek nyíltak: Ukrán nyelvi intézet, néprajzi intézet, orientalisztikai intézet. 1992-ben megalakult Ukrajna Legfelsőbb Attesztációs Bizottsága, amely 1997-ig 10 400 személynek ítélte oda a tudományok kandidátusa, 2 600-nak pedig a tudományok doktora címet.

Az elért sikerek ellenére a tudomány is mély válságot élt át. Egyre kevesebb pénz jutott tudományos célokra: 1990-ben a GDP 3%-a, 2000-ben a 0,3%-a, 2002-ben pedig a 0,29%-a. A tudományos életben résztvevők száma 1990 és 2002 között két és félszeresére csökkent. Tömegessé vált

Leonyid Kadenyuk

a diplomások elvándorlása, 1990–1996 között 5 600 tudós hagyta el az országot. Évente Ukrajna 10 ezer diplomást veszít. A tudósok 20%-a valamilyen vállalkozásba kezdett. Katasztrofálisan kevés pénzt fordítottak az alapkutatásokra.

1997-ben Leonyid Kadenyuk első ukrán űrhajósként részt vett a Kolumbia amerikai űrrepülő egyik útján.

4. Irodalom. Művészetek

Az ukrán újjászületés idején gyors fejlődésnek indult az irodalom, különösen a publicisztika. Az ukrán írók, Olesz Honcsar, Lina Kosztenko, Pavlo Movcsan, Borisz Olijnik, Volodimir Javorivszkij olyan fontos kérdéseket boncolgattak műveikben, mint az állam nyelvpolitikája, az egyre fenyegetőbbé váló ökológiai problémák, Csernobil. Ebben a szellemben születtek Olijnik Hét, Jovenko Robbanás, Ivan Dracs Csernobili madonna című művei. Először jelenthettek meg nyomtatásban az 1930-as évek sztálini megtorlásainak áldozatául esett ukrán írók és költők, Vinnicsenko, Hrusevszkij, Zerov, Kulis, Koszinka, Malanyuk, Olesz, Szversztyuk, Hviljovij, Szvitlicsnij, Sztusz művei. Végre megismerhette az olvasó közönség a diaszpórában alkotó szerzőket is, Ivan Bahrjanijt, Vaszil Barkát, Oleg Olzsicsot. Bahrjanij, Movcsan, Kolesznik, Zsulinszkij lettek a független Ukrajna első Sevcsenko-díjasai. Napjaink legnépszerűbb ukrán alkotói: Jurij Andruhovics, Szergij Zsadan, Okszana Zabuzsko.

Okszana Zabuzsko   Jurij Andruhovics   Szerhij Zsadan

Reneszánszát éli az ukrán képzőművészet. Visszatért a köztudatba az ukrán nemzeti kolorisztikus festőiskola megteremtője Hrihorij Szinica, aki 1991-ben Sevcsenko-dí-

jat kapott. 1996-ban elnöki ösztöndíjban részesült Bazilevics, Volobujev, Jablonszka. 1997-ben Ivan Marczuknak *Sevcenkiana* képsorozatáért, Ljudmilla Szemikinának pedig a *Magas vár* képsorozatáért Sevcsenko-díjat adományoztak.

5. Zeneművészet

Ellentmondásos folyamatok játszódtak le a zeneművészetben. Egyik oldalról a zene az ukrán nemzeti újjászületés szerves részét képezte, másik oldalról pedig a többi művészeti ághoz hasonlóan katasztrofálisan kevés pénz jutott a fejlődésére. Teltházassal koncertekkel járták az országot a Kijevi Zenés Kamaraszínház művészei, az odesszai filharmónikusok és a Nemzeti Filharmónia Szimfonikus Zenekara. 1991-ben jött létre az Összukrán Zeneművész Szövetség, melynek feladata az ukrán nép zenei kultúrájának a fejlesztése volt.

A 90-es évek elején indult útjára egy sor zenei fesztivál: a *Cservona Ruta*, az *Ének-vernisszás* (bemutató), a *Balett-művészet csillagai*, a *Csumakok útján* és a *Te gyermekeid vagyunk, Ukrajna*. Az Ukrán Nemzeti Opera színpadán került bemutatásra 2003-ban Puccini *Turandott* című operája, Korradi világhírű olasz művész rendezésében. Ponykelli állította színpadra 2004-ben a *Giokondát*, 2005-ben pedig Gunó *Faustját*.

Az ukrán kórusok olyan nemzetközi fesztiválok részesei voltak, mint a hollandiai nemzetközi folklórszemle (a *Bereginya* Állami Ukrán Folklóregyüttes).

Ruszlana Lizensko 2004-ben megnyerte az Eurovíziós dalfesztivált, amiért 2005-ben *Ukrajna Hőse* kitüntetésben részesült.

Ruszlana Lizsicsko

A 90-es években Ukrajna több nemzetközi zenei fesztiválnak adott otthont: a *Szolomija Kruselnickaja operaversenynek*, a *Lifar* nevét viselő *nemzetközi balettversenynek*, a *Horovic* zongoraművész *versenynek*. Napjaink híres zeneszerzői: Bilas, Horcsinszkij, Karbic, Morozov.

Nagy népszerűségnek örvendenek a nézők körében a következő énekesek: Irina Bilik, Okszana Bilozir, Mikola Hnatyuk, Vitalij Bilonozsko, Pavlo Zibrov, Anna Kudlaj, Ani Lorak, Nyina Matvijenko, Taiszia Povalij, Szofia Rotaru.

6. Filmművészet

Nagy változásokon ment át az ukrán filmművészet. Filmet napjainkban a Kijevi Dovzszenko és az Odesszai filmstúdiókban, a dokumentumfilmek stúdiójában, a nemzeti mozgókép és animációs filmstúdióban forgatnak.

1991. augusztus 21-én hozták létre az Ukrán Miniszteri Kabinet mellett működő Állami Mozgóképalapot. Az 1991 novemberében megtartott Kijevi és Csernyivci összúkrán filmfesztiválon 20 játék- és ugyanannyi dokumentumfilmet mutattak be. Többrészes filmsorozatok születtek ukrán klasszikusok művei alapján. Ide sorolhatjuk a *Gecsemáni kertet* Bahrjanij műve nyomán, a *Csapdát* Ivan Franko műve alapján, valamint a *Cárnőt* Olga Kobiljánszkaja elbeszélése nyomán.

7. Sport

Lilia Podkopajeva

Andrij Sevcsenko

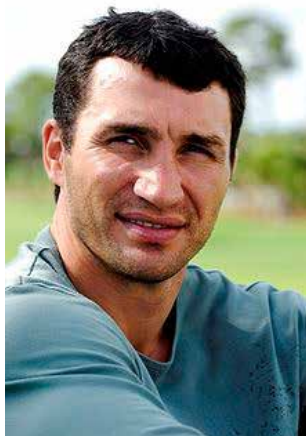
A független Ukrajna beírta nevét a nemzetközi sporttörténelembe. A Legfelsőbb Tanács 1993. március 29-én fogadta el Ukrajna törvényét a testnevelésről és sportról. Önálló államként az 1994-es téli olimpián vettünk részt először és 1 arany, illetve 1 bronzérmét szereztünk. Itt mutatta meg tehetségét az odesszai Bajul Okszana műkorcsolyázó. Az 1996-os nyári olimpián az ukrán sportolók a 8. helyet foglaltak el a nemzetközi rangsorban. Méltán szereztek hírnevet maguknak Lilija Podkopajeva és Katerina Szerebrjanszkaja tornásznők, Timur Tajmazov birkózó. A 2000-es

sidney-i olimpián Ukrajna 20 érmet szerzett. 2005-ben lett a Nemzetközi Olimpiai Bizottság elnöke Szergej Bubka. Az ukrán futballválogatott pedig Oleg Blohin vezetésével 2006-ban jól szerepelt a futball világbajnokságon. A Kijevi Dinamo legendás trénera volt évtizedeken keresztül Valerij Lobanovszkij. Az ukrán labdarúgás kiválósága Andrij Sevcsenko. A világon mindenütt ismerik a boxoló Klicsko fivérek, Vitalij és Valerij nevét.

Vitalij Klicsko

Volodimir Klicsko

9. Egyházi élet

A függetlenség elnyerése után fokozatosan éledt újjá az egyházi élet. A legtöbb hívővel Ukrajnában a pravoszlávok rendelkeznek. Kijev és Halics metropolitája Filaret harcot indított az ukrán nemzeti pravoszláv egyház létrehozásáért. 1992-ben II. Alekszij moszkvai pátriárka ezért lemondásra kényszerítette őt. Még ebben az évben kezdeményezésére hívei egyesültek az Ukrán Autokephál Pravoszláv Egyházzal. Így jött létre a Kijevi Pátriárkátus Ukrán Pravoszláv Egyháza, melynek élén Filaret pátriárka áll. Ké-

Volodimir metropolita

sőbb az autokephalok kiváltak a Kijevi Pátriárkátusból és önálló egyházi életbe kezdtek. Azok a hívek pedig, akik megmaradtak Moszkva fennhatósága alatt megalakították a Moszkvai Pátriárkátus Ukrán Pravoszláv Egyházát. Vezetőjüké Volodimir metropolitát választották (Volodimir Szabodan).

Ljubomir Huzár

Ihor Voznyák

Nyugat-Ukrajna vallási életében fontos szerepet játszik az Ukrán Görög Katolikus Egyház, melynek élén sokáig Ljubomir Huzár érsek állt. Napjainkban az egyházat Ihor Voznyák érsek vezeti.

Kárpátalja görög katolikusai a Munkácsi Görög Katolikus Püspökséghez tartoznak, püspökük **Milán Sasik**.

A kárpátaljai katolikusok püspöke **Majnek Antal**.

A kárpátaljai református egyházkerület püspöke **Zán Fábian Sándor**.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen törvények szabályozzák az ukrán kulturális élet fejlődését?*
2. *Nevezd meg az oktatás fejlődésének sajátosságait!*
3. *Hogyan fejlődik a tudomány napjainkban?*
4. *Milyen témákat boncolgattak műveikben az írók?*
5. *Nevezd meg napjaink legnépszerűbb íróit!*
6. *Kik a legismertebb Sevcsenko-díjas képzőművészek?*
7. *Milyen utakon jár a zeneművészet napjainkban?*
8. *Hogyan fejlődik az ukrán filmművészet?*
9. *Kik a mai Ukrajna legismertebb sportolói?*
10. *Milyen folyamatok játszódnak le az ukrán pravoszlávoknál?*
11. *Kik a görög katolikus egyház vezetői?*
12. *Kik Kárpátalja egyházi vezetői?*

JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1989 – A nyelvekről szóló törvény elfogadása az USZSZK-ban

1992 – a Kijevi Pátriárkátus Ukrán Pravoszláv Egyháznak a létrejötte

2005 – Ukrajna csatlakozása a Bolognai folyamathoz

27. §. A FÜGGETLEN UKRAJNA KÜLPOLITIKÁJA

1. Az ukrán külpolitika főbb elvei és irányai

A függetlenség kivívása után Ukrajna a nemzetközi kapcsolatok alanyává vált. Külpolitikájának főbb elveit *Ukrajna Állami Önállóságának Nyilatkozatában* fogalmazták meg. Ezek a következők: Ukrajna semleges állam, nem vesz részt semmilyen katonai tömb munkájában és követi a három atommentes elvet, vagyis nem tárolja, nem gyártja, és nem használja az atomfegyvereket.

A fiatal Ukrajna függetlenségét már a december 1-jei népszavazás után több állam elismerte. 1991. december 2-án Lengyelország és Kanada, december 3-án Magyarorszag, 4-én Litvánia és Lettorszag, 5-én Grúzia, Argentina, Bolívia, Bulgária, Oroszország, Horvátország, december végéig összesen 68 ország. 2005-re Ukrajna 176 állammal létesített kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokat.

Az ukrán külpolitikai főbb irányait Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1993. július 3-án fogadta el. Ezek a következők:

- ukrán–orosz kapcsolatok,
- a posztszovjet államokkal kialakított viszony,
- euro-atlanti integráció, részvétel a nemzetközi szervezetekben,

- a lokális konfliktusok megakadályozása, harc a terrorizmus ellen, bekapcsolódás a békefenntartó erők munkájába,

- ukrán–amerikai viszony.

A 90-es évek elején Ukrajna alapszerződéseket kötött szomszédaival. 1991 decemberében Magyarországgal, 1992-ben Lengyelországgal, 1995-ben pedig Cseh-szlovákiával.

2. Ukrajna lemond atomfegyvereiről

A függetlenség elnyerése után Ukrajna volt a világ harmadik legnagyobb atomnagyhatalma. Gazdasági helyzete azonban lehetetlenné tette atomfegyverei harcászúltésben tartását, de a megsemmisítésüket is csak külföldi segítséggel tudta megvalósítani.

1992. május 23-án Ukrajna Belorusszia, Kazahsztán Oroszország és az USA aláírták a *Lisszaboni jegyzőkönyvet*, amelyben a többi állammal együtt csatlakozott a START-1 szerződéshez. Kijev ennek alapján vállalta, hogy rakétahordozóinak számát 36%-kal, atomtölteteit pedig 42%-kal csökkenti.

1994 őszén Ukrajna megígérte, hogy csatlakozik az atomsorompó egyezményhez, amennyiben Oroszország, USA és Nagy-Britannia szavatolják biztonságát. 1994. december 5-én Ukrajna, Oroszország, Nagy-Britannia és az USA képviselői aláírták a *Budapesti memorandumot*, amelyben a szerződő felek szavatolták Ukrajna függetlenségét, területei és határai sérthetetlenségét.

1996. június 1-jén befejeződött a stratégia atomfegyverek elszállítása Ukrajna területéről Oroszországba későbbi megsemmisítésük céljából.

3. Ukrán–orosz viszony

1997. május 30–31-én Oroszország és Ukrajna 10 évre szóló barátsági, együttműködési, és partnerségi szerződést írtak alá egymással. A szerződés 10 évre szólt, amit újabb 10 évre meg lehetett hosszabítani. Oroszország elismerte Ukrajnát jelenlegi határai keretein belül. Megegyeztek továbbá az orosz Fekete-tengeri Flotta szevasztopoli állomásoztatásáról 2017. május 28-ig.

2010. április 21-én Dmitrij Medvegyev és Viktor Janukovics Harkivban megállapodást írtak alá az orosz Fekete-tengeri Flotta szevasztopoli állomásoztatásának meghosszabításáról 25 évre.

2003-ban Oroszország és Ukrajna között vita alakult ki Tuzla szigete és az Azovi-tenger birtoklása miatt. Végül megegyeztek abban, hogy az Azovi-tenger mindkét ország belső tengere. Tuzla kérdését azonban nem rendezték.

2013–2014 fordulóján elmérgesedett a viszony Oroszország és Ukrajna között a Krím félsziget elfoglalása és a Moszkva által támogatott délkelet-ukrajnai szeparatizmus miatt.

4. Az ukrán–belorusz kapcsolatok

1997. május 13-án Leonyid Kucsma ukrán és Olekszandr Lukasenko belorusz elnök szerződést írtak alá Ukrajna és Belorusszia között a közös határokról és a Csernobili atomkatasztrófa következményeinek együttes felszámolásáról.

5. Ukrán–román viszony

Románia magának követelte azokat az ukrán területeket, amelyeket a Szovjetunió kapott a Molotov-Ribbentrop paktum alapján, vagyis Észak-Bukovinát, illetve a Duna-menti vidéket. Végül Konstancában 1997. június 2-án

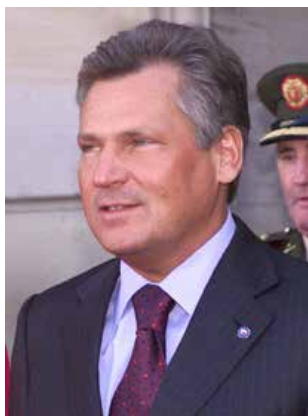

aláírták a két ország közötti barátsági és együttműködési szerződést, melyben elismerték egymás határait.

2004-ben Románia beperelte Ukrajnát a Hágai Nemzetközi Bíróságon a Zmijinj sziget miatt. A bírósági tárgyalások 2009-ig tartottak, ahol a bírók Románia javára döntöttek.

6. Ukrán–lengyel kapcsolatok

*Aleksander
Kwasniewski*

1997 májusában a két ország elnöke Aleksander Kwasniewski és Leonyid Kucsma közös nyilatkozatot írtak alá a megértésről és az egységről. 2005 júniusában Viktor Juscsenko ukrán és Aleksander Kwasniewski lengyel elnök a lvi-vi Licsakov temetőben felavatta az 1918–1920 között életüket vesztett lengyel és ukrán katonák közös emlékművét.

7. Ukrajna részvétele a regionális szervezetek munkájában

Ukrajna a Független Államok Közösségének tagállamaként a kétoldalú kapcsolatok ápolását helyezte előtérbe és ellenzett minden olyan intézkedést, amely a FÁK-ot valamilyen újjáélesztett Szovjetunióvá változtathatta volna. 2004-ben Oroszországgal, Belorusszal, illetve Kazahsztánnal tagja lett az Eurázsiai gazdasági térségnek, de az országok érdekkülönbségei fékeztek a folyamatok további fejlődését. 1992-ben 11 Fekete-tenger-melléki országgal egyetemben Ukrajna tagja lett a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés parlamenti közgyűlésének, 1996-ban pedig a Közép-Európai Kezdeményezések szervezetének.

8. Euro-atlani integráció

1992 júliusában Leonyid Kravcsuk ukrán elnök Helsinkiben aláírta a Helsink-i Zárónyilatkozatot. Még ugyanabban a hónapban Ukrajna csatlakozott az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia országaihoz, amely 1995-ben az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet nevet kapta. 1995 novemberében Ukrajna tagja lett az Európa Tanácsnak.

1994-ben Ukrajna együttműködési szerződést kötött az Európai Unióval. 2013. november 28-án Viktor Janukovics Putyin orosz elnök nyomására nem írta alá a társult tagságról szóló szerződést az EU-val, ami tömegmegmozdulásokhoz és Janukovics bukásához vezetett. 2014. március 21-én Arszenyij Jacenyuk miniszterelnök végül megállapodott a fentebb említett társult tagságról szóló szerződés politikai részéről.

1994 februárjában Ukrajna csatlakozott a NATO békepartnerségi programjához. 1997. július 7-én pedig hatályba

lépett a NATO és Ukrajna különleges partnerségének alapokmánya.

9. ENSZ-tagság

Ukrajna az ENSZ alapító tag-államaként részt vállalt az ENSZ békefenntartó misszióiban: Angolában, Bosznia-Hercegovinában, Gvatemalában, Libanonban, Horvátországban. Továbbá csatlakozott a terror-ellenes koalícióhoz, és részt vett az afganisztáni, illetve iraki háborúkban is. 1997-ben Hennagyij Udovenko ukrán külügyminisztert az ENSZ Közgyűlés elnökévé választották.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Mik az ukrán külpolitika főbb elvei és irányai?*
  2. *Hogyan történt Ukrajna lemondása atomfegyvereiről?*
  3. *Jellemezd az ukrán–orosz viszonyt!*
  4. *Jellemezd az ukrán–lengyel, ukrán–belorusz és ukrán–román viszonyt!*
  5. *Milyen regionális szervezetek munkájában vesz részt Ukrajna?*
  6. *Hogyan alakult Ukrajna euro-atlanti integrációja?*
  7. *Hogyan vett részt Ukrajna az ENSZ munkájában?*
  8. *Jelöld meg azt a számsorrendet, amely megfelel az események időrendi folytonosságának!*
- 1) Puccskísérlet az SZSZKSZ-ben (GKCSP)
  - 2) Az Ukrán Legfelsőbb Tanács törvényt fogad el Ukrajna Állami Lobogójáról

3) Az Ukrán Helsinkai Szövetség létrejött.

4) Leonid Kadenyuk első ukrán űrhajós útja az amerikai *Columbia* űrhajón.

A. 2, 1, 3, 4

B. 3, 1, 2, 4

C. 3, 4, 1, 2

D. 3, 2, 1, 4

A	B	C	D

 JEGYEZD MEG A DÁTUMOKAT!

1992 – Ukrajna tagja lett az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetnek

1993 – Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elfogadta az ukrán külpolitika főbb irányait

1995 – Ukrajna tagja lett az Európa Tanácsnak